

Even Mangset
Alexander Løvik Nyheim

EUs krav om en grønn forsvarsindustri

En studie av hvilke konsekvenser EUs taksonomi
har for norsk forsvarsindustri

Masteroppgave i Industriell innovasjon og digital sikkerhet
Veileder: Godfrey Mugurusi

Juni 2023

NTNU

Kunnskap for en bedre verden

Even Mangset
Alexander Løvik Nyheim

EUs krav om en grønn forsvarsindustri

En studie av hvilke konsekvenser EUs taksonomi har
for norsk forsvarsindustri

Masteroppgave i Industriell innovasjon og digital sikkerhet
Veileder: Godfrey Mugurusi
Juni 2023

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Fakultet for økonomi
Institutt for industriell økonomi og teknologiledelse

Kunnskap for en bedre verden

Sammendrag

I mars 2023 slapp FNs klimapanel den siste klimarapporten som viser at menneskelige aktiviteter har varmet opp klimaet vårt; «Valgene vi gjør dette tiåret, påvirker kloden i tusenvis av år». Som et resultat av klimaendringene har EU-land signert for «EUs Green Deal» for å gjøre EU klimanøytralt innen 2050. En sentral del av avtalen er innføringen av EUs taksonomi, som nylig trådte i kraft i Norge gjennom EØS-avtalen den 1. januar 2023. EUs taksonomi er et klassifiseringssystem og rammeverk ment for å identifisere hvilke økonomiske aktiviteter som bidrar til bærekraftig utvikling. Som en viktig del av den norske økonomien vil rammeverket også få konsekvenser for norsk forsvarsindustri. Denne oppgaven har som formål å finne ut hva disse konsekvensene er. For å finne svar på det ønsker oppgaven å besvare følgende problemstilling og forskningsspørsmål:

Hva er konsekvensene av EUs taksonomi for norsk forsvarsindustri?

1. Hvordan fungerer EUs taksonomi, og hva er dens fordeler og ulemper?
2. Hvilken innvirkning har EUs taksonomi hatt på norsk forsvarsindustri, og hvordan har norske aktører tilpasset seg de nye kravene?
3. Hva slags potensielle utfordringer har EUs taksonomi for den norske forsvarsindustrien, og hva er eventuelle muligheter?
4. Dersom EUs taksonomi ikke er et egnet rammeverk for norsk forsvarsindustri, hvilke andre måter kan industrien fange opp bærekraft på?

Forskningsspørsmålene har blitt besvart gjennom tidligere litteratur og innhenting av data fra intervjuer og dokumentanalyser av de mest sentrale aktørene innenfor norsk forsvarsindustri: Kongsberg Defence & Aerospace og Nammo.

Funnene fra studien kom frem til at EUs taksonomi ikke er et egnet rammeverk for norsk forsvarsindustri. (1) Først og fremst er det svært få/ingen aktiviteter i forsvarsindustrien som anses som taksonomi-kvalifiserte, altså oppfyller kriteriene i taksonomien. Mye av skylden for det er at det enn så lenge kun er 2 av 6 klima- og miljømål som er innebefattet av taksonomien. Ifølge EUs taksonomi er dermed norsk forsvarsindustri svært lite bærekraftig. (2) I oppgaven er det vist at det å ikke være inkludert i taksonomien kan by på utfordringer med finansiering og omdømmet. Utfordringene med finansiering gjelder primært mindre selskaper som avhenger av kapital fra finansieringsforetak, men også kostnader knyttet til ressurser som brukes på det som anses som «irrelevant» rapportering. For omdømmet gjelder ytterligere skade av imaget i den brede offentligheten. (3) I tillegg viser funnene at taksonomien er et komplekst rammeverk, og at norske myndigheter har vært svake i implementeringen av taksonomien i form av mangel på klare definisjoner og begreper. (4) Videre viser funnene at for norsk forsvarsindustri finnes det bedre måter å fange opp bærekraft på. Særlig aktiviteter knyttet til sirkulær økonomi, som ikke fanges opp av taksonomien per dags dato. I tillegg viser funnene at verktøy som GHG-protokollen med Scope 1, 2 og 3 er høyere rangert blant KDA og Nammo.

Videre arbeid bør se på hva slags konsekvenser EUs taksonomi vil ha for norsk forsvarsindustri etter at de resterende klima- og miljømålene er implementert i Norge. I tillegg kan man se på hva leverandører, kunder og finansaktører for norsk forsvarsindustri tenker om hvor lite egnet rammeverket er, og hvilke konsekvenser det vil ha.

Abstract

In March 2023, the United Nations' Intergovernmental Panel on Climate Change released the latest climate report, which shows that human activities have been warming our climate. "The choices we make this decade will impact the planet for thousands of years." As a result of climate change, EU countries have committed to the "EU Green Deal" to make the EU climate-neutral by 2050. A key part of the agreement is the implementation of the EU Taxonomy, which recently came into effect in Norway through the EEA agreement on January 1, 2023. The EU Taxonomy is a classification system and framework designed to identify economic activities that contribute to sustainable development. As an important part of the Norwegian economy, the framework will also have implications for the Norwegian defense industry. The purpose of this study is to determine what these implications are. To find answers, the study aims to address the following research questions:

What are the consequences of the EU's taxonomy for the Norwegian defense industry?

1. How does the EU Taxonomy work, and what are its advantages and disadvantages?
2. What impact has the EU Taxonomy had on the Norwegian defense industry, and how have Norwegian actors adapted to the new requirements?
3. What potential challenges does the EU Taxonomy pose for the Norwegian defense industry, and what are the possible opportunities?
4. If the EU Taxonomy is not a suitable framework for the Norwegian defense industry, what other ways can the industry embrace sustainability?

The research questions have been answered through previous literature and data collection from interviews and document analyses of the most important actors within the Norwegian defense industry: Kongsberg Defence & Aerospace and Nammo.

The findings of the study concluded that the EU Taxonomy is not a suitable framework for the Norwegian defense industry. (1) Firstly, very few or no activities in the defense industry are considered taxonomy-qualified, meaning they meet the criteria of the taxonomy. Much of the blame for this lies in the fact that currently only 2 out of 6 climate and environmental objectives are included in the taxonomy. According to the EU Taxonomy, the Norwegian defense industry is thus considered to be highly unsustainable. (2) The study demonstrates that not being included in the taxonomy can pose challenges in terms of financing and reputation. Financing challenges primarily affect smaller companies that rely on capital from financial institutions, as well as costs associated with resources used for what is considered "irrelevant" reporting. In terms of reputation, there is further damage to the industry's image in the broader public. (3) Additionally, the findings show that the taxonomy is a complex framework, and Norwegian authorities have been weak in implementing the taxonomy in terms of lacking clear definitions and concepts. (4) Furthermore, the findings indicate that there are better ways for the Norwegian defense industry to embrace sustainability. Particularly, activities related to the circular economy, which are not currently covered by the taxonomy. Additionally, the findings show that tools such as the GHG Protocol with Scope 1, 2, and 3 are higher ranked among Kongsberg Defence & Aerospace and Nammo.

Further work should examine the consequences of the EU Taxonomy for the Norwegian defense industry once the remaining climate and environmental objectives are implemented in Norway. Additionally, exploring the perspectives of suppliers, customers, and financial actors in the Norwegian defense industry regarding the inadequacy of the framework and its potential consequences would be valuable.

Forord

Denne masteroppgaven ble skrevet våren 2023 som den avsluttende oppgaven av studiet «Industriell innovasjon og digital sikkerhet» ved Norges teknisk-naturvitenskapelig universitet (NTNU) på Gjøvik. Det valgte fordypningsemnet er *Sirkulær økonomi og bærekraft*. Denne oppgaven vektlegges med 30 studiepoeng, og er et resultat av samarbeid mellom to studenter.

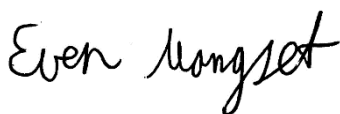
Bakgrunnen for denne oppgaven har vært forfatternes bakgrunn fra, og interesse for, temaene økonomi og bærekraft. EUs taksonomi var derfor et fenomen som vekket interesse. Som et helt nytt rammeverk i norsk økonomi ble det sett på som spennende å finne ut konsekvensene av. I skrivende stund er det krig i Europa, mellom Russland og Ukraina, som også påvirker den norske forsvarsindustrien. Derfor virket det interessant å studere hvordan en så dagsaktuell industri prioriterer bærekraftige aktiviteter i sin voksende etterspørsel etter kontroversielle produkter. For denne masteroppgaven har det vært lærerikt å studere EUs taksonomi, samt få et større innblikk i hvordan forsvarsindustrien fungerer og hvilke konsekvenser taksonomien fører med seg for den.

Det har tidvis vært krevende å koordinere og skrive oppgaven ved siden av det å være toppidrettsutøvere i henholdsvis skiskyting og friidrett. Men vi har lært mye underveis om viktigheten av planlegging og utnyttelse av tid, samt verdien av å ha et spennende prosjekt ved siden av all treningen.

Det er mange som fortjener en takk for gjennomføringen av masteroppgaven. Først og fremst vår veileder Godfrey Mugurusi for veiledning og gode råd som har vært til stor hjelp. Vi vil også rette en stor takk til representantene fra KDA og Nammo som stilte til intervju. Dere belyste oppgaven med viktige synspunkter som var viktige for å kunne besvare masteroppgaven. Til slutt må også kjærester, foreldre og venner takkes for hjelp og støtte gjennom hele arbeidet.

Denne oppgaven markerer slutten på to år ved studiene på Gjøvik. Studentlivet har vært givende og moro, og nå ser vi frem til å ta fatt på arbeidslivet!

Gjøvik, 12. juni 2023

Even Mangset

Alexander Løvik Nyheim

Innhold

Figurer	viii
Tabeller	viii
Forkortelser/symboler	viii
1 Introduksjon	1
1.1 Bakgrunn for valg av oppgave	1
1.2 Klima og miljøkrise	2
1.3 Problembeskrivelse	2
1.4 Avgrensninger	4
1.5 Oppgavens struktur	5
2 Teori	6
2.1 Teoretisk rammeverk	6
2.2 EUs klimamål og klimapolitikk	6
2.2.1 EUs taksonomi	8
2.2.2 EUs taksonomi for norsk industri	12
2.2.3 EUs taksonomi for europeisk industri	14
2.2.4 EUs taksonomi for forsvarsindustrien	14
2.3 ESG og bærekraftsrapportering	16
2.4 Sirkulær økonomi	17
2.4.1 Livssyklusanalyse (LCA)	18
2.5 GHG protokollen	19
2.5.1 Science Based Target initiative (SBTi)	20
2.6 Bærekraftig finans	21
2.6.1 Klimarisiko	21
2.6.2 Grønne bankprodukter	21
2.7 Oppsummering av teorien	22
3 Forskningsmetode	23
3.1 Forskningsdesign	23
3.2 Kvalitativ metodikk	23
3.3 Datainnsamling	24
3.3.1 Intervjuer	24
3.3.2 Dokumentanalyse	25
3.3.3 Litteratursøk	26
3.4 Validitet og reliabilitet	28
3.4.1 Reliabilitet	28

3.4.2 Validitet.....	29
3.5 Etske hensyn og håndtering av data	29
4. Resultater og analyse	31
4.1 Om de empiriske casene	31
4.1.1 Den norske forsvarsindustrien	31
4.1.2 Presentasjon av Nammo Raufoss AS	32
4.1.3 Presentasjon av Kongsberg Defence & Aerospace AS (KDA)	33
4.2 Intervjuer.....	33
4.2.1 EUs taksonomi	33
4.2.2 Klima og miljø.....	34
4.2.3 Markedet	35
4.2.4 Muligheter og utfordringer	36
4.3 Dokumentanalyse.....	36
4.3.1 Rapporter	36
4.3.2 Webinar «Kampkraft og bærekraft»	49
4.4 Oppsummering av resultater og analyse	51
5 Diskusjon.....	54
5.1 Hvordan fungerer EUs taksonomi, og hva er dens fordeler og ulemper?	54
5.2 Hvilken innvirkning har EUs taksonomi hatt på norsk forsvarsindustri, og hvordan har norske aktører tilpasset seg de nye kravene?	56
5.3 Hva slags potensielle utfordringer har EUs taksonomi for den norske forsvarsindustrien, og hva er eventuelle muligheter?.....	58
5.3.1 Utfordringer for forsvarsindustrien	58
5.3.2 Muligheter for forsvarsindustrien	60
5.4 Dersom EUs taksonomi ikke er et egnet rammeverk for norsk forsvarsindustri, hvilke andre måter kan industrien fange opp bærekraft på?	61
6 Konklusjon.....	65
6.1 Videre forskning	66
6.2 For bedrifter i forsvarsindustrien	66
Referanser.....	67

Figurer

Figur 1 Indeksert verdiskaping i forsvars- og sikkerhetsindustrien og sammenlignbare næringer over tid. Inflasjonsjustert. (Moe et al., 2022, s. 11)	3
Figur 2 Omsetning og verdiskaping i store, mellomstore og små bedrifter i norsk forsvarsindustri, 2021 (Moe et al., 2022, s. 8)	4
Figur 3 Strukturering av oppgaven.....	5
Figur 4 Det teoretiske rammeverket.....	6
Figur 5 EUs Green Deal (Bjartnes et al, 2020)	7
Figur 6 Handlingsplan for bærekraftig finans (Kvale & Norang, 2021).	8
Figur 7 EUs taksonomi kriterier for at en aktivitet skal klassifiseres som bærekraftig (Regjeringen, 2023a)	9
Figur 8 Taksonomiens 6 klima- og miljømål (Regjeringen, 2023a)	9
Figur 9 Tidslinje over EUs taksonomi (NHO, u.å.a).....	10
Figur 10 Regelverksutvikling i Norge og EU (Finansdepartementet, 2023).....	11
Figur 11 ESG kriterier	16
Figur 12 EUs bærekraftsprosess (PwC, 2023b)	17
Figur 13 Lineær Økonomi (Sintef, 2022).....	17
Figur 14 Sirkulær Økonomi (Sintef, 2022)	18
Figur 15 Livssyklusanalyse (Quist, 2023)	19
Figur 16 Kongsberg Gruppens høydepunkter for bærekraft fra 2022. (Kongsberg, 2023a, s. 53).....	37
Figur 17 Hvordan Kongsberg Gruppen skal nå sine klimamål innen 2030. (Kongsberg, 2023a, s. 76)	38
Figur 18 Kongsberg Gruppens avfallshierarki (Kongsberg, 2023a, s. 96).....	40
Figur 19 Kongsberg Gruppens andel aktiviteter som omfatter og er forenelige med EUs taksonomi. (Kongsberg, 2023b, s. 8)	41
Figur 20 Resultat fra Nammo Vihtavuori sin LCA (Nammo, s. 36)	47
Figur 21 FNs bærekraftsmål (FN, 2023).....	50

Tabeller

Tabell 1 Valg av intervjuobjekter	24
Tabell 2 Oversikt over rapporter	25
Tabell 3 Oversikt over webinar	26
Tabell 4 Seleksjon av litteratur.....	28
Tabell 5 Relevante resultater for de 4 forskningsspørsmålene.....	53
Tabell 6 CO2- utslipp i forhold til omsetning (tonn/MNOK)	63

Forkortelser/symboler

ASD - Aerospace, Security & Defence Industries Association of Europe

AM - Kapitalforvaltere

AO - Kapitaleiere

CSRD - The Corporate Sustainability Reporting Directive

ESG - Environmental, Social and Governance

EU - European Union

ESRS - European Sustainability Reporting Standards

EØS - Det europeiske økonomiske samarbeidsområde

FN - De forente nasjoner

FS - Forskningsspørsmål

FSi - Forsvars- og Sikkerhetsindustriens forening

GBP - Green Bond Principles

GHG - Green House Gas

HLEG - High-Level Expert Group on sustainable finance

HMS - Helse, Miljø og Sikkerhet

ICMA - International Capital Market Association

IPCC - Intergovernmental Panel on Climate Change

KDA - Kongsberg Defence & Aerospace

LCA - Livssyklusanalyse/Life Cycle Assessment

LCI - Life Cycle Inventory

LMA - Loan Market Association

NATO - North Atlantic Treaty Organization

NFRD - Non-Financial Reporting Directive

PSF - Platform on Sustainable Finance

SBTi - Science Based Targets initiative

1 Introduksjon

Forsvarsindustrien er en svært viktig del av et samfunns eksistens når det kommer til ett lands egen evne til forsvar, velferd og bærekraftig utvikling. Uten et forsvar vil grunnlaget for et lands egen sikkerhet til befolkningen være truet. Derfor har et land som Norge også et forsvar. Norge har imidlertid utvidet landets evne til å forsvare seg ved å være en del av alliansen NATO. Muligheten til å bruke militærmakt som et virkemiddel for å sikre fred og en bærekraftig utvikling, forutsetter at det finnes en forsvarsindustri. Altså er forsvarsindustrien en sentral bidragsyter til FNs bærekraftsmål nr. 16 «Fred, rettferdighet og velfungerende institusjoner». Men selv om forsvarsindustrien er en forutsetning for bærekraftig utvikling, blir den tidvis identifisert med en virksomhet som ikke virker spesielt bærekraftig og er uetisk. For eksempel andre bransjer som prostitusjon, tobakksproduksjon, gambling og barnearbeid. Årsaken til det er at industrien indirekte bidrar til drap og ødeleggelse ved å produsere og distribuere produkter som brukes i krig. Ifølge FSi (2022) pågår det en kontinuerlig kampanje for å påvirke ESG-kriteriene i taksonomien i den europeiske plattformen for bærekraftig finansiering under påskudd av at forsvarsindustrien er en uetisk og ikke-bærekraftig virksomhet. Dette har resultert til at noen europeiske land ikke kan bruke enkelte statsobligasjoner til å finansiere forsvarsteknologi og /eller industri. Det har også ført til at enkelte forsikringsselskaper ikke ønsker å forsikre virksomheter som utvikler og produserer forsvarsmateriell.

Dersom denne utviklingen fortsetter og forsterkes kan den i høy grad påvirke rammebetingelsene i både europeisk og norsk forsvarsindustri. Landets evne til suverenitetshevdelse, forsvar og bidrag til en bærekraftig utvikling vil kraftig svekkes. Derfor er det helt avgjørende at forsvarsindustrien setter bærekraftig utvikling høyt for å bli en mer bærekraftig industri. Formålet med dette forskningsprosjektet er å bidra til en bedre forståelse av hvordan Norges forsvarsindustri gjør nettopp dette. Ved å bruke et rammeverk som EUs taksonomi vil det forenkles identifiseringen av hvordan norsk forsvarsindustri kan bli sett på som en bærekraftig industri.

1.1 Bakgrunn for valg av oppgave

Selve bakgrunnen for valg av dette prosjektet består av at begge forfatterne har en interesse for økonomi, bærekraft og digitalisering, og vil bruke den kunnskapen de har tilegnet seg på dette området gjennom tidligere og pågående studier. Begge har en bachelor fra økonomi og administrasjon, og ved hjelp av det pågående masterstudie har vi tilegnet oss mer kunnskap om innovasjon og bærekraft. Dette gjorde at vi landet på et tema om sirkulær økonomi hvor nysgjerrigheten vokste rundt hvordan EUs taksonomi påvirker den norske økonomien. Å se på hvordan EUs taksonomi vil påvirke den norske økonomien i sin helhet ville blitt en for omfattende oppgave, og derfor ble det valgt en industri å sette søkelys på. Industrien som umiddelbart appellerte til oss var forsvarsindustrien. I skrivende stund er det krig i Europa mellom Russland og Ukraina, og viktigheten av å sette fokuset mot denne industrien er desto viktigere. Forsvarsindustrien er en svært stor del av den norske økonomien, der de største norske våpen og teknologi virksomhetene som Nammo og Kongsberg Gruppen er statlig eid, og det vil være en representabel industri å se nærmere på.

1.2 Klima og miljøkrise

20. mars 2023 slapp FNs klimapanel (IPCC) den siste klimarapporten kalt synteserapporten (IPCC, 2023). Dette er den siste delen av FNs klimapanel sjette rapport og er en oppsummering av de viktigste funnene fra tidligere rapporter. Ifølge Miljødirektoratet (2023a) er FNs klimapanel klare: «Vi har det vi trenger for å handle. Tempoet må drastisk opp. Valgene vi gjør dette tiåret, påvirker kloden i tusenvis av år». Statusen tilsier at menneskelige aktiviteter har varmet opp klimaet vårt. Klimapanelet viser til at jorden allerede er blitt 1,15 grader varmere og at denne oppvarmingen er menneskeskapt. Dette truer både mennesker, økosystemer og naturen, og framover vil enhver økning i temperatur gi flere og mer intense ekstremhendelser og gjøre en klimasterk utvikling vanskelig. Årsaken til klimaendringene er hovedsakelig menneskeskapt utslipp av klimagasser, og driverne for det er energibruk, areal- bruk og endringer og forbruks- og produksjonsmønstre. Tall viser at i 2019 kom ca. 79% av utslippene fra energi, industri, transport og bygninger (Miljødirektoratet, 2023a). Rapporten fra FNs klimapanel viser hvor dagsaktuelt temaet bærekraft er og setter lys på viktigheten av denne oppgaven. Norge, sammen med en rekke andre FN-land, har signert Parisavtalen og må gjøre sin del for å redusere utslippene. Forsvarsindustrien i Norge er en sentral del av norsk industri og må også derfor gjøre sin del, da tallene viser at 79% av utslippene kan relateres til den.

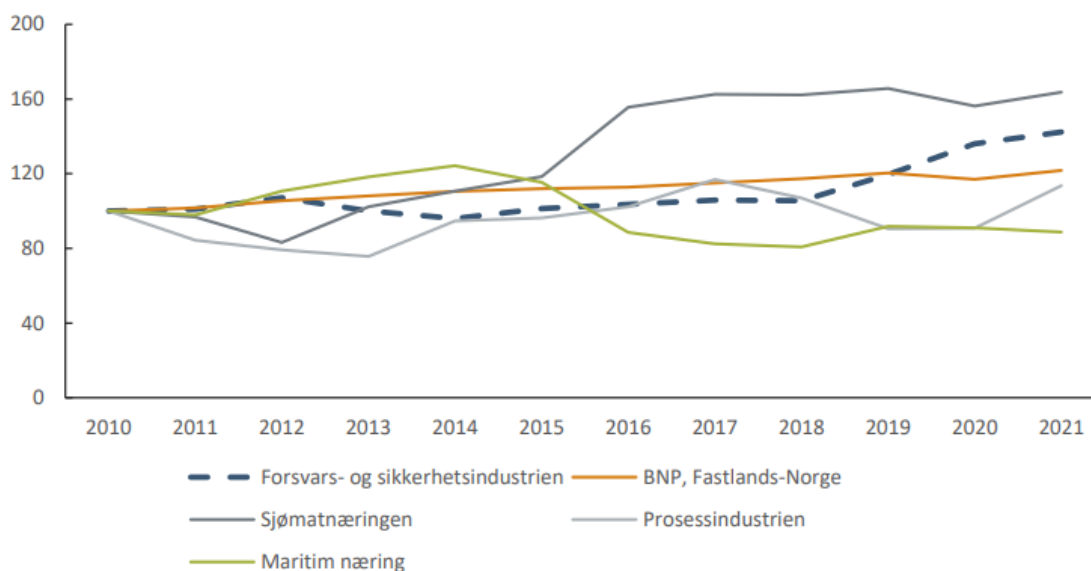
Foruten FN, la Europakommisjonen frem den 11. desember 2019 en melding for EUs grønne vekststrategi «The European Green Deal» (heretter omtalt som EU Green Deal) (Regjeringen, 2020). Målet med denne avtalen er å gjøre EU klimanøytralt innen 2050. Klimaendringer og miljøproblemer er en eksistensiell trussel mot både Europa og verden, og for å overvinne disse utfordringene vil EU Green Deal være med å gjøre EU til en moderne, konkurransedyktig og ressurseffektiv økonomi. Ved å sikre en mer bærekraftig og sirkulær økonomisk utvikling vil det bidra til lavere klimagassutslipp, mindre forurensning, økt livskvalitet, bedre helse og nye arbeidsplasser (Regjeringen, 2020).

For å nå målet om et klimanøytralt kontinent innen 2050 ble samtlige medlemsland enige om å redusere utslipp med minst 55% innen 2030, da sammenlignet med nivået fra 1990 (European Commission, 2023b). For å nå dette målet er det helt avgjørende at det blir prioritert investeringer som hensyntar bærekraftige prosjekter og aktiviteter. Et bevis på hvor viktig det var at økonomien blir prioritert mot bærekraftige prosjekter og aktiviteter for å gjøre EU mer robust mot klima og miljø kriser, og da spesielt helse, var Covid-19 pandemien. For å tåle en ny potensiell miljøkrise, som jo Covid-19 var, må Europa og verdens økonomi være robust mot det. Utfordringen med å prioritere disse investeringene er å finne en felles forståelse og definering av hva ordet «bærekraftig» er. Derfor satte EU sammen en gruppe eksperter kalt "High-Level Expert Group on sustainable finance" (HLEG) i desember 2016 som sammen skulle lage en omfattende strategi for å koble økonomi og bærekraft. Sammen skapte de et felles klassifiseringssystem for bærekraftige økonomisk aktiviteter, også kalt «EU taksonomi» (European Commission, 2023a).

1.3 Problembeskrivelse

Denne oppgaven handler om hvordan forsvarsindustrien forholder seg til de nye kravene fra EU når det kommer til temaet bærekraft. Et av disse kravene, som trådte i kraft i Norge den 1. januar 2023, er EUs taksonomiforordning. Den har sitt utspring fra klassifiseringssystemet EUs taksonomi laget for å gjøre selskaper og investorer mer klimavennlige i sine prioriteringer og investeringer. Hensikten med EUs taksonomi er å lage et rammeverk som skal vurdere bærekraften til ulike økonomiske aktiviteter. Med tanke på at den norske forsvarsindustrien står ovenfor et stadig økende krav til

bærekraftig produksjon og materialforbruk, kan taksonomien ha stor innvirkning. Blant annet for sirkulær økonomi når det kommer til reparasjon, gjenproduksjon og resirkulering av forsvarsmateriell og klima og gass utslipp fra anlegg. For norsk økonomi har forsvarsindustrien lenge vært, og er, en viktig sektor som bidrar til å skape arbeidsplasser og øke verdiskapning. Dette kommer frem av figur 1, som viser den indekserte verdiskapningen for forsvarsindustrien sammenlignet med andre næringer. Utviklingen de seneste årene har skutt fart grunnet økte forsvarsinvesteringer i Europa, og fra 2018 til 2021 økte verdiskapningen ifølge Moe et al. (2022, s. 11) med hele 35 prosent drevet av salgsvolum og priser.

Figur 1 Indeksert verdiskapning i forsvars- og sikkerhetsindustrien og sammenlignbare næringer over tid. Inflasjonsjustert. (Moe et al., 2022, s. 11)

Formålet med denne oppgaven er å analysere konsekvensene av EUs taksonomi for norsk forsvarsindustri og på hvilken måte bærekraftskriteriene i taksonomien kan påvirke industrien. Etersom EUs taksonomi er et relativt nytt konsept for norsk industri, vil studien begynne med å se på hvordan EUs taksonomi fungerer med tilhørende fordeler og ulemper. Videre vil studien se nærmere på hvilken innvirkning EUs taksonomi har på norsk forsvarsindustri og hva slags konsekvenser den vil få. Gir det kun nye muligheter for forsvarsindustrien at et slikt system innføres, eller fører det med seg noen utfordringer. Til slutt vil oppgaven se på hvilke andre måter norsk forsvarsindustri kan fange opp bærekraft på dersom EUs taksonomi ikke er et egnet rammeverk. På bakgrunn av dette er oppgavens problemstilling valgt til:

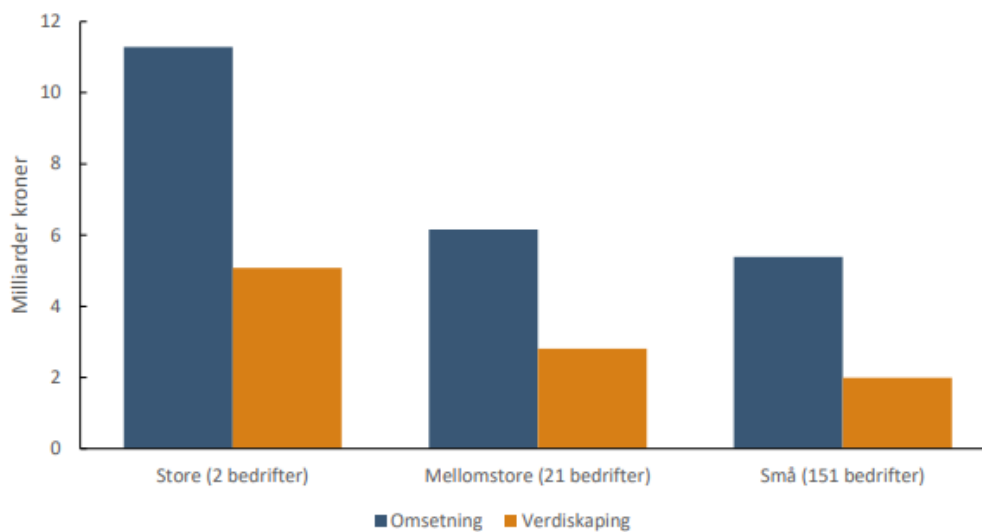
Hva er konsekvensene av EUs taksonomi for norsk forsvarsindustri?

Vi har valgt å dele denne problemstillingen inn i følgende forskningsspørsmål:

1. Hvordan fungerer EUs taksonomi, og hva er dens fordeler og ulemper?
2. Hvilken innvirkning har EUs taksonomi hatt på norsk forsvarsindustri, og hvordan har norske aktører tilpasset seg de nye kravene?
3. Hva slags potensielle utfordringer har EUs taksonomi for den norske forsvarsindustrien, og hva er eventuelle muligheter?
4. Dersom EUs taksonomi ikke er et egnet rammeverk for norsk forsvarsindustri, hvilke andre måter kan industrien fange opp bærekraft på?

1.4 Avgrensninger

Masteroppgaven er blitt skrevet i løpet av ett semester våren 2023, og på bakgrunn av det har det vært naturlig å gjøre enkelte avgrensninger. Oppgaven har valgt å sette søkelys på et relativt nytt konsept innen norsk industri, nemlig EUs taksonomi. Taksonomien er fortsatt under utarbeidelse, og vi har derfor måtte holde oss oppdaterte på potensielle endringer. For den norske forsvarsindustrien er det blitt gjort lite forskning på taksonomien tidligere, og det var lite relevant data å hente inn. Dette gjorde at vi måtte innhente data på egenhånd. Vi har valgt å basere oss på de to største bedriftene i Norges forsvarsindustri. Forsvarsindustrien i Norge har to store aktører i Nammo og Kongsberg Defence & Aerospace (KDA) som begge er statlig eid gjennom Fiskeri- og Næringsdepartementet. Figur 2 viser fordelingen på størrelsen i norsk forsvarsindustri anno 2021. Av figuren kommer det frem at KDA og Nammo stod for omtrent halvparten av total omsetning og verdiskaping, og det gjorde at vi begrenset datainnsamlingen til disse to aktørene.

Figur 2 Omsetning og verdiskaping i store, mellomstore og små bedrifter i norsk forsvarsindustri, 2021 (Moe et al., 2022, s. 8)

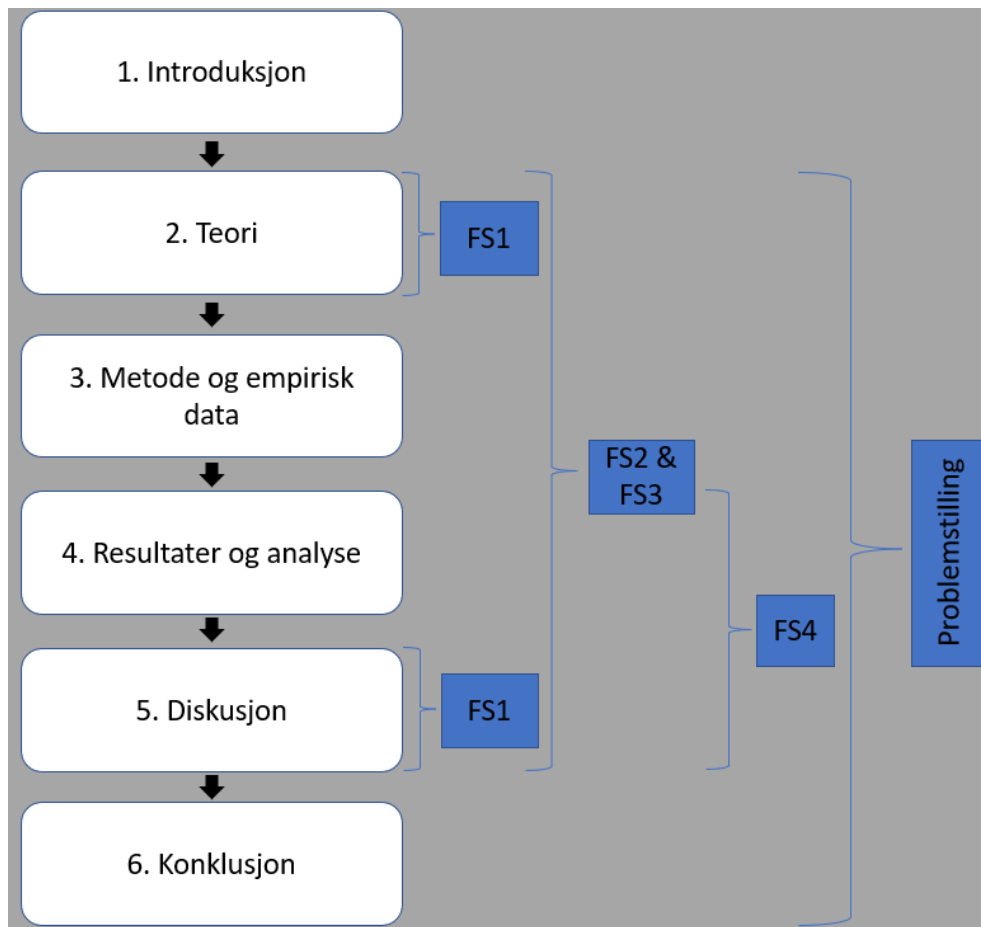
Ifølge Moe et al. (2022) er de fleste andre bedrifter innen forsvarsindustrien underleverandører for de to aktørene, og er gjerne små bedrifter med et gjennomsnitt på rundt 20 ansatte pr bedrift. På grunn av dette ble det derfor avgrenset å gjennomføre intervjuer med Nammo og KDA.

Videre i denne masteroppgaven ble det gjennomført en kvalitativ tilnærming, noe som er vesentlig mer tidkrevende enn å gjennomføre en kvantitativ studie. Ved å ha flere kvalitative intervjuobjekter fra flere aktører ville det vært for tidkrevende med tanke på den avsatte tiden til oppgaven på ett semester. Ved mer tid ville det vært optimalt å gjennomføre intervjuer med de to aktørenes kunder og leverandører for å høre deres synspunkter rundt taksonomiens konsekvenser for forsvarsindustrien.

Til å begynne med ble det fokusert mest på klimamål 1 og 2, ettersom det kun er disse som er underlagt taksonomiforordningen. Etter hvert som intervjuene ble gjennomført ble det observert at kriteriene i taksonomien, slik den er nå, utelukkende med kriterier for de første 2 av totalt 6 klima- og miljømål, ikke var veldig relevante for forsvarsindustrien. Derfor ble det valgt å fokusere på helheten av taksonomien, ettersom det er klimamål 3 og 4 som er mest relevante for forsvarsindustrien.

1.5 Oppgavens struktur

Figur 3 illustrerer oppgavens struktur. Figuren viser hvor svarene på problemstillingen og forskningsspørsmålene (FS) er hentet fra og besvart. Videre er oppgaven delt inn i 6 hoveddeler, hvor hver del er videre delt inn i flere seksjoner.

Figur 3 Strukturering av oppgaven

I kapittel 2 er teori og litteraturstudien det teoretiske rammeverket denne oppgaven er bygget på. Kapittel 3 gir en grundig beskrivelse av forskningsmetoden. Først presenteres den empiriske dataen ved den norske forsvarsindustrien og tilhørende sentrale aktører for denne oppgaven. Videre blir forskningstilnærmingen, datainnsamling og validitet, reliabilitet og etiske hensyn forklart detaljert. Hvert valg som er tatt blir diskutert og reflektert over i dette kapittelet.

Kapittel 4 presenterer denne oppgavens resultater og analyse. Resultatene er hentet fra intervjuer, webinar og dokumentanalyse først og fremst fra rapporter. Resultatene, sammen med teorien, danner grunnlaget for kapittel 5 som er diskusjonen og senere kapittel 6 konklusjon. Her kommer selve svaret på problemstillingen.

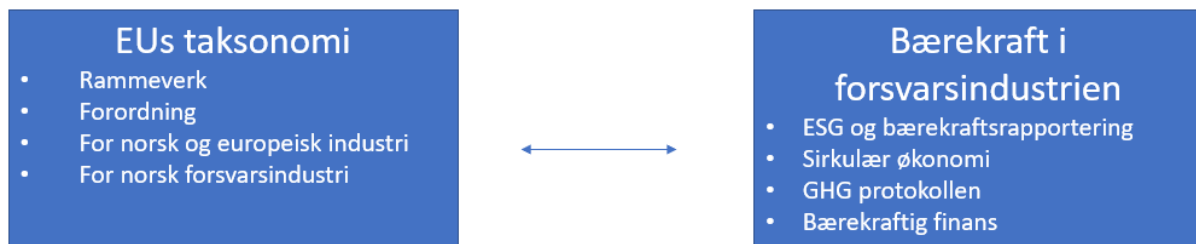
Forskningsspørsmål 1 er primært svart på basert på teorien og tidligere litteratur. Forskningsspørsmål 2 & 3 er svart på basert på teori, empirisk case, resultater og diskusjonen. Mens forskningsspørsmål 4 er primært basert på svar fra resultatene og konklusjonen. Selve problemstillingen er besvart ved hjelp av kapittel 2-6.

2 Teori

I dette kapitlet vil det bli presentert relevant teori brukt for å besvare problemstillingen og forskningsspørsmålene i denne oppgaven. Ved hjelp av pensum fra studiet og tidligere litteratur vil det teoretiske fundamentet og sentrale begreper for oppgaven bli definert og forklart. Teorien vil deles inn i to deler av et teoretisk rammeverk. I den første delen vil EUs klimamål og klimapolitikk bli presentert. Under her vil EUs taksonomi bli definert, samt ulike holdninger fra norsk og europeisk industri og forsvarsindustrien generelt. Avslutningsvis i den siste delen vil generell, men relevant, teori for bærekraft i form av bærekraftsrapportering, sirkulær økonomi, GHG protokollen og bærekraftig finans bli gjennomgått.

2.1 Teoretisk rammeverk

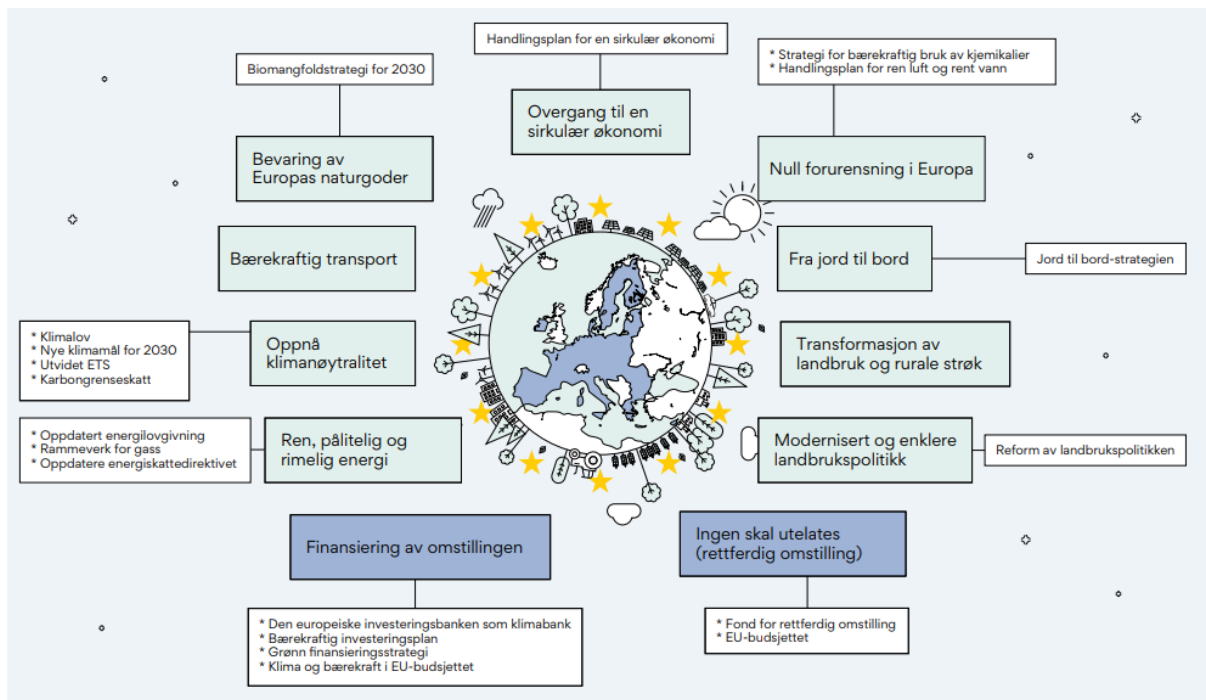
I oppbyggingen av teorikapitlet har det i denne oppgaven blitt valgt å bruke et teoretisk rammeverk. Hensikten med det er å støtte, rettferdiggjøre og tolke hypotesene og resultatene av en undersøkelse på en sammenhengende og ryddig måte. Det vil si tidligere forskning, teoretiske prinsipper og bakgrunnen for det som oppgaven bygger på. I denne oppgaven bygger det teoretiske rammeverket opp under hva problemstillingen er og hvordan de 4 forskningsspørsmålene skal besvares. Figur 4 viser hvordan rammeverket ser ut, der EUs taksonomi er den mest sentrale delen av teorien. Den er sett i sammenheng med bærekraft i forsvarsindustrien. Hva som er fordeler, ulemper, muligheter og utfordringer med taksonomien for norsk forsvarsindustri er det som teorien og denne oppgaven skal forsøke å besvare. I tillegg skal det bli sett på alternative måter å fange opp bærekraft på.

Figur 4 Det teoretiske rammeverket

2.2 EUs klimamål og klimapolitikk

EU's klimapolitikk er underlagt et program av en helhetlig plan og strategi for hvordan Europa skal bli det første kontinentet i verden til å bli klimanøytrale. Dette programmet har blitt kalt European Green Deal, og tar til sikte å gjøre det dyrere å forurense, billigere å være grønn, samt å gjøre det lettere å skille mellom det som blir kalt grønnvasking og reell bærekraft. Ambisjonen med programmet er å omstille hele økonomien til å bli bærekraftig i et forsøk på å nå EUs overordnede mål: gjøre Europa klimanøytrale innen 2050 (Econa, 2023).

Figur 5 EUs Green Deal (Bjartnes et al, 2020)

I figur 5 ser man EUs Green Deal vist frem grafisk, med det overordnede målet om å være klimanøytrale innen 2050. De ulike punktene er enten mål, eller det som skal til for å nå målene. Det omfattende programmet inneholder et bredt spekter av tiltak som spenner fra grønn energi og transport, sirkulær økonomi, bærekraftig landbruk, ren luft og vann, samt biologisk mangfold som vist i figuren over. Samtidig som man skal forsøke å oppnå disse målene skal man også samtidig øke økonomisk vekst (Bjartnes et al, 2020).

For å oppnå disse målene vil EU implementere en rekke politiske tiltak, som blant annet (Miljødirektoratet, 2023b):

- Lovgivning og regulering for å omstille mot å bli klimanøytrale
- Styrke utslippsreduksjonsmål
- Etablere en klimanøytral transportsektor
- Øke energieffektiviteten i bygg
- Stimulere til grønn teknologi og innovasjon
- Kjemikaliestrategi for å redusere bruken av skadelige kjemikalier for et giftfritt miljø

Planen vil også inneholde tiltak som skal hjelpe samfunn, regioner og arbeidstakere som vil bli påvirket av overgangen til en grønn økonomi gjennom et fond som skal gi ekstra støtte for rettferdig omstilling. Dette er en gjenreisningspakke for de neste 7 årene på 17,5 milliarder euro, for å sørge for at ingen utelates av taksonomien (Bjartnes et al, 2020).

Et viktig delmål for å oppnå målet om å være klimanøytrale er EUs klima- og energiramme for 2030. Dette omfatter en reduksjon av klimagassutslippene med minst 55% sammenlignet med nivåene fra 1990 (Stortinget, 2021). Dette målet er også i tråd med Parisavtalen fra 2015 som er en avtale hvor landene forpliktet seg til å holde den globale oppvarmingen under 2°C sammenlignet med de førindustrielle nivåene, samt arbeide for å begrense økningen til 1,5°C.

Gjennom Parisavtalen og EUs Green Deal har EU forpliktet seg til en kraftig reduksjon i klimagassutslippet sitt for en bærekraftig omstilling. Denne omstillingen vil være kostbar og kreve mye kapital. Derfor vil finansnæringen spille en viktig rolle om EU skal klare å nå kravene i Parisavtalen. På grunn av dette så la EU-kommisjonen frem en handlingsplan for bærekraftig finansiering i mars 2018. Denne handlingsplanen skal styre investeringer og kapital i retning grønn og bærekraftig aktivitet, og skal på den måten støtte opp under målene i The European Green Deal (Regjeringen, 2019).

I handlingsplanen er tiltakene inndelt i ti hovedaktiviteter, som videre blir delt inn i tre kategorier. De tre kategoriene er kan oppsummeres i figur 5 (European Commision, 2020):

Figur 6 Handlingsplan for bærekraftig finans (Kvale & Norang, 2021).

Figur 6 viser illustrasjonen av de overordnede målene i handlingsplanen. Et av leddene i handlingsplanen er EUs taksonomi. For Norges del vil ikke hele handlingsplanen bli innlemmet i EØS-avtalen i seg selv, men enkelttiltak, som EUs taksonomi, vil det (Regjeringen, 2019).

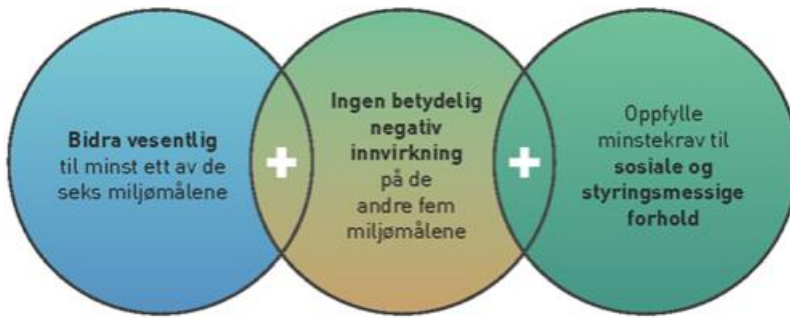
2.2.1 EUs taksonomi

EUs taksonomi er et klassifiseringssystem og rammeverk ment for å identifisere hvilke økonomiske aktiviteter som bidrar til bærekraftig utvikling. Det vil si at den kan være med på å vurdere om en bestemt aktivitet, for eksempel forretningspraksis eller investering, bidrar til EUs mål om bærekraftig utvikling og EU green deal (European Commission, 2023a). Det har vært en utfordring for aktører, særlig i finansmarkedene, ved at de ikke har hatt felles definisjoner av hva som er bærekraftige aktiviteter, og å identifisere hvilke investeringer som er i tråd med langsiktige klima- og miljømål. Målet med taksonomien er at det skal være det verktøyet investorer, banker og selskaper har manglet. På den måten vil det bidra til en form for sikkerhet for investorer, beskytte private investorer mot grønnvasking, hjelpe selskaper å bli mer klimavennlige og prioritere investeringer som trenger det mest. Taksonomien legger ingen føringer for offentlige eller private investeringer, men skal fungere som et verktøy som vil gjøre det enklere for aktører i finansmarkedene å vurdere om investeringer er i tråd med langsiktige europeiske klima- og miljømål, og samtidig gi selskaper bedre mulighet til omstilling (Regjeringen, 2023a). Rammeverket vil også gi selskaper en klarhet i hva som er en miljømessig bærekraftig aktivitet og gir markedet og offentligheten den nødvendige tilliten til miljøprestasjon. Det skal også gjøre det mulig å måle graden av miljømessig egnethet til et investeringsprodukt og andelen miljømessige tilpassede aktiviteter i et selskap.

Taksonomirammeverket

Taksonomirammeverket er med på å legge grunnlaget for EUs taksonomi ved å etablere kriterier som må oppfylles dersom en aktivitet skal klassifiseres som bærekraftig. Kriteriene kan oppsummeres i figur 7.

Figur 7 EUs taksonomi kriterier for at en aktivitet skal klassifiseres som bærekraftig (Regjeringen, 2023a)

Det første kriteriet er at aktiviteten skal bidra vesentlig til minst 1 av 6 klima- og miljømål. Disse målene kan oppsummeres i figur 8, hvor de første to målene er knyttet til klimaendringer. Det andre kriteriet i reguleringen er at aktiviteten ikke har betydelig negativ innvirkning på de øvrige målene selv om den oppfyller ett av dem. Det tredje kriteriet handler om at aktiviteten må oppfylle minstekrav til sosiale og styringsmessige forhold. Ifølge Regjeringen (2023a) skal Europakommisjonen fastsette nærmere kriterier for når konkrete aktiviteter kan defineres som bærekraftige. Det vil si mer holdbare argumenter for når en aktivitet bidrar til 1 av de 6 klima- og miljømålene uten at den har en betydelig negativ innvirkning på de øvrige 5.

Figur 8 Taksonomiens 6 klima- og miljømål (Regjeringen, 2023a)

Taksonomiforordningen

For at EU-kommisjonen skal fastsette nærmere kriterier for når konkrete aktiviteter kan defineres som bærekraftige, har de søkt råd fra en rådgivende ekspertgruppe kalt «Platform on Sustainable Finance» (PSF). PSF, sammen med EU-kommisjonen, kom med det første settet med kriterier som dekker aktiviteter knyttet til reduisering og forebygging av klimagassutslipp og klimatilpasning. Ifølge Finansdepartementet (2023) dekker dette settet om lag 100 ulike aktiviteter innen vannkraftproduksjon, skogbruk, maritim transport, produksjon av aluminium, bygg- og eiendomssektoren, hydrogenproduksjon og lagring av CO₂. I henhold til taksonomiforordningen måtte kommisjonen komme opp med den faktiske listen over miljømessige bærekraftige aktiviteter ved å definere tekniske kriterier for hver av miljømålene gjennom rettsakter.

Den første delegerte rettsakten som omhandler de 2 første punktene i figur 6 «reduisere og forebygge klimautslipp» og «klimatilpasning» kalt «Delegated Act on the climate objectives» ble publisert i «Official Journal» den 9. desember 2021 og gjaldt i EU fra og med 1. januar 2022 og i Norge fra 1. januar 2023 (European Union Law, regulation number 2021/2139, 2021). Videre vedtok EU kommisjonen den 9. mars 2022 en komplementær rettsakt som, under strenge betingelser, tar høyde for spesifikke atom- og gassenergiaktiviteter på listen over økonomiske aktiviteter som omfattes av EU-taksonomien. Denne rettsakten kalt «Complementary Delegated Act» ble publisert i «Official Journal» den 15. juli 2022 og gjelder i EU fra og med 1. januar 2023 (European Union Law, regulation number: 2022/1214, 2022). Kriteriene som fremgår for de spesifikke gass- og kjernefysiske aktivitetene, er i tråd med EUs klima- og miljømål og bidrar til å fremskynde overgangen fra flytende eller fast fossilt brensel og kull mot en klimanøytral fremtid.

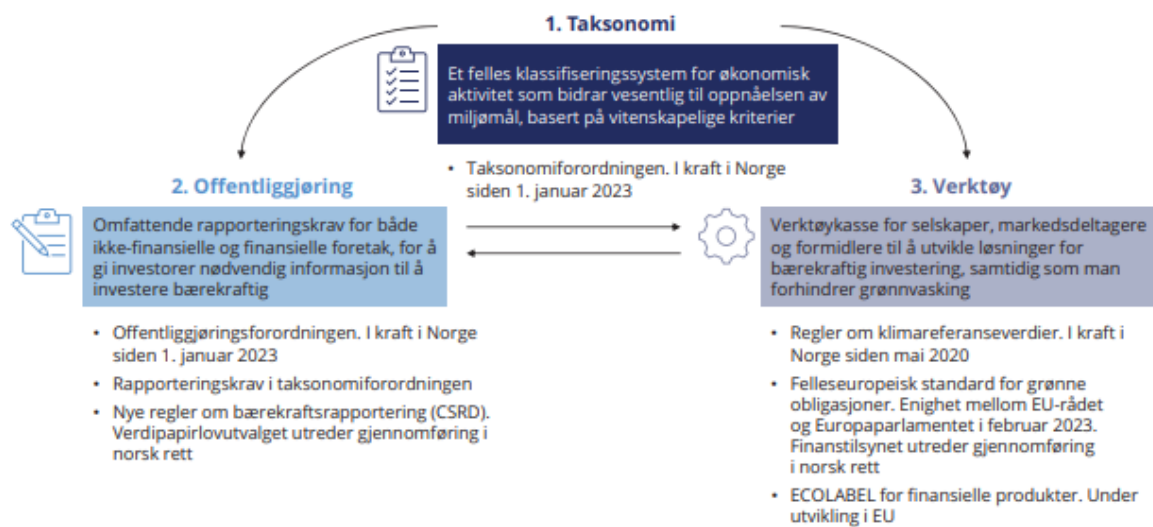
For Norge vedtok Stortinget den 17. desember 2021 en ny lov om bærekraftig finans som gjennomfører taksonomiforordningen og offentliggjøringsforordningen i norsk rett (Regjeringen, 2023a). Taksonomiforordningen tredde nylig i kraft i Norge den 1. januar 2023. I og med at taksonomien har blitt utviklet og iverksatt trinnvis både i EU og Norge har NHO presentert en tidslinje, figur 9, for når de viktigste delene av prosessen er iverksatt (NHO, u.å.a). Tidslinjen er opprinnelig publisert i NHO sin fagartikkel om energi, klima og miljø. Den viser når de ulike målene trer i kraft, først og fremst i EU. I 2021 kom norsk lovforslag om åpenhet/bærekraft, og fra og med 1. januar 2023 er Norge, gjennom EØS-avtalen, en del av taksonomien for mål 1 og 2. Norge ligger altså ett år etter resten av EU når det kommer til implementeringen av taksonomien.

Figur 9 Tidslinje over EUs taksonomi (NHO, u.å.a).

Finansdepartementet (2023) publiserte i Finansmarkedsmeldingen for 2023 en oversiktlig figur for regelutvikling i Norge og EU. Denne figuren, figur 10, skiller mellom 1. taksonomi, 2. offentliggjøring og 3. verktøy, og viser på hvilke måter taksonomiforordningen kan benyttes av de rapporteringspliktige aktørene. Videre i Finansmarkedsmeldingen skriver Finansdepartementet (2023) at «Regjeringen støtter målet om å gjøre det lettere å identifisere bærekraftige investeringer» og at «Målet er å sikre at systemet kan være et verktøy for norske virksomheter som omstiller sin virksomhet i en bærekraftig retning eller ønsker å utvide virksomhet som allerede er

bærekraftig». De støtter altså taksonomirammeverket, og at dette er noe norske virksomheter er nødt til å forholde seg til også i fremtiden for at norsk industri skal omstilles i en bærekraftig retning.

Figur 10 Regelverksutvikling i Norge og EU (Finansdepartementet, 2023).

Rapporteringspliktige

Taksonomiforordningen krever at foretak offentliggjør informasjon rundt den bærekraftige andelen av sine aktiviteter. Det gjelder aktiviteter som investeringsutgifter, operasjonelle kostnader (for foretak utenfor finansiell sektor) og omsetning (PwC, 2023a). Foretakene skal etter taksonomiforordningen gi informasjon i årsrapporten eller egen bærekraftsrapport om i hvilken grad de har, eller investerer i, aktiviteter som oppfyller kriteriene i taksonomien. Selskapene som er rapporteringspliktige til å dokumentere og offentliggjøre i henhold til taksonomien er selskap av allmenn interesse, altså de som er notert på regulerte markeder, og som overstiger 2 av 3 terskelverdier:

- ✓ Mer enn 500 ansatte
- ✓ Minst 40 millioner € (320 millioner kroner) i omsetning
- ✓ Minst 20 millioner € (160 millioner kroner) i totale eiendeler

Verdiene gjelder per selskap og per konsern. Hva som er selskap av allmenn interesse, er:

- ✓ Foretak som har utstedt omsettelige verdipapirer som er opptatt til handel på et regulert marked i et EØS-land (i Norge finnes det 2 regulerte markeder: Oslo Børs og Euronext Expand)
- ✓ Banker
- ✓ Kredittforetak
- ✓ Forsikringsforetak

For at investorene skal ha et grunnlag for sine investeringsbeslutninger må disse virksomhetene gi dem informasjon om hvordan og i hvilken grad deres aktiviteter kan anses og klassifiseres som bærekraftige. I følge PwC (2023a) vil omfanget av virksomheter som er rapporteringspliktige utvides gjennom innføringen av CSRD (Corporate Sustainability Reporting Directive). CSRD er et bærekraftsdirektiv som innebærer de nye reglene for bærekraftsrapportering om hvem som blir rapporteringspliktige, når rapporteringsplikten inntreffer og hvem som kan attestere på

bærekraftsinformasjonen. Endringene i bærekraftsdirektivet er også EØS-relevante og vil også gjelde Norge (PwC, 2023b).

EUs taksonomi kompass

EUs taksonomi har blitt definert som et klassifiseringssystem og en ramme for å identifisere hvilke økonomiske aktiviteter som bidrar til bærekraftig utvikling. Derfor har EU laget en visuell presentasjon av innholdet i EUs taksonomi kalt «EU Taxonomy Compass» som skal fungere som et kompass for å vise retningen mot bærekraftige aktiviteter. Innholdet i kompasset gjelder i første omgang kun de to rettsaktene for «Delegate Act on the climate objectives» og «Complementary Delegated Act». Videre vil kompasset bli oppdatert, ettersom det kommer flere delegerte rettsakter innenfor de gjeldende kriteriene for økonomiske aktiviteter som bidrar til klima- og miljømålene. Formålet med kompasset er å gjøre innholdet i EUs taksonomi mer tilgjengelig for ulike brukere. Den gjør det mulig for brukerne å sjekke hvilke aktiviteter som er taksonomi-kvalifiserte, hvilke mål de i vesentlig grad bidrar til og hvilke kriterier de må oppfylle. Kompasset har også mål om å gjøre det enklere å integrere kriteriene i forretningsdatabaser og andre IT-systemer.

Hvordan man kan bruke verktøyet EUs taksonomi kompass er ved hjelp av fanen «EU Taxonomy Compass» hos European Commissions hjemmeside (European Commission, 2023c). Der vil man finne en rekke ulike aktiviteter som klassifiseres som taksonomi-kvalifiserte aktiviteter og kan sorteres innenfor ulike sektorer. Den viser også i hvilken grad aktivitetene bidrar til de 6 klima- og miljømålene i figur 6. Enn så lenge er det kun aktivitetene som påvirker de 2 første målene som er representert i kompasset. Ta for eksempel aktiviteten som omhandler produksjon av varme/kulde ved bruk av avfallsvarme. Denne aktiviteten sorteres under energisektoren, og bidrar til de 2 klimamålene. Den bidrar til «climate mitigation» ved hjelp av å gjenbruke avfall til å skape ny energi. Den er heller ikke til skade for noen av de andre målene. Den bidrar også til «climate adaption» ved å implementere fysiske og ikke-fysiske tilpasningsløsninger som i vesentlig grad reduserer de viktigste klimarisikoene. Altså nye løsninger å utnytte avfall på.

2.2.2 EUs taksonomi for norsk industri

Farstad et al. (2022) har sett på om norske aktører er klare for EUs taksonomi. Deres analyse viser at det er en bred støtte fra norsk finansnæring. Noen kaller taksonomien for en slags «gamechanger» innenfor bærekraftig finans og vil føre til at omstillingen vil få fart. Finansnæringen er positive til et felles grunnlag som taksonomien er for å kunne vurdere bærekraftige investeringer. De er opptatt av forutsigbare og langsiktige rammer, og taksonomien vil spare tid på diskusjoner om definisjoner. En etterlevelse av taksonomien vil også føre til billigere finansiering og vil dermed føre til at omstillingen skjer raskere.

Videre hevder Farstad et al. (2022) også at det har blitt gitt for stor oppmerksomhet til taksonomien ettersom den først og fremst vil være et rapporteringsverktøy for store børsnoterte selskap. Taksonomien er heller ikke problemfri og vil skape hodebry for mange. Tilgangen på sammenlignbar og troverdig data for å vurdere etterlevelse av taksonomien er en av de største utfordringene som trekkes frem. Kriteriene i taksonomien er også svært tekniske og vil være tidkrevende å anvende, spesielt for de bedriftene som ikke innehar den nødvendige bærekrafts-kompetansen. Anvendelsen av taksonomien blir også mer komplisert av usikkerheten rundt kriterienes omfang, spesielt når det kommer til verdikjeder som er komplekse eller om en vare blir definert forskjellig basert på bruk. Dette med komplekse verdikjeder er spesielt aktuelt for forsvarsindustrien. De tekniske kriteriene i taksonomien er ikke ferdig utformet, og skal

kontinuerlig oppdateres, noe som skaper friksjon. Dette er utfordringer som ikke er særnorske og felles for hele EU og EØS.

Enkelte finansaktører er ifølge Farstad et al (2022) bekymret for at en slags «taksonomiboble» kan oppstå, dersom mange aktører ønsker at en bestemt andel av investeringer skal være i investeringer som følger kriteriene i taksonomien. Men ettersom det ikke er mange aktører i markedet som tilfredsstillt kravene i taksonomien, så vil dette gjøre at en svært liten andel av selskaper får tilført en stor mengde kapital og vil igjen føre til en stor overprising av disse selskapene.

Taksonomien vil også innebære flere indirekte effekter for selskaper som ikke er underlagt rapporteringskravet. Dette er ofte mindre aktører som fungerer som underleverandører for de større selskapene. De mindre aktørene har en bekymring om at taksonomi regelverket vil «snike seg inn» i deler av næringslivet, og vil i praksis være gjeldende for selskaper som ikke er store børsnoterte selskaper. Kravene som stilles til de store selskapene som er underlagt taksonomirapportering frykter at kravene vil smittes over på dem. Dette kan være svært krevende, ikke minst ressursmessig for mindre selskaper. De har som regel begrenset med ressurser og kompetanse for å kunne forholde seg til et slikt komplekst regelverk (Farstad et al, 2022). Det samme ser også Kvale & Norang (2021), hvor de hevder at taksonomien betyr mye mer rapportering for mange aktører. De fant ut at eiendomsaktører er avhengig av mange små og lokale entreprenører, og det vil være vanskeligheter å stille krav til disse mindre aktørene. For et eiendomsselskap blir derfor mye av jobben å føre videre dokumentasjonskrav til de utførende og det er underleverandørene som faktisk må levere i mange tilfeller.

I en artikkel som ser på norske interessenters holdninger til EUs taksonomi, kommer det frem fra Norang et al. (2023) at de i stor grad har like holdninger selv om noen skiller seg ut med sine meninger. Artikkelen konkluderer med at det er høye nivåer med usikkerhet og forvirring knyttet til taksonomien, som er en stor hindring for vellykket implementeringen i norsk industri. Mange av interessentene uttrykker stor bekymring knyttet til at Norge mangler klare definisjoner og reguleringer som taksonomien er basert på. Kravene til nye bygninger og eksisterende bygninger anses å være strengere enn dagens praksis i norsk bygg- og eiendomsbransje, mens kravene til renovering anses å være mer oppnåelige. Norang et al. (2023) avslutter med at innføringen av EUs taksonomi vil påvirke FM-leverandører og deres praksiser, samt standarder for anskaffelse av tjenester og integrering av miljømessige, sosiale og forretningssetiske (ESG) politikker må utvikles. Farstad et al. (2023) skriver at norske myndigheter har fått kritikk fra mange parter om å være bakpå når det kommer til både påvirkningen av arbeidet EU har gjort med taksonomien, men også implementeringen på nasjonal basis. Det blir vanskelig for norsk industri og næring å identifisere viktige områder og effektivt implementere regelverket når myndighetene er bakpå og passive sier aktører Farstad et al. (2022) har snakket med. Dette underbygges av resultatene av studien til Kvale & Norang (2021) som viser at mange interessenter innen bygg og eiendomsnæring viser høy grad av usikkerhet og forvirring assosiert med innføringen av taksonomien. Interessentene synes formålet til taksonomien er positivt, men utviser bekymring for hvordan virksomheten deres vil rammes. Noe både Kvale & Norang (2021) og Farstad et al. (2022) har sett er at aktører som blir påvirket av taksonomien er bekymret over at Norge mangler definisjoner og direktiver som taksonomien baseres på.

Når det gjelder innlemmelser av regelverk i EØS-avtalen, så er det normalt med forsinkelser. Resultater fra både Moger (2022), Farstad et al. (2022) og Kvale & Norang (2021) viser at manglende implementering av for eksempel EUs nyeste bygningsdirektiv fører til uoverensstemmelser i mange sentrale definisjoner og begreper, som gjør at det blir vanskelig for aktører som er underlagt taksonomien å rapportere på dette.

2.2.3 EUs taksonomi for europeisk industri

For europeisk industri ble det i 2022 gjennomført en undersøkelse, kalt «European Sustainable Finance Survey», av hvor kapitalforvaltere (AM) og kapitaleiere (AO) står når det gjelder EUs taksonomi, samt hva de oppfatter som utfordringer og virkninger (Cochu, et. al., 2022). Resultatene fra undersøkelsen er hentet fra 21 AMs og AOs og foreninger, samt analyse av 57 års- og bærekraftsrapporter og 221 fondsprospekter. De følgende resultatene kan oppsummeres, ifølge Cochu et. al. (2022):

- Taksonomien er for øyeblikket langt fra AM/AO sitt primære verktøy for bærekraftig investering, men forventes å bli mer relevant i fremtiden. Per nå anser de taksonomien å være mer et rapporteringsverktøy, men har ennå ikke klart å bestemme seg for hvordan det skal brukes ellers. De mest attraktive alternativene å investere i synes å være selskaper med målsetting og engasjement, selv om mindre enn halvparten av undersøkelsesdeltakerne indikerer dette som relevant.
- AM/AO overholder de obligatoriske rapporteringskravene på enhetsnivå i henhold til NFRD, men nøler med å gi tall på taksonomitilpasningen til finansielle produkter. De overholder obligatoriske rapporteringskrav og publiserer også frivillig informasjon.
- Den mest fremtredende bekymringen for AM/AO er utilstrekkelig tilgjengelighet og kvalitet på data. Bruken av taksonomi begrenses for øyeblikket av begrensninger i tilgjengeligheten av data, spesielt for eiendeler som ikke faller inn under direktivet for ikke-finansiell rapportering (NFRD).
- AM/AO er også bekymret for det begrensede omfanget av taksonomien, og er ikke helt enige i mulighetene for å utvide eller supplere taksonomien. Taksonomiens fokus på visse aktiviteter og eiendelsklasser begrenser bruken for å styre porteføljer. Men AM/AO bekrefter at utvidelse av taksonomien for å inkludere de manglende miljømålene vil gjøre den mer relevant.
- Å inkludere kontroversielle aktiviteter i taksonomien vil skade dens status som en «gylden standard», men vil ikke ha noen påvirkning på AM/AOers investeringsstrategier. Mange deltakere i undersøkelsen forventer at inkludering av kontroversielle aktiviteter i taksonomien, spesielt fossil gass og kjerneenergi, vil skade dens troverdighet for kunder. Imidlertid sier de også at deres forståelse av "bærekraftige investeringer" forblir for det meste uendret.
- Taksonomien anses som et komplekst verktøy og etterlater spesielt mindre AM/AOer i behov for støtte. Mindre AM/AOer har spesielt vanskelig for å forstå taksonomidata fullt ut og ber derfor om støtte for å anvende taksonomien.
- Selv om den praktiske bruken fortsatt er begrenset, har taksonomien en positiv effekt på markedet. Til tross for utfordringer, bekrefter mange AM / AO at taksonomien har en positiv effekt på markedet fordi den bringer bærekraftrelaterte bekymringer til fremste rekke i politiske diskusjoner og på skrivebordene til ledelsesstyrene.

2.2.4 EUs taksonomi for forsvarsindustrien

Når det kommer til EUs taksonomi for forsvarsindustrien generelt, er det ingen klart definerte retningslinjer eller kriterier for noen av de seks klima- og miljømålene. ASD (Aerospace, Security and Defence Industries in Europe), Europas svar på FSi, representerer romfarts, sikkerhets og forsvarsindustrien i Europa med mål om å fremme og støtte den konkurransedyktige utviklingen av sektoren. ASD (2021) oppfordrer, i sin artikkel om bærekraft og den europeiske forsvarsindustrien, EU-kommisjonen og deres medlovgivere til å sikre at reguleringen om EUs taksonomi ikke diskvalifiserer forsvarsaktiviteter som «ikke-bærekraftig». Dette vil, ifølge ASD (2021), ytterligere

skade forsvarsselskapenes omdømme i finansmarkedet og skape misnøye hos offentlige og private kredittorganisasjoner, forsikringsselskaper og ratingbyråer. Videre vil det også påvirke sektorens image i den brede offentligheten, og ha negativ innvirkning på dens evne til å utvikle og tiltrekke seg nødvendige talenter og ferdigheter. En konsekvens av det er at det vil fjerne eventuelle insentiver for forsvarsselskaper til å proaktivt forbedre sin bærekraftspraksis og bremse, eller til slutt utrydde, fremgangen de allerede har hatt de siste årene i sin bærekraftige overgang (ASD, 2021). For forsvarsindustrien generelt ser de tydelig viktigheten av å bli inkludert i taksonomien av flere årsaker. Ved å kvalifisere forsvarsaktiviteter som «ikke-bærekraftig», frykter de det vil skade omdømmet og image til industrien. FSi (2022) hevder, som tidligere nevnt, at industrien blir allerede tidvis identifisert med andre uetiske virksomheter som prostitusjon, tobakksproduksjon, gambling og barnearbeid. Altså trenger de ikke å skade omdømmet sitt ytterligere. Dette kan potensielt ha samme innvirkning hos norsk forsvarsindustri, ettersom den er en sentral del av forsvarsindustrien i Europa.

Videre har EUs taksonomi hatt et delt syn for forsvarsindustrien. Forsvarsindustrien fryktet lenge at de var ekskludert fra rapporteringskravene i taksonomien, ettersom deres industri ikke var nevnt direkte under hvem som var underlagt rapporteringskravene. Ifølge Hurley (2023) har noen investorer argumentert for at investering i forsvar ikke skal defineres som bærekraftig, siden industrien produserer våpen som er designet for å drepe eller skade og kan påføre skade på objekter som er innunder taksonomien. Administrerende direktør i Thales Group, Patrice Caine, som er en stor aktør i europeisk forsvarsindustri sier mye av det samme, nemlig at en eksklusjon fra bærekraftig finans vil gi negative innvirkninger for den europeiske forsvarsindustrien (Thales, 2022). De negative innvirkningene som blir nevnt her er rekrutteringer av nye talenter i et arbeidsmarked som er stadig mer kompetitivt. En annen innvirkning er at eierskapet kan falle mer og mer utenfor til områder som ikke er underlagt taksonomien. For Thales (2022) sitt eksempel så falt eierskapet fra 2017 til 2021 fra 20% til 8% eierskap fra Europa (ekskluderer Frankrike som er hovedkvarteret til selskapet). Også ASD sier mye av det samme. Selv om forsvarsindustrien er en forkjemper for bærekraft, så ender de fortsatt opp med å være i kategorien som moralsk tvilsom forretningspraksis og lite bærekraftig ettersom de supplerer væpnede styrker. Om denne oppfatningen fortsetter å råde så vil dette for alvor skade konkurranseevnen og den europeiske levedyktigheten til Europas forsvarsindustri (ASD, 2021).

Man ser allerede i dag at forsvarsindustrien møter motstand i å få støtte til forsvarsaktiviteter. ASD (2021) skriver at med mangel på et bindende regelverk, og når forsvarsindustrien ikke er nevnt under EU kommisjonens taksonomi så må finansinstitusjonene implementere sine egne interne retningslinjer for å definere om et forsvarsselskap er grønt eller ansvarlig nok til å inkluderes i deres investerings portefølje. Ecolabel prosjektet, som er et miljømerkeprosjekt for detaljhandel, har hatt en holdning om at selskaper som produserer mer enn 5% av sine inntekter fra militærsalg skal ekskluderes fra bærekraftig finans. Det som har vært konklusjonen for mange finansinstitusjoner har vært å utestenge forsvarsaksjer fra bærekraftige investeringsfond, altså kalt grønne aksje og fondsinvesteringer. Dette vil videre føre til større vanskeligheter med å skaffe kapital (Thales, 2022).

2.3 ESG og bærekraftsrapportering

Bærekraftsrapportering er en ikke-finansiell rapportering hvor selskaper presenterer deres bærekraftsmål og tilhørende aktiviteter. Rapporteringen inkluderer vanligvis en beskrivelse av organisasjonens ESG-aktiviteter og ytelse, samt hvordan den omfatter organisasjonens langsiktige mål, strategier og tiltak for å bedre den bærekraftige ytelsen. ESG står for «Environmental, Social and Governance» som på norsk oversettes til «Miljø, Sosiale og Forretningsetiske forhold» og er en ramme for å vurdere bærekraftige, sosiale og miljømessige konsekvenser av investeringer og virksomheter (PwC, 2023c).

ESG-faktorene har et tredelt fokus rundt ikke-finansielle hensyn som investorer og andre interessenter bruker for å vurdere og rangere selskapers evne til å ta vare på klima, miljø, sosiale forhold og rettigheter og etisk forretningsstyring. Disse faktorene blir stadig viktigere for investorer som ønsker å investere i selskaper på en bærekraftig måte for å sikre langsiktig avkastning. Selv om faktorene er ikke-finansielle og mindre målbare blir de stadig ansett som like viktig. I følge PwC (2023c) viser en ny undersøkelse at 8 av 10 globale investorer mener ESG-risiko er viktig for å ta gode investeringsbeslutninger. Mange selskaper har begynt å innse det og er i gang med å integrere ESG-kriterier i sin strategi og rapportering for å tiltrekke seg investorene og oppnå langsiktig suksess. Dette kan gjøres ved å rapportere på ESG-kriteriene enten i årsrapporten, eller i egne bærekraftsrapporter. Figur 11 presenterer de ulike forkortelsene med tilhørende kriterier:

Miljø	Sosial	Forretningsetisk
<ul style="list-style-type: none"> • Klimaendringer og -risiko • Klimagassutslipp • Elektrifisering • Energieffektivisering • Ressursutarming • Avfall og forurensing • Biologisk mangfold og tap av natur • Sirkulær økonomi	<ul style="list-style-type: none"> • Lokalsamfunn • Rettferdig omstilling • HMS • Mangfold, inkludering og likestilling • Arbeidsmiljø og ansattforhold • Opplæring og utdanning	<ul style="list-style-type: none"> • Korrupsjon • Anti-hvitvasking • Skatt • Personvern • Innkjøp og leverandører

Figur 11 ESG kriterier

ESG-rapportering er ikke den eneste formen for bærekraftsrapportering. Myndighetene og interessenter lager stadig nye incentiver for at selskaper skal jobbe mer bærekraftig. Et eksempel på et slikt incentiv er EUs taksonomi. EUs taksonomi kan derfor klassifiseres som en form for bærekraftsrapportering. I tillegg har EU kommet med CSRD som innebærer de nye reglene for bærekraftsrapportering om hvem som blir rapporteringspliktige, når rapporteringsplikten inntreffer og hvem som kan attestere på bærekraftsinformasjonen. EU har som mål at bærekraftsinformasjonen skal ha samme kvalitet som finansiell rapportering, og for å oppnå det krever det at virksomhetene som rapporterer har samme grad av pålitelighet og konsistens i dataene. Ifølge PwC (2023b) preges dagens bærekraftsrapportering av å være inkonsistent, og med kvalitative og kvantitative mangler som skyldes lite konkrete lovkrav og dels et bredt utvalg av frivillige bærekraftsstandarder. Derfor har EU foreslått CSRD som skal stille mer pålitelige rapporteringskrav, samt attestasjon av dataene for å sikre bedre kvalitativ og kvantitativ informasjon (PwC, 2023b).

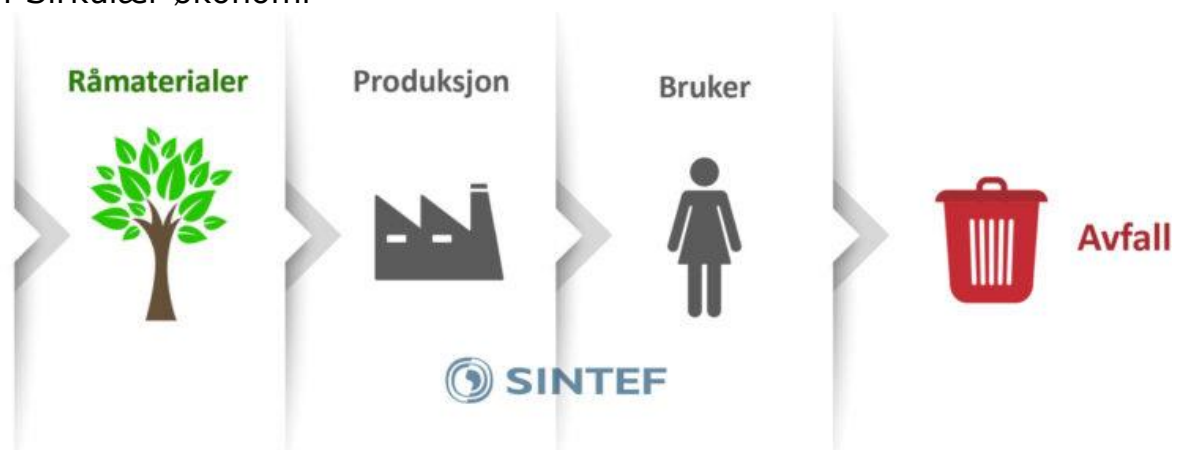

Figur 12 EUs bærekraftsprosess (PwC, 2023b)

Av figur 12 ser vi prosessen fra EUs Green Deal hele veien til ESRS (European Sustainability Reporting Standards) som er standarder for hvordan virksomheter forholder seg til rapporteringsprinsipper. ESRS ble foreslått for EU-kommisjonen november 2022 til høring uten å ha blitt til et krav enda.

Bærekraftsrapportering gjelder i utgangspunktet kun større bedrifter. Regnskapsloven viser til at «Store foretak skal utarbeide en redegjørelse om samfunnsansvar som minst omhandler miljø, sosiale forhold, arbeidsmiljø, likestilling og ikke-diskriminering, overholdelse av menneskerettigheter og bekjempelse av korrupsjon og bestikkelser. Opplysningene skal gis i det omfang som er nødvendig for å forstå foretakets utvikling, resultat, stilling og konsekvenser av foretakets virksomhet» (Regnskapsloven, 1999, §3-3 c). Store foretak er ofte foretak av allmenn interesse, og kan derfor gå under de samme kriteriene og terskelverdiene som presentert under EUs taksonomi.

2.4 Sirkulær økonomi

Figur 13 Lineær Økonomi (Sintef, 2022)

Figur 13 viser den økonomiske tilnærmingen verden har hatt til produksjon av varer i mange tiår. Her tar vi råvarer fra planeten, lager produkter av disse, og når de er konsumert så blir de avfall. En sirkulær økonomi på den andre siden er et konsept som forhindrer at det blir produsert søppel i utgangspunktet. Konseptet er en overgang fra avfall til fornybar energi og materialer. Systemet må endres ved å gjøre det mer

transparent for å skaffe mer kunnskap om hvordan man skal håndtere ressurser. Altså hvordan man lager og bruker produkter, og hva som skjer med materialet etter hvert. Dette er et motstandsdyktig og robust system og vil være viktig for miljøet, mennesker og bedrifter (Ellen MacArthur Foundation, 2023).

Figur 14 Sirkulær Økonomi (Sintef, 2022)

Sirkulær økonomi betyr at vi gjenbraker ting istedenfor å kjøpe nytt, altså å gjenbruke ressurser i en lukket sirkel, som forklart i figur 14. Enkeltpersoner og organisasjoner blir brukere av ressurser og produkter, ikke forbrukere som de tidligere har vært. Når produktene går mot slutten av sin levetid så unngår vi at produktet blir avfall ved å **resirkulere**, **reparere** eller **gjenprodusere** (Vildåsen, 2022).

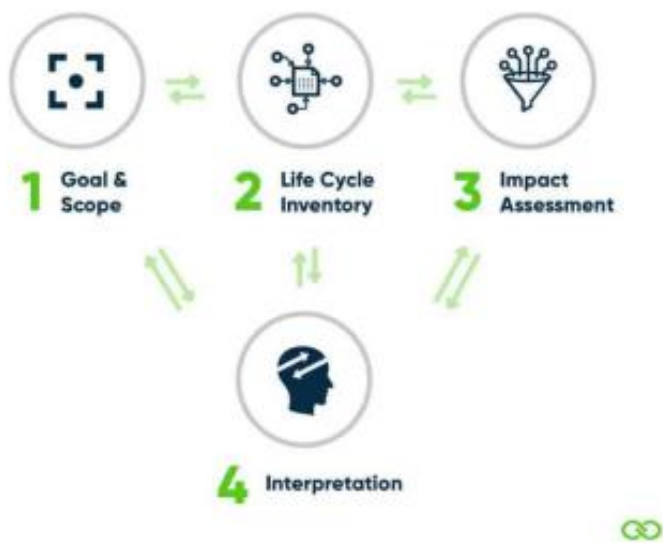
Forklaring på sirkulære begreper:

- **Resirkulering** betyr at vi tar material fra et produkt, smelter eller endrer det om slik at det blir til et nytt råmateriale.
- **Reparasjon** betyr at vi reparerer eller bytter ut deler som er ødelagte slik at produktet blir satt tilbake til sin opprinnelige tilstand.
- **Gjenproduksjon** betyr at produktene blir sendt tilbake til produsenten. Her blir hele produktet gjennomgått, og utvalgte deler blir erstattet.

Det er flere verktøy og rammeverk for et selskap å bruke for å sette sirkulær økonomi ut i praksis. Slike verktøy og rammeverk skal gjøre det mer konkret og lettere for bedrifter å gå over mot en sirkulær økonomi. Begrepet bærekraft blir ofte brukt og er godt kjent, men den vanskelige delen er hvordan man skal håndtere og hvilke grep man skal ta. Videre under neste seksjon vil et slikt rammeverk som er relevante for denne oppgaven bli forklart.

2.4.1 Livssyklusanalyse (LCA)

En livssyklus analyse er en metode for å kvantifisere miljøpåvirkningen av produkter, prosesser og tjenester (Bjørnset & Vildåsen, 2020). Den er standardisert gjennom de internasjonale standardene ISO 14040 og 14044, og er anvendt for læring, kommunikasjon og beslutningstaking. Prosessen i en livssyklusanalyse følger fire steg; *The Goal and Scope definition, Life Cycle Inventory (LCI), Life Cycle Impact Assessment and Interpretation*.

Figur 15 Livssyklusanalyse (Quist, 2023)

Figur 15 viser de fire fasene i en livssyklusanalyse, og hvordan de avhenger av hverandre:

1. Den første fasen i en LCA er *The goal and scope definition*. I denne fasen tar man en avgjørelse på hva som skal bli vurdert, og hva som ikke skal bli vurdert og hvilket system det skal bli vurdert i. Bakgrunn for hvorfor man gjennomfører vurderingen må også begrunnes.
2. I fase to så er det *Life Cycle Inventory (LCI)*. Denne fasen viser hvor de relevante input og output dataene er samlet inn fra. I fase en så finner man ut hvilke data man vil ha, og i fase to så samler man de inn. Eksempler på data kan være råmaterialer, energiforbruk, transport, utslipp og avfall.
3. Den tredje fasen, *Life Cycle Impact Assessment*, er evalueringen på hvor omfattende miljøpåvirkningen er. Disse tre fasene er for å skape påvirkningskategorier, sortere LCI, tildele til de ulike kategoriene og måle påvirkningene ved å kalkulere ekvivalenter.
4. I den siste fasen *Interpretation* blir de mest pålitelige konklusjoner og anbefalinger tatt. Når man gjennomfører en LCA, må begrensninger, hvor sensitive resultatene er, konklusjonen og anbefalingene identifiseres.

Om man ser til figur 15 igjen, så ser man at alle fasene avhenger av fase 4 *Interpretation*. Grunnen til dette er at den kan gjennomføres uansett hvilken fase du er i LCA. De andre fasene har en sammenheng, og den ene kan ikke gjennomføres uten den andre (Quist, 2023).

2.5 GHG protokollen

GHG protokollen er et omfattende globalt standardisert rammeverk laget for å måle og håndtere utslipp av klimagasser (GHG) fra offentlig og privat sektor, verdikjeder og skadebegrensende aktiviteter (Greenhouse gas protocol, u.å.). Et slikt klimaregnskap er ment å få en bedre oversikt over klimagassutslippene knyttet til virksomheten, samt hvilke tiltak som må til for å redusere dette. Fra GHG-protokollen kommer også det velkjente begrepet *Scope 1, 2 og 3*, der man deler inn klimagassutslippene etter tre kategorier. Footprint (u.å.) har laget en oversikt over hvilke utslipp som knyttes til hvilken kategori.

Scope 1 – direkte utslipp

Scope 1 handler om virksomhetens direkte utslipp, som vil si utslipp knyttet til det virksomheten selv eier. Hvis virksomheten selv eier maskiner, biler eller produksjonsfabrikker som går på fossilt brennstoff, må CO₂-utslippet fra disse inn i virksomhetens Scope 1-utslipp. Derfor, hvis et selskap kjøper et produkt fra en fabrikk som de ikke eier, er ikke utslippene Scope 1. Eksempler (Footprint, u.å.):

- Virksomhetens kjøretøy og maskiner
- Virksomhetens bygg og fabrikker

Scope 2 – elektrisitetsforbruk

Scope 2 tar opp bedriftens strømforbruk, eller fjernvarme for de som har det, og tilhørende CO₂-utslipp. Mange blir overrasket over å måtte beregne CO₂-utslippene ved bruk av norsk strøm når Norge produserer så mye fornybar strøm. Men dette er et krav i GHG-protokollen. Eksempler (Footprint, u.å.):

- Strømbruk
- Fjernvarme og -kjøling

Scope 3 – Indirekte utslipp

Dette er en stor og kompleks kategori som dekker alle indirekte utslipp unntatt energiforbruk (Scope 2). Det vil si utslippene knyttet til alle varer og tjenester som en bedrift kjøper og selger. Dersom en bedrift leier inn en entreprenør for å bygge et lager, er entreprenørens utslipp selskapets Scope3-utslipp. Å etablere en god dialog med leverandørkjeden er viktig, da det kan være vanskelig å kartlegge utslipp som en bedrift ikke har direkte kontroll over. Deretter begynner kartleggingen av CO₂-utslippet til de ulike leddene som forbinder bedriften. En Scope 3-forpliktelse kan vise hvordan utslipp fra hele forsyningskjeden er relatert og kan oppmuntre og motivere bedrifter til å samarbeide med grønne leverandører. Eksempler (Footprint, u.å.):

- Innkjøp av varer og tjenester
- Leie av bygg
- Avfall
- Forretningsreiser
- Transport og distribusjon
- Bruk av solgte produkter

2.5.1 Science Based Target initiative (SBTi)

SBTi er vitenskapsbaserte mål som gir bedrifter en klart definert vei for å redusere utslipp i tråd med Parisavtalens mål (Science Based Targets, u.å.). Mer enn 4000 bedrifter rundt om i verden jobber med SBTi. Vitenskapsbaserte mål gir bedrifter en klart definert vei for å redusere utslipp av klimagasser (GHG) og bidrar til å forhindre de verste konsekvensene av klimaendringer og fremtidssikker forretningsvekst. Mål betraktes som "vitenskapelig baserte" hvis de er i tråd med det den siste klimavitenskapen anser som nødvendig for å oppfylle målene i Paris-avtalen – begrense global oppvarming til godt under 2 °C over førindustrielt nivå og arbeide for å begrense oppvarming til 1,5°C. SBTi er et egnet verktøy å bruke for GHG protokollen og tar for seg scope 1, 2 og 3, samt validerer dem.

2.6 Bærekraftig finans

Målet med bærekraftig finans er det å kunne håndtere finansiell risiko som følge av klimaendringer og den overgangen som skal gjøre verden til et lavutslippssamfunn. Det har også som mål å fremme åpenhet gjennom standardisert rapportering, og omorganisere kapitalstrømmer mot bærekraftige investeringer.

2.6.1 Klimarisiko

Banker og finansforetak er utsatt for klimarelaterte risikoer gjennom sin egen virksomhet, men også gjennom sine utlån og andre finansielle aktiviteter. Dette betyr at banker og andre finansforetak må innhente oversikt for de klimarisikofaktorene som de er direkte eller indirekte eksponert for, og videre rapportere på disse (Finans Norge, 2023).

Både internasjonalt og innad i Norge jobber myndighetene for å se på hvilken rolle myndigheter og sentralbanker har i å begrense og håndtere klimarisiko, og for å øke forståelsen av hvordan klimarisikoer kan påvirke finansmarkedene. Banker og finansforetak må håndtere og identifisere klima- og miljørelaterte risikoer som de er eksponert for. Finanstilsynet i Norge har sagt at de forventer at foretakene vil fange opp alle vesentlige risikoer i sine risikosystemer, også risikoer som er knyttet til effekten av klimaendringer og overgangen til et lavutslippssamfunn (Finansdepartementet, 2021).

2.6.2 Grønne bankprodukter

Samlebetegnelsen for bank, investerings, pensjons- og kapitalforvaltingsprodukter og skadeforsikring kalles grønne bankprodukter og disse bidrar til å kanalisere kapitalstrømmer mot bærekraftige investeringer. Bankene og forsikringsforetakene har per nå definert selv hva de anser som bærekraftig og grønt (Kvale & Norang, 2021).

Grønne aksje og fondsinvesteringer: I løpet av de siste årene har det vært en kraftig utvikling i verktøy og indekser som klassifiserer graden av bærekraftighet ved investerings- og fondsprodukter. Man klassifiserer som regel grønne aksjeinvesteringer etter følgende karakteristikk:

- Unngå negative selskapskriterier, for eksempel produksjon av fossilt brennstoff.
- Velge positive selskapskriterier innen bærekraft, for eksempel produksjon av fornybar energi.
- En kombinasjon av begge overstående karakteristikk.

Investorer kan gjennomføre grønne aksjeinvesteringer gjennom aksjekjøp i grønne selskaper, grønne børsnoterte fond eller grønne aksje- eller indeksfond.

Grønne lån: Mange banker har utviklet utlånsprodukter som er grønne, og er rettet mot både bedrift- og privatpersonmarkedet. For å kunne kvalifisere for et grønt lån må låntaker overholde tekniske kriterier som banken definerer. Loan Market Association (LMA) har utviklet «Green Loan Principles». LMA definerer grønne lån som låneinstrumenter utelukkende for refinansiering eller finansiering av grønne prosjekter som er kvalifiserte (Loan Market Association, 2018).

Grønne obligasjoner: International Capital Market Association (ICMA) har utviklet Green Bond Principles (GBP). GBP blir ansett å være det ledende rammeverket for å kunne definere grønne obligasjoner. ICMA (2021) definerer en grønn obligasjon som en obligasjon der midlene utelukkende blir brukt til finansiering av nye og/eller refinansiering av grønne prosjekter. De prosjektene som har blitt finansiert ved bruk av grønne obligasjoner har stort sett vært innen sektorene fornybar energi, energieffektivitet, forvaltning av naturressurser, samt kontroll og reduksjon av utslipp. Grønne obligasjoner er stort sett verifisert med bruk av en ekstern gjennomgang av prosjektet (Kahlenborn et al, 2017).

Bærekraftlinkede obligasjoner: ICMA (2020) forklarer bærekraftlinkede obligasjoner som gjeldspapirer hvor betingelsene vil variere etter forhåndsbestemte, bærekrafts relaterte mål. Oppnåelsen vil bli vurdert ved hjelp av nøkkelindikatorer som er forhåndsbestemte opp mot ytelsesmålene. Det er ventet at markedet for denne type produkter vil vokse i forbindelse med implementeringen av EUs taksonomi for bærekraftig økonomisk aktivitet. Disse produktene kan brukes som referansepunkter for nøkkelindikatorer og kan føre til at investorer vil ha slike produkter i porteføljene sine. Bærekrafts linkede obligasjoner har en fordel i at de lånte pengene kan brukes i generelle selskapsformål. Dette i motsetning til de grønne obligasjonene, hvor midlene utelukkende må brukes på finansiering av grønne og sosiale prosjekter. Dette gjør at de bærekrafts linkede obligasjonene kan være attraktive og passe for svært mange bedrifter (ICMA, 2020).

2.7 Oppsummering av teorien

Teorien har gitt en bedre forståelse av hva EUs taksonomi er, hvorfor den er etablert, hvordan den fungerer og hvem den er relevant for. Den kom som en følge av EUs klimamål og klimapolitikk for å identifisere hvilke økonomiske aktiviteter som bidrar til bærekraftig utvikling. Rammeverket er gjeldende for selskap av allmenn interesse som overstiger visse terskelverdier. Teorien viser også hva slags holdninger norsk og europeisk industri, samt forsvarsindustrien generelt har rundt taksonomien. Videre har det blitt definert andre teoretiske begreper som ESG, CSRD, Sirkulær økonomi, LCA, GHG protokollen med Scope 1, 2 og 3, SBTi. Disse definisjonene skal gi leseren en bedre forståelse av hvordan andre verktøy forsvarsindustrien bruker for å fange opp bærekraft fungerer. Begreper rundt bærekraftig finans er relevant for de finansielle konsekvensene taksonomien har for forsvarsindustrien.

I teorien ble det funnet hull og mangler for å besvare problemstillingen og forskningsspørsmålene i denne oppgaven. Det vil si hull og mangler ved holdninger rundt EUs taksonomi for norsk forsvarsindustri og tidligere forskning på dette området. Det er også lite tidligere teori rundt norsk forsvarsindustri og bærekraft generelt. Det er disse hullene og manglene som resultatene og analysen skal forsøke å dekke.

3 Forskningsmetode

I dette kapittelet skal bakgrunnen for valg av metode begrunnes. Arbeidet i denne masteroppgaven er tredelt, bestående av teori/litteraturgjennomgang, intervjuer og dokumentanalyse. Derfor skal det videre presenteres hvordan denne dataen ble samlet inn og begrunnes hvorfor den er ansett som relevant for denne oppgaven. Til slutt vil dataens reliabilitet og validitet og eventuelle etiske problemer bli diskutert.

3.1 Forskningsdesign

Forskningsdesign blir brukt for å kunne gi en fremstilling av data systematisk som skal muliggjøre for diskusjon og konklusjon innen en valgt problemstilling. Det vil si den overordnede planen eller strategien laget for å gjennomføre en forskningsstudie. Det innebærer å bestemme hvilken metode eller metoder som skal bli brukt for innsamlingen og analysen av data. Det er viktig å merke seg at valg av forskningsdesign vil avhenge av flere faktorer som forskningsspørsmål, tilgjengelige ressurser, etiske hensyn og forskerkompetanse. En forskningsplan må planlegges og dokumenteres grundig for å sikre at forskningen er vitenskapelig troverdig og gyldig (Leedy et al, 2021, s. 28).

3.2 Kvalitativ metodikk

Når det kommer til valg av metode og tilnærming for innsamling av data, avhenger det av hvilke samfunnsforhold som undersøkes og hva problemstillingen i oppgaven er. Basert på hvilke data studiet baserer seg på skiller det ofte mellom *kvalitativ* og *kvantitativ* metode (Leedy et al, 2021, s. 112).

På bakgrunn av problemstillingen i denne oppgaven er det mest hensiktsmessig å anvende kvalitativ metode. Ved bruk av kvalitativ metode dykker man dypt inn i materialet der man samler inn ulike former for data og undersøker dem fra forskjellige vinkler for å konstruere et bilde av en kompleks, mangefasettert situasjon (Leedy et al, 2021, s. 258). For å svare på problemstillingen om hvilke konsekvenser EUs taksonomi vil ha for forsvarsindustrien krever dette at man samler inn ulike former for data fra forskjellige vinkler for å dykke dypt inn i materialet. Kvalitative data er data som vanligvis gjenkjennes i form av tekst, i motsetning til kvantitative data som foreligger i form av tall. Svarene på problemstillingen i denne oppgaven er også vanskelig å tallfeste, og det er viktig at de ikke blir overfladiske slik at man ikke går glipp av detaljene som foreligger i dataene. Formålet med den kvalitative metoden er å fange opp subjektive meninger og opplevelser som er utfordrende å måle eller tallfeste. Metoden er godt egnet for å avklare hva som kjennetegner et fenomen eller et begrep, slik som EUs taksonomi.

Det finnes flere potensielle fordeler ved å benytte en kvalitativ metode (Leedy et al, 2021, s. 260): *Utforskning*; en kvalitativ metode kan bidra til å gi en innledende innsikt i det som tidligere har vært et lite studert emne eller fenomen. EUs taksonomi for norsk forsvarsindustri er et fenomen som i liten grad har blitt studert tidligere. *Multifasett beskrivelse*; metoden kan gi innsikt i komplekse og den multifaserte naturen til ulike situasjoner, settinger, prosesser, relasjoner, systemer eller mennesker. *Verifikasjon*; metoden lar deg teste gyldigheten til visse antakelser, påstander, teorier eller generaliseringer innenfor virkelige kontekster. *Teoriutvikling*; metoden kan gjøre det mulig å utvikle nye konsepter eller teoretiske perspektiver knyttet til et fenomen. *Problemidentifikasjon*; metoden kan hjelpe deg med å avdekke viktige problemer eller hindringer innenfor fenomenet. *Evaluerings*; metoden gir et grunnlag til å bedømme effektiviteten til bestemte retningslinjer, praksiser eller innovasjoner. En kvalitativ metode har flere fordeler hvor det er viktig at besvarelsen blir «riktig» i den grad at den representerer den virkelige verden. For denne oppgaven har det gitt fordeler som fleksibilitet, utforskning, problemidentifikasjon og evaluering. Potensielle ulemper ved å benytte en kvalitativ metode er at den ofte er svært ressurskrevende og det kan bli mye

informasjon. Dette ble oppdaget tidlig i denne oppgaven som en utfordring, slik at det ble etter hvert satt en begrensning på datainnsamling. Utfordringen da er at dataen som samles inn kan fremstå som kompleks og vanskelig å kode. I tillegg er det blitt hensyntatt at dataen som samles inn ofte er subjektive, og kan gi en «undersøkelseeffekt» av hvordan den faktiske undersøkelsen som blir gjort påvirker funnene i studiet (Leedy et al, 2021, s. 259).

3.3 Datainnsamling

De neste seksjonene beskriver hvordan fundamentet og dataene i oppgaven har blitt innsamlet. Ved innsamling av data skiller man ofte mellom primær- og sekundær data. Primærdata er data som er «nærmest» sannheten, altså den dataen som er mest valid, opplysende og sannhetsknyttet (Leedy et al, 2021, s. 109). Sekundærdata er data som ligger nest «nærmest» sannheten, selv om den ikke trenger være mindre sann. Primærdataen i denne oppgaven har vært intervjuer med de to største aktørene innen forsvarsindustrien; Nammo og Kongsberggruppen. Sekundærdataen har vært innhentet fra de to selskapenes rapporter. I tillegg har offentlig tilgjengelig litteratur, et webinar og tidligere forskning fungert som en slags tertiær datakilde.

3.3.1 Intervjuer

Den mest utbredte metoden å samle inn data på i en kvalitativ studie er ved hjelp av godt planlagte og gjennomførte intervjuer (Leedy et al, 2021, s. 274). Intervjuene er ofte mer informative og vennlige, slik at intervjuobjektet har muligheten til å snakke fritt. Som nevnt er primærdataen i denne oppgaven hentet fra intervjuer, hvor det ble gjennomført 2 intervjuer med til sammen 3 intervjuobjekter.

3.3.1.1 Intervjuguide

Det ble bestemt at det i denne oppgaven er mest hensiktsmessig å benytte seg av kvalitative semi-strukturerte intervjuer. I følge Leedy et. al. (2021, s. 275) og eksperter på kvalitativ forskning er det fordelaktig å lage en intervjuguide hvor man har forberedt generelle spørsmål og oppfølgingsspørsmål som fanger opp detaljer. Ved å benytte en intervjuguide øker det også sjansen for at forskeren kan sammenligne intervjuobjektets respons med andre deltakende intervjuobjekter. Intervjuguiden som er blitt benyttet under de semi-strukturerte intervjuene ligger som helhet under vedlegg 5.

3.3.1.2 Valg av intervjuobjekter

Det er viktig å finne intervjuobjekter som kan svare på de respektive forskningsspørsmålene. Derfor ble det i denne oppgaven valgt representanter fra de mest sentrale aktørene i norsk forsvarsindustri, Nammo og KDA, som innehar kompetanse innenfor temaet. Representantene har aktive roller i selskapene innenfor bærekraft, EUs taksonomi og andre sentrale temaer for oppgaven, slik at deres svar fra intervjuene vil være representable for selskapet. Representantene oppsummeres i tabell 1.

Hvem?	Selskap	Rolle
Informant 1	KDA	Bærekraft
Informant 2	Nammo	Bærekraft
Informant 3	Nammo	Bærekraft

Tabell 1 Valg av intervjuobjekter

3.3.1.3 Gjennomføring av intervju

De offisielle forespørslene om intervju ble sendt til intervjuobjektene i begynnelsen av mars, og selve gjennomføringen av intervjuene ble gjort den 15. og 16. mars. Før den tid hadde det allerede vært opprettet kontakt med enkelte av intervjuobjektene hvor de sa ja til å stille opp til et intervju. Det ble bestemt at begge intervjuene skulle gjøres på Microsoft Teams. Grunnen til det er at erfaringen med Teams etter flere år med korona-

pandemi tilsier at det er både tidseffektivt, og at intervjuobjektene er mer tilgjengelige selv med geografiske avstander. En positiv konsekvens av det, satt i kontekst med denne oppgaven, er at det er mer bærekraftig i den grad at det sparer reise og ressurser. Det er også en fordel å bruke videosamtaler slik at man oppnår noen av de samme elementene som ved å gjennomføre intervju ansikt til ansikt. I tillegg er det enklere å gjøre opptak for transkribering i ettertid. Intervjuene ble delt inn i 4 deler, der:

- del 1 handler om *EUs taksonomi*
- del 2 handler om *klima, miljø og markedet*
- del 3 handler om *innovasjon, muligheter og hindringer for industrien*
- del 4 handler om det viktigste fra intervjuet, samt intervjuobjektens mulighet til å utbre mer om taksonomien og andre sentrale temaer.

Før de ulike delene ble gjennomgått, ble bakgrunn for kandidatene og formålet med denne oppgaven presentert. Begge intervjuene hadde en varighet på 30-40 minutter.

3.3.2 Dokumentanalyse

I denne oppgaven ble det valgt ulike former for dokumenter i form av to rapporter og et webinar. For å kvalitetssikre informasjonen fra intervjuene ble det brukt data fra Kongsberg Gruppen og Nammo sine års- og bærekraftsrapporter. Disse ga tyngde til intervjuene som ble gjort og presenterte ny relevant informasjon rundt oppgaven. Videre ble det brukt en egen taksonomirapport presentert fra Kongsberg Gruppen, samt et webinar fra Arendalsuka hvor FSi førte en debatt rundt forsvarsindustrien og bærekraft.

3.3.2.1 Rapporter

Rapportene som er blitt brukt for dokumentanalyse i denne oppgaven er års- og bærekraftsrapporter og Kongsberg Gruppens taksonomi rapport, som vist i tabell 2. Disse har blitt brukt for å få et innblikk i norsk forsvarsindustri sin rapportering. For denne oppgaven har bærekraftsrapporten vært viktig, da den presenterer en bedrifts bærekraftsmål og tilknyttede aktiviteter. Ifølge NHO har store selskaper i Norge vært underlagt krav om å legge fram bærekraftsinformasjon siden 1998 (NHO, u.å. b). Både Kongsberg Gruppen og Nammo, som bærekraftsrapportene har blitt hentet fra i denne oppgaven, kan klassifiseres som store selskaper og må redegjøre for deres påvirkning på miljø og klima. Årsaken til at valget havnet på disse to selskapene er fordi de sammen utgjør en så stor del av den norske forsvarsindustrien at de er representable for hele. Det har også gjort det enklere å dykke dypere inn i hver enkelt rapport og hente ut relevant informasjon. Det som er viktig å skille fra Kongsberg Gruppen sin rapport er at den også innebefatter Kongsberg Maritime og Kongsberg Digital. Altså vil ikke den kun være representabel for forsvarssektoren, og det må skilles ut hva som gjelder for den og andre sektorer. For å få den mest oppdaterte informasjonen har bærekraftsrapportene for 2022 blitt anvendt i denne oppgaven. Dette er hensiktsmessig med tanke på at EUs taksonomi er et relativt nytt konsept. Kongsberg Gruppen publiserte også, som nevnt, en egen rapport om EUs taksonomi for 2022. Dette ble gjort frivillig som et første steg for EU taksonomien på resultatnøkkeltall for omsetningen i 2022.

Tittel	Dato	Type rapport	Forfatter
Årsrapport og Bærekraftsrapport 2022	Mars 2023	Års- og bærekraftsrapport	Kongsberg Gruppen
Årsrapport og Bærekraftsrapport 2022	April 2023	Års- og bærekraftsrapport	Nammo
EU taxonomy report 2022	Mars 2023	EU taksonomi rapport	Kongsberg Gruppen

Tabell 2 Oversikt over rapporter

3.3.2.2 Webinar

I mangel på tidligere forskning og informasjon rundt forsvarsindustrien og bærekraft ble det brukt et webinar fra Arendalsuka. Webinaret, kalt «Kampkraft og bærekraft: Hvordan bidrar forsvarsindustrien til bærekraft?», ble holdt i regi av FSi (Forsvars og sikkerhetsindustriens forening), og omhandlet temaet kampkraft og bærekraft (Arendalsuka, 2021). Det ble diskutert hvordan forsvarsindustrien bidrar til bærekraft, med representanter fra KDA, Nammo og forskningsgruppen for sikkerhet og forsvar ved NUPI. Webinaret ble detektert gjennom et søk på «forsvarsindustrien og bærekraft».

Tittel	Dato	Type webinar	Arrangør
Kampkraft og bærekraft: Hvordan bidrar forsvarsindustrien til bærekraft?	17. August 2021	Debatt	Fsi

Tabell 3 Oversikt over webinar

3.3.3 Litteratursøk

En vanlig metode i kvalitativ forskning er å gjennomføre et litteratursøk og litteraturstudie. En litteraturstudie er typisk for forskningsstudier og rapporter for å ha relevante og troverdige kilder å knytte dataene opp til. Ofte inneholder de egne kapitler som beskriver teoretiske perspektiver og tidligere forskningsresultater relatert til problemstillingen (Leedy et. al, 2021, s. 82). Leedy et. al. (2021) hevder også at i de fleste tilfeller begynner forskerne sin gjennomgang av litteraturen tidlig i rapportene for å utnytte eksisterende teorier og tidligere forskningsstudier til å hjelpe dem med å finne svar på problemstillingen og forskningsspørsmålene. Dette har blitt gjort i denne oppgaven for å få en dypere forståelse av de teoretiske konseptene som vil bli brukt for å svare på om EUs taksonomi har noen konsekvenser for norsk forsvarsindustri. Når det kommer til litteraturen brukt i denne oppgaven, kan man stille seg følgende spørsmål:

- Hvor ble litteraturen valgt?
- Hvordan ble litt litteraturen valgt?
- Hva slags litteratur ble valgt?
- Hvorfor ble litteraturen valgt?

Svarene på disse spørsmålene vil bli presentert i de kommende underkapitlene. Hvor? i form av databasesøk, hvordan? i form av søkeord og hva/hvorfor? i form av seleksjon av litteratur.

3.3.3.1 Databasesøk

For å finne relevant litteratur i denne oppgaven har det blitt brukt flere søkemotorer med ulike databaser. Det er primært blitt brukt Google Scholar og NTNU Open for å finne tidligere forskning og artikler på samme forskningsområde. Videre har også Google blitt brukt for å finne ny og oppdatert informasjon innenfor temaer som ikke er å finne i de to andre søkemotorene. Google er også et fint verktøy for å sikre at informasjonen er etterprøvable, altså at søket skal kunne gjentas med samme resultat.

Google Scholar

Google Scholar er Googles søkemotor for vitenskapelig litteratur i form av artikler, bøker, rapporter og avhandlinger. Den har også tilgang på dokumenter fra åpne arkiver til norske og utenlandske universiteter og forskningsinstitusjoner. Den har vært nyttig for denne oppgaven fordi den gir mange resultater samtidig som den rangerer de etter relevans, hvor de er publisert, forfattere og hvor ofte de er blitt sitert. Den er også enkel å sitere fordi man enkelt kan kopiere referansen etter APA 7th (Google Scholar, u.å.). En svakhet ved denne søkemotoren er at man ofte må lete seg litt fram til svar rundt

temaet i artiklene, da det ikke alltid er lett å finne relevant litteratur. I tillegg skiller ikke søkemotoren mellom de artiklene som er fagfellevurdert og ikke.

NTNU Open

NTNU Open er NTNUs vitenarkiv, der alle publikasjoner lagres for å sikre åpen tilgang. Søkemotoren gir muligheten til å søke seg frem til tidligere publikasjoner og forskning fra NTNU rundt det aktuelle temaet. Man kan også sortere publikasjonene i utgivelsesdato, forfattere, titler, emneord, dokumenttyper og tidsskrifter (NTNU Open, u.å.).

3.3.3.2 Søkeord

Søkeord handler om hvilke ord og fraser som er blitt brukt i databasesøket for å finne informasjon rundt det aktuelle temaet. I denne oppgaven har det blitt brukt søkeord for å fange opp informasjon rundt den valgte problemstillingen, altså EU taksonomiens konsekvenser for norsk forsvarsindustri. En utfordring ved litteratursøket var å finne akademisk relevante artikler og tidligere forskning rundt EUs taksonomi og forsvarsindustrien. EUs taksonomi ga imidlertid en god del resultater, men de rettet seg primært mot finanssektoren og andre sektorer. Selv om forskningen her ikke blir den samme som for forsvarsindustrien, har de blitt sett på som relevante for denne oppgaven for å vise hvordan forskningen kan gjennomføres. Søkene har primært blitt gjort på norsk da oppgaven handler om norsk forsvarsindustri. Med da dette ga lite resultater og treff, ble det også foretatt søk på engelsk. I tillegg er primær og sekundærdataene hentet fra norske aktører, slik at utenlandske forhold og hensyn vil bli mer belyst ved å søke på engelsk.

3.3.3.3 Seleksjon av litteratur

Ved valg av litteratur brukt for å besvare problemstillingen i denne oppgaven har det vært vanskelig å finne artikler, rapporter og forskning som ser på både EUs taksonomi og norsk forsvarsindustri. Det er blitt gjort lite forskning på dette feltet tidligere, noe som kan skyldes at EUs taksonomi er et relativt nytt konsept. Det er allikevel blitt gjort en del funn av relevant litteratur, da i størst grad rundt temaet EUs taksonomi på generell basis. Det er blitt skrevet to tidligere masteroppgaver på NTNU rundt EUs taksonomi for bygg og eiendomsnæringen. Disse masteroppgavene har blitt brukt som inspirasjon i denne oppgaven, selv om teorien der ikke er direkte overførbart til denne. Ved hjelp av søk på «EUs taksonomi» på NTNUs digitale bibliotek NTNU Open, ble disse oppgaven detektert. Videre er resten av litteraturen hentet fra Google Scholar og Google. Seleksjon av litteratur er oppsummert i tabell 4.

Tittel	Dato	Type litteratur	Forfatter
Grønt er skjønt? En studie av hvordan EUs taksonomi og Level(s) kan konkretisere bærekraft innen bygg og eiendom	Juni 2021	Masteroppgave i Bygg- og miljøteknikk	Nina Kvale & Hilde Norang
Det grønne veiskillet. En studie av hvordan norsk bygg- og eiendomsnæring responderer på innføringen av EUs taksonomi	Juni 2022	Masteroppgave i Bygg- og miljøteknikk	Fredrik Moger
Finansmarkedsmeldingen 2023 Meld. St. 18 (2022–2023)	April 2023	White paper (Norges Regjering)	Det Kongelige Finansdepartement
Considerations on Sustainability and the European Defence Industry	Oktober 2021	Artikkel	ASD

FORSVAR- OG SIKKERHETSINDUSTRIENS ØKONOMISKE FOTAVTRYKK	Desember 2022	Rapport	Menon Economics
DEFENCE AND SUSTAINABLE FINANCE: EUROPE'S STRANGELY SPLIT PERSONALITY	September 2022	Artikkel	Thales Group
EUs taksonomi – er norske aktører klare?	April 2022	Artikkel	Farstad et al.
EU says defence industry not excluded from sustainability taxonomy	Januar 2023	Artikkel	Hurley
European Sustainable Finance Survey. Snapshot: Asset managers, asset owners and the EU Taxonomy	2023	Rapport	Cochu et al.
Forsvarsindustrien – en forutsetning for bærekraftig utvikling	2022	Artikkel	FSi
Norwegian stakeholder's attitudes towards EU taxonomy	2023	Artikkel	Norang et al.

Tabell 4 Seleksjon av litteratur

3.4 Validitet og reliabilitet

I denne seksjonen vil datamaterialets reliabilitet og validitet bli vurdert. Med reliabilitet mener vi om de kildene studiet blir basert på er nøyaktige og pålitelige. I hvilken grad man kan stole på selve studien og konklusjonen i studien kommer an på graden av reliabilitet. Denne graden kommer igjen an på hvordan dataene har blitt bearbeidet og ikke minst hvilke data som er blitt brukt. Hvis studien som er gjennomført blir prøvd på ny av ulike mennesker og konklusjonen er tilsvarende eller den samme, kan studien regnes for å ha høy reliabilitet og være mer pålitelig. Når det kommer til validitet, handler det om gyldighet og relevans, som vil si hvorvidt fenomenet som studeres blir representert av datamateriale som blir brukt i studien. Datamaterialets relevans er viktig når man skal samle inn og tolke datamateriale i undersøkelse av et fenomen.

3.4.1 Reliabilitet

I denne oppgaven ble det benyttet intervjuer, dokumentanalyse og litteratursøk. Intervjuobjektene i denne oppgaven er anonymiserte, men de er eksperter innen bærekraft i sin organisasjon og dette er med på å styrke reliabiliteten. Ettersom de er anonymiserte så er det til å anta at deres holdninger og synspunkter er uavhengig av formål for intervjuet og deres svar representerer organisasjonen. Dette styrker reliabiliteten. Begge intervjuobjektene leder arbeidet mot EUs taksonomi i deres organisasjon, så kunnskapsnivået om taksonomien er generelt høyt hos begge objektene. Videre ble det stilt relativt åpne spørsmål for å sikre at utspørringen ble objektiv uten påvirkning av egne holdninger. Også dette styrker reliabiliteten. Det som skilte seg ut i denne oppgaven var ulike holdninger på tvers av intervjuene, noe som kan skyldes forskjellig kunnskapsnivå rundt EUs taksonomi. Dette svekker reliabiliteten. Totalt sett vurderes intervjuobjektene som reliable.

Dokumentene som ble analysert i denne oppgaven er offentlige rapporter fra begge bedriftene. Alle rapportene er mindre enn to år gamle, så de anses å være oppdaterte noe som styrker reliabiliteten. De delene av rapportene som inneholder EUs taksonomi er utarbeidet av aktører og personer som innehar en faglig kompetanse om temaet som blir presentert. Materialet i disse rapportene er ikke ment for å brukes i forskning, noe som gjør at de sjeldent inneholder informasjon som er detaljert nok til å kunne besvare forskningsspørsmål. Dette svekker reliabiliteten. Informasjonen som blir gitt i rapportene

kan inneholde inhabilitet, ettersom rapportene gjerne kan inneholde holdninger og tanker sin skal sette organisasjonene i et godt lys. Også i analysen av dokumentene ble tolkningen av innholdet gjort basert på forfatterens vurderinger av relevans. Noe som også svekker reliabiliteten. Uansett vurderes reliabiliteten til dokumentanalysen totalt sett som god.

For litteratursøket har det vært viktig å finne artikler som er oppdaterte. Det har vist seg å ikke være noe problem ettersom EUs taksonomi er relativt nytt og det er mye oppdaterte artikler. Dette styrker reliabiliteten. Det har også vært fokus på å finne fagfelleverderte tidsskrifter ved bruk av Google Scholar og NTNU Open for å styrke reliabiliteten.

3.4.2 Validitet

For intervjuene ble det utarbeidet en intervjuguide på forhånd som intervjuobjektene fikk tilsendt i god tid før intervjuet, noe som ga mulighet til forberedelse til de temaene før avholdelse av intervju. På denne måten sikrer man validiteten. Man sikrer også at spørsmålene blir stilt under samme tematikk for samtlige intervjuer og kan lettere se hvilke funn som er gjentakende eller hvor det er sprikende. Dette gjør at det kan trekkes konklusjoner i større grad, og styrker validiteten. Videre er det viktig å påpeke at det kun ble prioritert intervjuer av de store selskapene i norsk forsvarsindustri. Grunnen til det er at disse selskapene har ressurser til å sette seg inn i taksonomien, og at de mindre selskapene ikke er underlagt taksonomien nå i første omgang.

Analysen av rapportene blir basert på tolkningene til forfatteren av analysen. Dette kan føre til feiltolkninger av innholdet i rapportene, noe som svekker validiteten. Samtlige rapporter som er brukt i analysen er publisert de siste to årene, og er dermed oppdaterte. Dette styrker validiteten. Rapportene fra Kongsberg Gruppen rapporter for hele konsernet, og ikke bare KDA, noe som vil svekke validiteten. Webinaret brukt i oppgaven anses som valid, da de har som hensikt å opplyse om hvordan forsvarsindustrien kan være bærekraftig. Selv om innholdet kan være farget av foredragsholderens egne meninger og tolkninger.

Litteratursøket er ansett å være valid. En del av litteraturen har vært tilsendt fra litteraturobjektene på grunn av dens relevans, noe som styrker validiteten. Litteratursøket anses å gi validitet for denne oppgaven ved at det utbroderer metoder, definisjoner eller trender som vil være viktig informasjon for å kunne diskutere påvirkningen taksonomien har generelt og for norsk forsvarsindustri.

3.5 Etiske hensyn og håndtering av data

Etiske hensyn og håndtering av data er et viktig punkt i denne oppgaven og generelt i all forskning for å sikre akademisk frihet, og er en viktig betingelse for å sikre pålitelig og uavhengig forskning. Ved gjennomføring av forskning må det alltid tas hensyn til sentrale etiske prinsipper. En etisk refleksjon inngår i alle ledd av et velfungerende forskningssystem, og forskere og forskningsinstitusjoner har et ansvar for å sikre at all forskning foregår i forskningsetiske normer. Det er fire prinsipper som er grunnpilarer for etisk forskning (De nasjonale forskningsetiske komiteene, 2019b):

- Respekt: Personer som deltar i forskningen, enten som informanter eller på andre måter, skal behandles med respekt.
- Gode konsekvenser: Som forsker skal man etterstrebe at ens aktiviteter har gode konsekvenser, og at mulige uheldige konsekvenser skal være akseptable.
- Rettferdighet: Ethvert forskningsprosjekt skal være rettferdig utformet og utført.

- Integritet: Forskeren plikter å følge de anerkjente normer og å opptre ansvarlig, åpent og ærlig mot kolleger og offentlighet.

I denne oppgaven har det vært etterstrebet å jobbe etter de fire prinsippene for etisk forskning. Det har blitt gjennomført to intervjuer med tre deltakere til sammen, og det har blitt valgt å anonymisere deltakerne med alt utenom arbeidstilknytning og delvis ansvar i bedriften. Intervjuobjektene har svart på vegne av bedriften. Det har i oppgaven ikke vært behandlet eller lagret personopplysninger, hverken manuelt eller elektronisk.

4. Resultater og analyse

Dette kapittelet er delt inn etter hvor dataene er samlet inn fra og er organisert som følger: Først skal de empiriske casene bli presentert ved den norske forsvarsindustrien og de to mest sentrale aktørene KDA og Nammo. Videre skal resultatene i form av intervjuer, rapporter og et webinar bli presentert og analysert, før de vil bli nærmere diskutert i kapittel 5.

4.1 Om de empiriske casene

I og med at det i denne oppgaven har blitt valgt å sette søkelys på hvordan EUs taksonomi påvirker norsk forsvarsindustri vil den empiriske dataen for norsk forsvarsindustri bli presentert. Det vil først bli introdusert generell informasjon om den norske forsvarsindustrien, før de mest sentrale aktørene, Nammo og KDA, skal bli presentert.

4.1.1 Den norske forsvarsindustrien

Forsvarsindustrien omfatter alle virksomheter som produserer våpen, utstyr og tjenester for militære formål. De største forsvarsprodusentene i verden er USA, Kina og Russland. I Norge er forsvarsindustrien en viktig del av økonomien og bidrar til at forsvaret av Norge styrkes. Norge har et velutviklet industrielt system som produserer våpen og utstyr til både nasjonale og internasjonale kunder. De to største norske selskapene innen forsvarsindustrien er Nammo og Kongsberggruppen ved dets datterselskap KDA. Disse er kjent for å være svært høyteknologisk og i verdensklasse når det kommer til utviklingen av forsvarsmateriell (Regjeringen, 2023b).

Regjeringen (2022) sier selv at en robust norsk forsvarsindustri er avgjørende for norsk forsvarsevne og beredskap, samt det å skape verdier og arbeidsplasser over hele landet. De har siden 1997 rapportert årlig omfanget av eksporten av forsvarsmateriell. Ifølge Regjeringen (2022) viser den siste tilgjengelige rapporten for året 2021 at 102 norske bedrifter eksporterte våpen og militært utstyr til en verdi av 6,3 milliarder kroner i 2021. Medberegnet vedlikehold og andre tjenester stiger dette beløpet til cirka 8 milliarder. Forsvarsindustrien i Norge er delt opp av å være både privat eid og offentlig eid. Den Norske stat eier gjennom Nærings- og Fiskeridepartementet 50,004% av aksjene i Kongsberggruppen, som gjør at den norske stat er majoritetseier og derav offentlig eid (Proff, 2023a). Det samme gjelder for den andre store norske forsvarsbedriften, Nammo. Her eier den Norske Stat 50 % gjennom Nærings- og Fiskeridepartementet og hvorav de andre 50 % er eid av den finske stat gjennom Patria Oyj (Proff, 2023b).

En del av grunnlaget for den norske suksessen innen forsvarsindustri er bygget på den norske modellen som blir kalt trekantmodellen eller trekantsamarbeidet. Dette bygger på et tett samarbeid mellom industri, forskning og forsvar. Forsvarets forskningsinstitutt (FSi) mener at dette samarbeidet og måten å jobbe på er avgjørende for å utvikle både norsk forsvarsevne og norsk forsvarsindustri (Bjørk et al, 2022). Det tette samarbeidet mellom forskere, industri og forbrukere gir utviklingsmiljøene en unik forståelse for de operative behovene og utfordringer, som igjen sikrer forsvaret relevante og gode løsninger. En industri som er konkurransedyktig og kunnskapen som den besitter er i seg selv en viktig del av vår nasjonale forsvarsevne (Bjørk et al, 2022).

For forsvarsindustrien i Norge er KDA og Nammo de mest sentrale. Videre finnes det noen mellomstore og mange små bedrifter, og her er en større andel privateide. De mindre bedriftene fungerer ofte som underleverandører til de større bedriftene, eller leverer direkte til forsvaret eller utenlandske kunder (Aakre, 2012). Det er som regel stater i samarbeid med sitt nasjonale forsvar som gjør innkjøp av forsvarsmateriell. Derfor sies det ifølge Hartley (2015) at ofte den eneste kunden i forsvarsmarkedet er stater. Det er imidlertid hoved- og underleverandører som også kjøper og selger i

forsvarsmarkedet, men til forskjell fra andre markeder ligger det militære hensyn og særskilte politiske mål bak handelen der. Det er også en begrunnelse for at salg av forsvarsmateriell, i en mye større grad enn andre varer må lisensieres og godkjennes av staten der materiellet produseres (Cevasco, 2009). En del av grunnen til at den norske stat har majoritetseierskap i de to største bedriftene, er at de har en direkte påvirkning på hvem som er kunder av norsk forsvarsmateriell gjennom de to største forsvarsbedriftene på norsk jord.

Den Norske forsvarsindustrien er ikke bare viktig for den norske forsvarsevnen og beredskap, men den er også svært viktig for Europeisk forsvarsevne og North Atlantic Treaty Organization (NATO). På grunn av sin forsvarsteknologi og industrielle kompetanse så har det ifølge FSi (2023) muliggjort at norsk forsvarsindustri har posisjonert seg som underleverandør til mange av de store globale forsvarsleverandørene i Europa og USA, samt være en konkurransedyktig partner i materiellprosjekter og flernasjonale konsortier. Norsk forsvarsindustri har lenge vært en suksesshistorie, spesielt innen rakett- og missilteknologi. Det som i sin tid startet som et ubåtmissil ved navn Terne, har utviklet seg til å bli Naval Strike Missile (NSM) og Joint Strike Missile (JSM). Begge systemene er kjøpt av USA, og andre allierte, ettersom de er vurdert til å være de som er best på markedet til sitt formål. Terne var det som ble starten på Kongsberg våpenfabrikk sin overgang til å bli et høyteknologisk konsern. Dette la igjen grunnlaget for rakettmotorproduksjon ved Nammo, som tidligere het Raufoss ammunisjonsfabrikk (Bjørk et al, 2022).

Som i mange andre forsvarsindustrier i verden er heller ikke den norske forsvarsindustrien en helt homogen gruppe bedrifter. Svært få av bedriftene er rene forsvarsbedrifter, som vil si at de også produserer produkter og tjenester som blir levert til det sivile markedet. Bedriftene som inngår under betegnelsen forsvarsindustri er veldig sammensatte, men det blir ofte sagt at de til sammen utgjør et lands forsvarsindustrielle base (Markowski et al, 2010). Siden forsvarsbedriftene er såpass sammensatte går det ofte en uklar grense mellom hva som brukes sivilt og hva som blir brukt i en forsvarssammenheng. Noe som gjør det vanskelig å definere hva som er en forsvarsindustriell bedrift. Fevolden & Tvetbråten (2011) har i sin forskning forsøkt å legge til grunn tre kriterier for å kategorisere bedrifter innad i forsvarsindustrien, hvorav minimum ett må være oppnådd for å kalles en norsk forsvarsindustri:

- Det første kriteriet er at bedriften er medlem av forsvars- og sikkerhetsindustriens forening (FSI).
- Det andre kriteriet er at bedriften må ha en innvilget eksportlisens fra Utenriksdepartementet.
- Det tredje og siste kriteriet er at bedriften må ha betydelige leveranser til det norske Forsvaret.

Både KDA og Nammo oppfyller alle tre kriteriene, og det er derfor disse to bedriftene er valgt til å svare på denne oppgaven.

4.1.2 Presentasjon av Nammo Raufoss AS

Nammo Raufoss AS (Nammo) er en forsvarsbedrift som produserer rakettmotorer, våpenammunisjon og romfartsprodukter. Bedriften ble startet opp i 1896 som Rødfos Patronfabrik og har siden oppstart vært gjennom flere restruktureringer. De har fortsatt hovedkvarter i Raufoss, Norge. I 1998 ble det en sammenslåing av ammunisjonsselskaper på tvers av de tre nordiske landene Norge, Sverige og Finland, og det ble kalt Nammo AS. Den dag i dag er navnet Nammo Raufoss AS, og det er et todelt eierskap mellom Den Norske Stat ved Nærings- og Fiskeridepartementet og det finske forsvarsbedriften Patria Oyj, hvor de eier 50% hver av aksjene i selskapet (Nammo, u.å.).

Selv om selskapet har hovedkontor i Norge og er norsk, så er det fortsatt et høyst internasjonalt selskap, med over 2700 ansatte. Det har en tilstedeværelse i 11 land og har 28 produksjonslokaler fordelt utover i disse landene (Nammo, u.å.).

Nammo Raufoss AS produserer produkter både til militært formål, samt til sivile formål som jakt og konkurranseskyting. Over 90% av inntektene til Nammo stammer fra Europa og Nord Amerika. 80 % av deres inntekter kommer fra forsvarssalg, og de resterende 20% kommer fra det sivile markedet (Nammo, u.å.). Nammo er en viktig del av norsk og europeisk forsvarsindustri. Dette ble vist ved at Nammo fikk sin største kontrakt noensinne i januar 2023, i lys av krigen i Ukraina og en økt etterspørsel av ammunisjon og våpen. Kontrakten har en verdi på opp mot 2,6 milliarder kroner, og skal sørge for at Norge kan fortsette å bidra med støtte til Ukraina, samt at det skal bidra til å styrke beredskapen i Norge (Alnes, 2023).

4.1.3 Presentasjon av Kongsberg Defence & Aerospace AS (KDA)

Kongsberg Defence & Aerospace AS er et heleid datterselskap av Kongsberg Gruppen ASA. Det er et internasjonalt industrikonsern som har hovedkontor på Kongsberg i Norge. KDA er en teknologibedrift som produserer, utvikler og leverer tjenester og produkter innen forsvar, romfart, overvåkning og flystrukturer (Kongsberg Defence & Aerospace, 2023).

KDA har en lang og stolt historie, helt fra sin start i Norge i 1814 som et svar på Norges selvstendighet og løsrivelse fra den danske unionen. Det var først kjent som Kongsberg Våpenfabrikk, og ble senere en sentral aktør i oppbyggingen av den norske industrien i etterkant av andre verdenskrig, hvor de gikk fra å være en ren våpenprodusent til å bli et konsern som satset på flere ulike markeder som forsvarsmateriell, maritime næringer, offshore-teknologi, romfart og luftfart (Kongsberg Defence & Aerospace, 2023).

KDA produserer høyteknologiske forsvarsprodukter som er verdensledende. Et produkt som er høyaktuelt og viser KDA sin relevans med tanke på krigen i Ukraina er NASAMS luftvernsystemet. Det har vist seg å være svært effektivt mot russiske rakettangrep og hjelpsomt for å beskytte Ukraina (Regjeringen, 2023c).

4.2 Intervjuer

I denne seksjonen vil det presenteres data fra intervjuene som ble gjennomført av KDA og Nammo. Det vil bli delt inn i fire underkapitler for å lettere sammenligne svarene hos aktørene. Målet med intervjuene er å få relevante svar fra aktørene om deres tanker rundt EUs taksonomi, hvordan den kan påvirke norsk forsvarsindustri, tanker rundt bærekraft innen forsvarsindustrien og muligheter og utfordringer som taksonomien og bærekraft gir.

4.2.1 EUs taksonomi

KDA

KDA har god kjennskap til EUs taksonomi ettersom de er underlagt den fordi konsernet deres, Kongsberg Gruppen, er børsnotert. De hadde store forventninger til taksonomien når den ble introdusert. Kongsberg Gruppen bestemte seg for å kjøre en «prøverapportering» i 2022, før de var underlagt reguleringen for rapportering i henhold til taksonomien. Dette ga de en større forståelse av taksonomien, men på en negativ måte. For forsvarsindustrien er det bare en liten del av taksonomien de er kvalifiserte for, og de lurer da på hva som er meningen med så omfattende rapportering når en så liten del av aktivitetene deres er kvalifiserte. I følge KDA så forteller taksonomien svært

lite om hvor bærekraftig et selskap faktisk er og mener derfor taksonomien har liten innvirkning på forsvarsindustrien. KDA har mange sirkulære aktiviteter, men disse er ikke kvalifiserte for taksonomien og viser hull i prosessen for taksonomien. De nevner blant annet eksempler på aktiviteter som resirkulering, gjenbruk, avfallshåndtering, lengre levetid. KDA nevner videre at taksonomien er mye bedre tilpasset andre industrier enn forsvarsindustrien. Det blir nevnt tekstilindustrien, ettersom den industrien er mye mindre kompleks og kriteriene i taksonomien tar for seg mange flere av deres aktiviteter enn aktivitetene i forsvarsindustrien.

Nammo

Nammo har også god kjennskap til taksonomien selv om de ikke er børsnoterte og er dermed ikke underlagt EUs taksonomi. De er indirekte underlagt alt som kommer fra EU, som for tiden er ganske omfattende. De forventer at taksonomien skal gi tydelighet, og indirekte ha en påvirkning på at de må tenke leveransesikkerhet og sirkulær økonomi gjennom kravene som kommer fra EU. De har sett på taksonomien en stund for å være forberedt på det som kommer. Spesielt i møter med banker og forsikringsselskaper møter de spørsmål angående bærekraft. Nammo sier at spesielt det fjerde klimamålet «omstilling til en sirkulær økonomi» er spesielt aktuell for forsvarsindustrien ettersom dette er et mål de tidligere har jobbet godt med, men fortsatt kan gjøre enda bedre. Mye av råvarene de produserer blir ofte bare liggende på lager uten å bli brukt, derfor har de vært opptatt av resirkulering og gjenbruk. Videre sier Nammo at de gjennomførte en risikovurdering for 13 av 27 produksjonssteder rundt om i verden. Her foretok de en fysisk klimarisiko vurdering for å finne ut hvordan de selv kan påvirke og hvilken klimarisiko det er på de ulike produksjonsstedene. Videre ble det stilt ett oppfølgingsspørsmål «Var denne klimarisiko-vurderingen en konsekvens av EU sin taksonomi, eller hadde denne risikovurderingen blitt kjørt uavhengig av taksonomien?» Nammo svarer at grunnen til at de gjør dette er på grunn av alt av krav som kommer fra EU for tiden. Nammo sier at innføringen av taksonomien vil påvirke forretningsmodellen deres med at de må tenke leveransesikkerhet, samtidig som de må tenke sirkulær økonomi.

4.2.2 Klima og miljø

KDA

Under klima og miljø så sier KDA at bærekraft er på toppen av agendaen, men det er på ingen måte taksonomien som er driveren. KDA gjør mange bærekraftige aktiviteter, som for eksempel Livssyklusanalyse (LCA), for å spore utslippene fra produktene sine fra vugge til grav, samt å omstille seg så mye som mulig til en sirkulær økonomi gjennom for eksempel gjennomgående vedlikehold på de produktene de produserer for å forlenge livssyklusen til produktet lengst mulig. Disse aktivitetene fanges enn så lenge ikke opp av taksonomien, og av den grunn så føles taksonomien veldig uinteressant, da det finnes andre verktøy som KDA mener fungerer bedre for å måle bærekraft. Ved spørsmål om hvilke andre verktøy som fungerer bedre for å fange opp bærekraft, svarer KDA at de i Kongsberg Gruppen har signert for et verktøy kalt SBTi. SBTi bidrar til GHG-protokollen og validerer både Scope 1, 2 og 3. De har dermed signert offentlig for en høyt rangert institusjon med en klar prosess for å oppnå klimamålene innenfor de ulike scopene.

Nammo

Nammo sier de er veldig klima og miljøbevisste, men det har ikke vært drevet av taksonomien. Deres egen leveransesikkerhet og ytelse kommer høyt i fokus, slik at de kan sørge for at deres produkter kan bli produsert og vil fungere ved varige klimaendringer. Ytelse i form av at produktene deres må tåle ekstreme temperaturer på

+50/-50 grader. For å sørge for leveransesikkerhet så er sirkulær økonomi særs viktig for Nammo. På anleggene til Nammo som er avhengig av vann for produksjon har de et gjenbruksanlegg for vann. På denne måten sparer de miljøet for vann ved å ikke tappe vannkilder i nærheten, samt at de sørger for egen leveransesikkerhet. De har i mange år vært veldig fokuserte på sirkulær økonomi, men har gjort det under andre navn som for eksempel «demilitarisering» og det har derfor gått under radaren. De jobber altså med bærekraft og miljø på to fronter. Altså hvordan de kan tilpasse seg som et firma ved to graders-målet, samt sirkulær økonomi for å minimere avtrykk og forbruk av råvarer. Dette kommer ikke av taksonomien, men av andre krav. Videre sier Nammo at når det kommer til helse, miljø og sikkerhet (HMS) så er dette et felt de allerede jobber hardt på. Både som en statlig eid bedrift, og at de er en del av forsvarsindustrien så er de allerede underlagt svært strenge krav på HMS.

4.2.3 Markedet

KDA

I markedet så merkes det liten endring fra kundene i forhold til kravene de stiller KDA. Det er ingen krav med tanke på taksonomien fra kundene. På den andre siden av markedet, altså finansforetakene som banker, investorer og forsikringsselskaper så kan det foreligge risikoer. KDA sier at de delvis unngår denne risikoen ettersom de er et datterselskap av Kongsberg Gruppen, og gjennom konsernet har KDA tilgang på kapital og finansiering. Men for sektoren generelt er det definitivt en risiko. En risiko kan være om forsvarsindustrien rett og slett er utelatt fra taksonomien, og derfor gjør det uinteressant for banker og forsikringsselskaper å gjøre forhandlinger med sektoren ettersom andre industrier er mer bærekraftig i henhold til taksonomien. Nå er taksonomien bare rullet ut for de første 2 av de 6 klimamålene som EU har publisert. Det vil si at sirkulær økonomi enda ikke er en del av taksonomien, så selv om forsvarsindustrien er underlagt taksonomien vil de få svært dårlige klassifiseringer ettersom de har svært få taksonomi-kvalifiserte aktiviteter. Dette kan gjøre at det vil være vanskelig for industrien å få finansiering og forsikringer. KDA nevner nok en gang at de gjennom Kongsberg Gruppen ikke har et stort problem med dette, men at det indirekte kan ramme de også gjennom at en underleverandør får problemer med produksjon grunnet manglende finansiering og forsikringer.

Nammo

Nammo sier at de møter krav fra kundene i forhold til bærekraft, men ingenting på grunn av taksonomien per dags dato. De forventer allikevel at det etter hvert vil komme krav til kundene, som hovedsakelig er forsvaret til ulike NATO og EU land, når disse møter krav om bærekraft gjennom taksonomien. Dette vil videre legge press på Nammo med tanke på taksonomien. Der de merker størst forskjell er hos banker og forsikringsselskaper. Videre nevner Nammo det som en risiko at det er mye vanskeligere å forhandle med disse, og det stilles mye større krav til bærekraft fra finansforetakene. En risiko er om det skulle bli dårligere eller manglende finansiering for nye prosjekter. En annen risiko de nevner i markedet kan være at kundene får krav fra for eksempel EU med tanke på taksonomien som legger krav på Nammo, men kundene vet egentlig ikke helt hva slags krav de ønsker.

4.2.4 Muligheter og utfordringer

KDA

Når det kommer til muligheter, ser KDA ingen muligheter med tanke på taksonomien. Men de sier det er mange muligheter for effektivisering og digitalisering for forsvarsindustrien innenfor bærekraft. For forsvarsindustrien så står ytelse veldig høyt, men bærekraft trenger ikke å gå på bekostning av ytelse. De hevder at dette er et område som kan jobbes enda mer med. Videre så sier KDA at kriteriene som er satt opp i taksonomien er en form for hindring. Taksonomien er veldig vanskelig å forholde seg til for store komplekse selskaper som Kongsberg Gruppen med dets datterselskap KDA. De finner få til ingen relevante aktiviteter som oppfyller kriteriene i taksonomien for forsvarsindustrien, og nevner også at de heller ikke finner relevante kriterier for søsterselskapene Kongsberg Maritime og Digital.

Nammo

Nammo sier de ser et potensiale ved at taksonomien kan gjøre det lettere å rapportere på og møte kravene som stilles med tanke på bærekraft. De sier videre at bærekraft og sirkulær økonomi vil gi muligheter til å være innovative innen det å effektivisere materialforbruket, men at det ikke kommer som en direkte konsekvens av taksonomien. De ser også på muligheten i at taksonomien kan bli et konkurransefortrinn. Jo bedre du er på å rapportere, og jo mer transparent du er, jo lenger fremme vil du stille i køen hos både finansforetak og hos potensielle kunder. Videre sier de at med alle krav som kommer fra EU for tiden, så er det veldig mye å sette seg inn i som til tider kan virke forvirrende. Om det i tillegg skulle komme krav for sektoren som viser seg å være vanskelig å innfri, så vil det være en belastning og i verste fall en hindring. Nammo ser for seg en overgangsperiode hvor man jobber for å innfri kravene, men her vil det forekomme kostnader og usikkerhet rundt hvem som skal ta disse. Om det ikke er kundene som krever dette er det vanskeligere å ta mer betalt fra kundene, og det er også vanskelig å overtale et styre å tildele mer penger til bruk på bærekraft og rapportering.

4.3 Dokumentanalyse

I denne seksjonen vil det bli presentert resultater fra dokumentanalysen. Resultatene er delt inn etter hva slags dokument som er blitt analysert. Hensikten med det er å forenkle analysen av hvert dokument. Målet med selve dokumentanalysen er å skaffe en oversikt over relevante data for å svare på forskningsspørsmålene. Altså viktige holdninger som dokumentene har rundt EUs taksonomi, potensiell innvirkning på norsk forsvarsindustri, hvordan norske aktører i industrien kan tilpasse seg de nye kravene, hvilke muligheter og utfordringer den gir og hvilke alternative måter industrien kan fange opp bærekraft på.

4.3.1 Rapporter

Sekundærkildene i denne oppgaven er som tidligere nevnt års- og bærekraftsrapporter hentet fra de største aktørene innenfor norsk forsvarsindustri, Kongsberg Gruppen og Nammo. I tillegg har Kongsberg Gruppen laget en egen EU taksonomi rapport for 2022. Både denne rapporten og års- og bærekraftsrapporten til Nammo er på engelsk og direkte sitater derfra har blitt oversatt til norsk. For rapportene til Kongsberg Gruppen er det igjen viktig å belyse at dataene som primært er blitt trukket ut fra rapporten er data relevant for KDA, og ikke Maritime eller Digital. Noe data om Maritime og Digital vil allikevel bli hentet ut for de kvalifiserte aktivitetene i taksonomiforordningen. Data som gjelder generelt for Kongsberg Gruppen antas som relevante for KDA ettersom de er en sentral del av konsernet.

4.3.1.1 Års- og bærekraftsrapport Kongsberg Gruppen

Resultatene fra års- og bærekraftsrapporten viser, ifølge Kongsberg (2023a), hvordan Kongsberg Gruppen integrerer bærekraft i sin virksomhet for å levere løsninger som bidrar til bærekraft og sikkerhet for sine kunder, samtidig som de genererer langsiktig verdi for sine eiere, ansatte, samarbeidspartnere og samfunnet som helhet. Figur 16 oppsummerer høydepunktene for hvordan Kongsberg Gruppen har jobbet i 2022 for å oppnå det. Først og fremst vil det bli hentet ut data som omhandler EUs taksonomi, men også data rundt bærekraft som anses som relevante for denne oppgaven.

Figur 16 Kongsberg Gruppens høydepunkter for bærekraft fra 2022. (Kongsberg, 2023a, s. 53)

EU's taksonomi

Figur 16 viser til at de leverte sin første EU-taksonomi-rapport på frivillig basis, ettersom de ikke var pliktige å rapportere på EUs taksonomi i 2022. Det gjør at de er mer forberedt på rapporteringsplikten når reguleringen inntreffer fra 1. januar 2023. Denne rapporten vil bli presentert i neste underkapittel, og den største delen av data rundt EUs taksonomi for KDA vil bli presentert der. Utover den skriver Kongsberg Gruppen i sin års- og bærekraftsrapport at de i løpet av 2022 har jobbet grundig med å forstå hvordan taksonomien påvirker dem som selskap. De skriver følgende: «Vi har fokusert arbeidet vårt på å modne konsepter rundt taksonomien slik som relevante aktiviteter for vesentlig bidrag, kriterier om å ikke være til betydelig skade og minstegarantier, for å sikre at vi er godt forberedt til rapporteringskrav. På grunn av fokuset til taksonomiforordningen faller en stor del av Kongsbergs aktiviteter utenfor, det betyr at disse ikke passer inn under etablerte aktiviteter i forordningen» (Kongsberg, 2023a, s. 71). De skriver altså at en stor del av deres etablerte aktiviteter ikke passer inn under rammeverket EUs taksonomi. For eksempel nevner KDA at en del av deres bærekraftige aktiviteter er å investere i digital infrastruktur for å øke effektiviteten i produksjon, aktivt lete etter bærekraftige alternativer til deres løsninger og utfordre samarbeidspartnere i deres leverandørkjede til å forplikte seg til vitenskapsbaserte klimamål, men ingen av disse omfattes av EUs taksonomi. De forventer allikevel at flere relevante aktiviteter vil bli introdusert senere.

I KDA har de også et ønske om maksimering av livssyklus som en bærekraftig tilnærming i sin daglige drift på tvers av nivåer, i tillegg til deres større aktiviteter knyttet til forpliktelse om å redusere utslipp og tilpasning til sirkulær økonomi. KDA hevder at «klesindustrien er ansvarlig for nesten 10 prosent av verdens samlede CO₂ -utslipp – med millioner av klær som havner på søppelfyllinger hver eneste dag», og påpeker viktigheten av å redusere klimaavtrykk der de kan (Kongsberg, 2023a, s. 31). Derfor har de i KDA sikret at arbeiderne deres har riktig klær og beskyttelse av høy kvalitet da det ofte jobbes med kjemikalier, sterk varme og stor operativ arbeidsbelastning. Dette fører til stor slitasje på arbeidsklær, så ved å tilby rengjørings- og reparasjonstjenester for å forlenge klærnes livssyklus har de en sirkulær tilnærming i sin daglige drift.

Videre ønsker Kongsberg Gruppen introduksjonen av EUs taksonomi velkommen og «vil bruke rammeverket til å informere strategiarbeidet og investeringer i fremtiden» (Kongsberg, 2023a, s. 71). De viser hyppig til taksonomirapporten hvor det ble funnet 4 taksonomi-kvalifiserte aktiviteter de har funnet som et resultat av arbeidet med rapporten. Til slutt oppsummerer de med «Vi fortsetter å følge nøye med på utviklingen av EU taksonomien, inkludert forhold knyttet til de siste fire miljømålene. I løpet av 2023 vil vi fortsette å utvikle og modne forståelsen av rapporterings krav samt følge med på hvordan markedet tilpasser seg kravene» (Kongsberg, 2023a, s. 72).

GHG protokollen

Resultater fra års- og bærekraftsrapporten for Kongsberg Gruppen knyttet til GHG protokollen vises gjennom fokuset de har på scope 1, 2 og 3. I tråd med ambisjonene i Parisavtalen og SBTi sin vitenskapsbaserte metodikk utviklet Kongsberg Gruppen klimamål for 2030. Disse målene har blitt delt inn under scope 1, 2 og 3. Figur 17 viser klimamålene og hvordan de skal nå disse innen 2030. Målene tar utgangspunkt i 2019 som basisår, hovedsakelig på bakgrunn av at dette er det siste «normalåret» før covid-19 restriksjonene. I vedlegg 1 finner man også resultatene og klimadataene for Scope 1, 2 og 3 fra og med «normalåret» 2019. Kongsberg Gruppen hevder at de er «fornøyd med at utslippene har gått betydelig ned for alle Scopes samlet sett, målt relativt til salg og antall ansatte (intensitetsmål), sammenlignet med 2019» (Kongsberg, 2023a, s. 81). De viser til at de har klart å håndtere vekst uten tilsvarende økning i utslipp.

Hvordan skal vi nå våre klimamål innen 2030

Klimamål	Scope	Utgangspunkt	Tiltak	Basisår
55 prosent reduksjon av direkte utslipp fra fossilt brensel.	1	Inkluderer alle kilder som bruker fossilt brensel.	<ul style="list-style-type: none"> Reduksjon i bruk av fossilt brensel, utforske muligheter for bytte av brenseltyper og bytte av energikilder. 	2019
Nær 100 prosent reduksjon av indirekte utslipp fra innkjøpt elektrisitet og fjernvarme og fjernkjøling (milepæl: nå 80 prosent opprinnelsesgarantert energi i 2025).	2	All innkjøpt elektrisitet, fjernvarme og fjernkjøling.	<ul style="list-style-type: none"> Sentral (XOG) anskaffelse av opprinnelsesgarantert elektrisitet for alle enheter (milepæl: nå 80 prosent opprinnelsesgarantert elektrisitet i 2025 og 100 prosent innen 2030). Fases inn fra 2023. Engasjere leverandører av fjernvarme og fjernkjøling for å redusere utslippene med 55 prosent innen 2030. Totalt vil dette gi nær 100 prosent reduksjon i Scope 2 innen 2030. 	2019
67 prosent av leverandørene har satt vitenskapsbaserte mål.	3	Alle direkte leverandører (basert på volum kjøp) med utslipp beregnet i scope 3-kategoriene "Innkjøpte varer og tjenester" og "Kapitalvarer".	<ul style="list-style-type: none"> Implementere og rapportere i henhold til samarbeidsprogram med- og kvalitetskrav til leverandørene. 	2019
30 prosent reduksjon i forretningsreiser (intensitetsmål).	3	Alle forretningsreiser med fly, unntatt kunde-betalte reiser (kun opex).	<ul style="list-style-type: none"> Redusere flyreiser per ansatt ved bruk av digitale møter, redusere antall ansatte som reiser til konferanser osv. 	2019
25 prosent reduksjon i utslipp fra transport og distribusjon (intensitetsmål).	3	Transport og distribusjon betalt av KONGSBERG-selskaper.	<ul style="list-style-type: none"> Optimalisere transportmåte og redusere de totale utslippene per tonn/km. 	2020

Figur 17 Hvordan Kongsberg Gruppen skal nå sine klimamål innen 2030. (Kongsberg, 2023a, s. 76)

Sirkulær økonomi

Kongsberg Gruppen sin tilnærming til sirkulær økonomi har som mål å «holde produkter, materialer, utstyr og infrastruktur i vår egen og andre verdikjeder så lenge som mulig» (Kongsberg, 2023a, s. 93). Dette muliggjør både for Kongsberg Gruppen, men også deres kunder, å redusere karbonutslipp og behovet for nye råvarer i ressurskrevende sektorer som forsvar og romfart. Fra rapporten skriver de at det finnes områder i deres virksomhet som vil ha utfordringer med å integrere sirkulære prinsipper fullt ut, da spesielt forsvarssektoren. De skriver at «Som en strategisk partner og en del av den nasjonale beredskapen har vi et stort ansvar ved at Kongsberg Defence & Aerospace er underlagt omfattende lovverk og restriksjoner. Etterlevelse av krav er en grunnleggende forpliktelse. Vår utfordring fremover innebærer å balansere etterlevelse av kundekrav med vår forpliktelse til å sikre ansvarlig forbruk av ressurser, inkludert reduksjon av miljøavtrykk fra produkter og operasjoner» (Kongsberg, 2023a, s. 94).

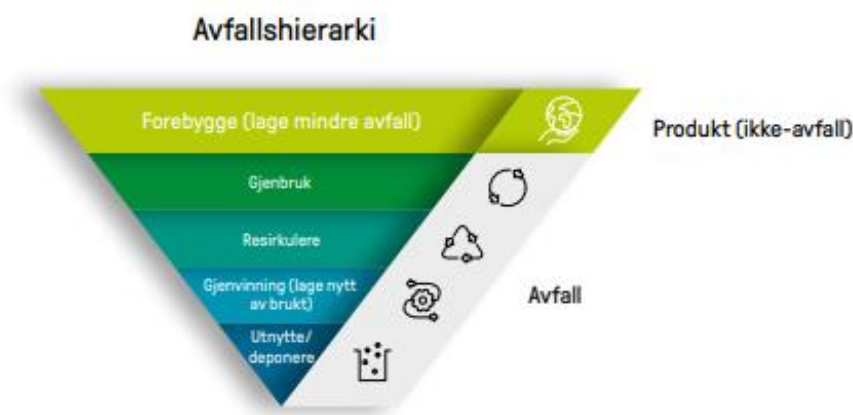
I 2022 ledet KDA et pilotprosjekt for vurderinger av sirkulær økonomi i forretningsområdet, med mål om å utvikle verktøy, identifisere forbedringer og metoder for å implementere dem. De jobbet her med å sikre sirkulære løsninger ved å muliggjøre tilrettelegge for bedre livssyklus og holdbarhet for sine produkter og systemer. Dette sikrer størst mulig bruk av fornybare, gjenbrukbare, og giftfrie materialer og ressurser der det er mulig. I prosjektet ble det begynt å forske på digitale verktøy for å kartlegge og vise resultater og ytelse av viktige sirkulærøkonomiske elementer i deres hovedprodukter. Dette programmet ga brukere involvert grunnleggende opplæring og introduksjon til rammeverket for sirkulær økonomi. I tillegg deltok 25 ansatte på en heldags workshop for å gjennomføre vurderinger og få innsikt i hvordan ulike parametere kan påvirke alle aspekter av produktet.

Resultatene fra pilotprosjektet KDA gjennomførte i 2022 viser at KDAs forretningsmodell og noen av deres hovedprodukter viser seg å ha sterke sirkulære egenskaper. Bakgrunnen for det er at produktene er designet for å vare i flere tiår med en høy grad av service, reparasjon, vedlikehold, fornyelse og overhaling. Et eksempel på en konkret sirkulær økonomisk aktivitet KDA gjorde var at de i november i fjor signerte deres datterselskap *Kongsberg Aviation Maintenance Services* en kontrakt for leveranse av støtte, vedlikehold og opplæring av teknisk personell til den norske stat, slik at de kan videreselge 32 F-16 fly. KDA jobber kontinuerlig videre med å forbedre sine avfallsprosesser og har i 2022 lettet etter en kvalifisert leverandør som kan være i stand til å håndtere forlengelse av levetid for materialer og overholde de strenge regulatoriske kravene i forsvarssektoren. Målet deres er å «snu avfall fra kostnad til verdi for så mange prosesser som mulig» (Kongsberg, 2023a, s. 98). Divisjonen deres *Aerostructures* har klart å redusere forbruket av flytende væsker til bruk for metallbearbeiding ved å forbedre rutingene i produksjonen. Det er også investert i moderne utstyr som malingskabinetter, forsterker/regulatorer av trykk for å redusere strømforbruket. Til slutt sier KDA at de samarbeider også med internasjonale og nasjonale industrielle interessegrupper innen sirkulær økonomi.

Kongsberg Gruppen har også tatt i bruk livssyklusanalyser (LCA) i overgangen til en mer fornybar forretningsmodell. I en slik modell er det viktig å vektlegge hele verdikjeden for deres produkter, fra råvarer til gjenbruk eller resirkulering. De hevder at «å forstå materialstrømmer og påvirkninger i hele produksjonssyklusen, gjør det mulig for oss å ha større kontroll over det totale fotavtrykket for våre produkter som igjen vil være en kilde for innovasjon» (Kongsberg, 2023a, s. 94). Altså kan resultatene fra en LCA bidra til å forstå hvor det er mest potensiale for bærekraftig innovasjon. Dette har blitt gjort i Kongsberg Gruppen i flere tiår, men da med mest fokus på ytelse. Men nå hevder de at «å analysere karbonavtrykket i livssyklusen til våre produkter og komponenter som inngår i dem, er en naturlig neste fase. Vi anerkjenner potensialet denne informasjonen

vil ha for våre kunder, men også for kommende generasjoners design av produkter og tjenester» (Kongsberg, 2023a, s. 95). Videre har Kongsberg Gruppen startet overgangen til en sirkulær forretningsmodell og har arbeidet med å utvikle rammeverk og analyseverktøy for evaluering av dagens status gjennom 2022. I 2023 vil de videreutvikle en strukturert plan for denne overgangen, implementere retningslinjer og forbedre prosesser i tråd med sirkulærøkonomiske prinsipper. Her nevner de at «Rammeverk som EUs handlingsplan for sirkulær økonomi og EUs taksonomi, sammen med Norges nasjonale strategi for en grønn, sirkulær økonomi, vil være retningsgivende for vår fremtidige utvikling» (Kongsberg, 2023a, s. 95).

Videre, når det kommer til sirkulær økonomi, har Kongsberg Gruppen som mål å kontinuerlig forbedre avfallsstrømmer og øke mengden avfallsgjenvinning, optimalisere materialhåndteringen, samt iverksette en større grad av sirkularitet i sine aktiviteter. De følger prinsippene i EUs avfallsdirektiv, som figur 18 viser, i tillegg til relevant lovgivning i de respektive landene de opererer i.

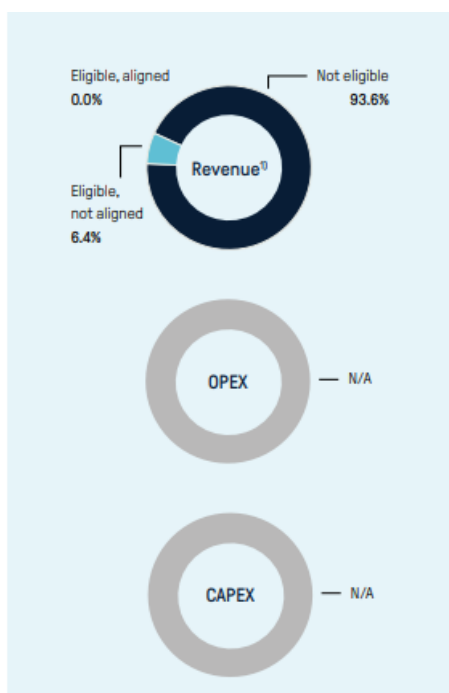
Figur 18 Kongsberg Gruppens avfallshierarki (Kongsberg, 2023a, s. 96)

4.3.1.2 EUs taksonomi rapport Kongsberg Gruppen

Kongsberg Gruppen valgte å dele sine resultater for omsetning for 2022 i henhold til definisjonene fastsatt av EUs taksonomiforordning. Andre viktige definisjoner knyttet til «nesten null-energibygg» og «Primærenergibehov» ble først gjort tilgjengelig av den norske regjeringen i slutten januar 2023. Derfor har ikke Kongsberg Gruppen hatt nok tid til rådighet til å utføre de relevante evalueringene av kvalifiserte aktiviteter i henhold til betydelige bidragskriterier i EU-taksonomien for aktiviteter som er avhengig av disse definisjonene. Fokuset har dermed kun vært på nøkkeltall for omsetning. Alle aktivitetene kan, etter deres tilhørende koder, finnes i EU kommisjonens vedlegg for Taksonomiforordningen (European Commission, 2021).

Videre i taksonomi rapporten til Kongsberg Gruppen presenterer de en evaluering av *kvalifiserte*, *forenelige* og *ikke-kvalifiserte* aktiviteter for omsetningen i 2022. *Kvalifiserte* aktiviteter er aktiviteter som er beskrevet i de delegerte rettsaktene som supplerer EUs taksonomiforordning, uavhengig av om den oppfyller noen av de tekniske kriteriene for å klassifisere en aktivitet som bærekraftig. *Forenelige* aktiviteter er de kvalifiserte aktivitetene som oppfyller kriteriene i EUs taksonomiforordning. Mens *ikke-kvalifiserte* aktiviteter er de aktivitetene som EUs taksonomiforordning ikke har beskrevet og der ingen kriterier for å evaluere bærekraft har blitt etablert av EUs taksonomi. Figur 19 (Kongsberg, 2023b, s. 8) viser hvilke aktiviteter som er kvalifiserte og ikke-kvalifiserte av EUs taksonomi, samt er forenelig og ikke forenelig med Kongsberg Gruppen. Den baserer seg kun på nøkkeltall for omsetningen, og viser at kun 6,4% av aktivitetene i

EUs taksonomi er kvalifiserte for konsernet. Hvorav 0,0% er forenelige. OPEX oversettes til driftsutgifter og CAPEX oversettes til investeringsutgifter.

Figur 19 Kongsberg Gruppens andel aktiviteter som omfatter og er forenelige med EUs taksonomi. (Kongsberg, 2023b, s. 8)

Kvalifiserte taksonomi aktiviteter for Kongsberg Gruppen

Kongsberg Gruppen har identifisert 4 kvalifiserte aktiviteter. Evalueringen av disse har vært utført av forretningsområdene med støtte av bedriftssenteret for å få en konsistent rapportering og utføre konsolidering for Kongsberg Gruppen (Kongsberg, 2023b, s. 5). Vedlegg 2 viser hvilke krav aktivitetene oppfyller, og i hvor stor grad de bidrar til de miljømessige kriteriene. I tillegg viser det hvor mye av den absolutte omsetningen aktiviteten har gitt og hvilke(n) kode(r) som oppfylles i reguleringen. Disse aktivitetene er:

4.25 (redusere og forebygge klimagassutslipp) Production of heat/cool using waste heat

Kongsberg Gruppen både eier og forvalter eiendommer, først og fremst til eget bruk. I og rundt Kongsberg området eier de også eiendommer som leies ut til eksterne selskaper. Sammen med kommunen har de en avtale om å skape avfallsvarme fra kommunens kloakksystem til å generere varme til eiendommene under deres ledelse (Kongsberg, 2023b, s. 5). De belaster de eksterne selskapene som leier kontorer og plass til oppvarming hentet fra produksjon av avfallsvarme. Alt salg av varme som rapporteres av Kongsberg Gruppen er kun hentet fra hovedsiden til Kongsberg Teknologipark (KTP), siden de ikke har implementert alle relevant verktøy til å hente ut verdien av all varme som selges til alle eksterne leietakere. Ifølge Kongsberg (Kongsberg Gruppen) (2023b, s. 5) oppfyller de det betydelige bidragskriteriet for å redusere og forebygge klimagassutslipp ved å produsere varme fra avfallsvarme. I løpet av 2022 har de solgt oppvarming til eksterne leietakere til en verdi av MNOK 15. De har gjennomgått kravene og kriteriene for «ikke signifikant skade» i EU taksonomien, og vurderer at «vår aktivitet

med å produsere varme ved bruk av spillvarme ikke skader de relevante miljømålene vesentlig» (Kongsberg, 2023b, s. 5).

Videre nevner Kongsberg Gruppen at de bruker ammoniakk som et ultralavt globalt oppvarmingspotensial (GWP) form for kjølemiddel i sine varmpumper. Denne typen utstyr som brukes til produksjonen dekkes ikke av «Ecodesign» eller «Energy labelling». I tillegg er ikke den relevante operasjonen lokalisert i eller i nærheten av biodiversitetsfølsomme områder som beskrevet av EUs taksonomi.

6.12 (redusere og forebygge klimagassutslipp) Retrofitting of sea and costal freight and passenger water transport

Når det kommer til sjø- og kysttransport av gods eller passasjerer, er det først og fremst Kongsberg Maritime som leverer prosjekter og bestillinger relatert til ettermontering og oppgradering av fartøy og utstyr som beskrevet av EUs taksonomi. De hevder at det nåværende omfanget av kvalifiserte fartøy gir noe rom for tolkning, men de fortsetter å overvåke situasjonen rundt hvilke typer som kvalifiseres. Kongsberg Gruppen har også levert flere tilbud i 2022 til kunder med forbedringer i drivstoff forbruk som de forventer vil møte terskelen satt for Bidra vesentlig-kriteriene. Men per nå har de ennå ikke vedtatt nødvendige prosedyrer og verktøy for å sikre at estimatene oppfyller kravene definert i EUs taksonomi. Så derfor har ingen inntekter fra dette blitt rapportert å være forenelige. Videre skriver Kongsberg (2023b, s. 5) at «fartøy som ikke har som primærfunksjon å transportere gods eller passasjerer, slik som marine-, fiske og forskningsfartøy som ikke-kvalifiserte i vår rapportering». Dette gjelder i stor grad for KDA ettersom de benytter marinefartøy. For å oppsummere ble ingen aktiviteter vurdert til å møte Bidra vesentlig-kriteriene, og det ble heller derfor ikke gjennomført en evaluering av Ingen betydelig innvirkning-kriteriene. Altså er aktiviteten kvalifisert for, men ikke forenelig med EUs taksonomi.

7.7 (redusere og forebygge klimagassutslipp) Acquisition and ownership of buildings

Som tidligere nevnt eier Kongsberg Gruppen eiendom, som i hovedsak gjelder deres egen drift. Men noen av eiendommene leier de imidlertid ut til eksterne selskaper, primært ved KTP. I rapporten (Kongsberg, 2023b, s. 6) skriver de at «vi tolker beskrivelsen av aktiviteten til å begrense seg til eiendommer eid av KONGSBERG». Altså er ikke utleie til eksterne bedrifter vurdert som forenelig tatt beskrivelsen av aktiviteten i betraktning. Når de utførte evalueringer i 2022 manglet de, som nevnt i underkapittel 5.1.2, viktige definisjoner for Bidra vesentlig-kriteriene knyttet til eiendomsaktivitet for å skape «null-energi bygg». Derfor har heller ikke denne kvalifiserte inntekten blitt vurdert som forenelig med en aktivitet som oppfyller kriteriene for Bidra-vesentlig.

8.2 (redusere og forebygge klimagassutslipp) Data-driven solutions for GHG emission reductions

Kongsberg Maritime og Kongsberg Digital tilbyr datadrevne løsninger som gjør det mulig å redusere utslipp av klimagasser. Inntekter knyttet til å tilby løsninger gjennom en abonnementstjeneste, nødvendig maskinvare, og installasjoner, er alle evaluert for å oppfylle de kvalifiserte kriteriene i EUs taksonomi. Alle produkter og løsninger som tilbyr muligheten for å redusere utslipp av klimagasser anses ifølge Kongsberg (2023b, s. 6), å være kvalifiserte. Rapporten nevner også at både Kongsberg Maritime og Kongsberg Digital tilbyr andre digitale løsninger som gjør det mulig å bruke eiendeler mer effektivt, redusere påvirkningen fra uønskede fremtidige hendelser og begrense utslipp av klimagasser. F. eks. har Kongsberg Digital utviklet programmer som «Digital Twin», «Ledaflow» og «K-Spice», som opererer primært i olje- og gass industrien. Kongsberg Maritime har utviklet «K-IMS», som gir fartøy data og analyse som gir bedre

beslutningsstøtte for kundene til å redusere drivstofforbruket og dermed redusere utslipp av klimagasser. Kongsberg (2023b, s. 7) skriver at det «ennå ikke er utarbeidet en klar definisjon på hva som kreves for å vurdere en teknologi til å generere betydelige reduksjoner i utslipp av klimagasser, som kreves av kriteriene for betydelig bidrag». Derfor har de ikke vært i stand til å vurdere om inntektene knyttet til teknologien og de datadrevne løsningene er forenelige med Bidra-vesentlig kriteriene, og heller ikke utført en evaluering for Ingen betydelig innvirkning-kriteriene.

Ikke-kvalifiserte aktiviteter for Kongsberg Gruppen

Kongsberg Gruppen har utover de 4 kvalifiserte aktivitetene inkludert 3 aktiviteter i Taksonomi rapporten for 2022 som har blitt vurdert til ikke-kvalifiserte aktiviteter. Disse aktivitetene er:

3.3 (redusere og forebygge klimagassutslipp) Manufacture of low carbon technologies for transport

Denne aktiviteten går på reparasjon, vedlikehold og utvikling av lavutslippsteknologier for transport. For denne aktiviteten kan man dra referanse til aktiviteten 6.12 (retrofitting of sea and costal freight and passenger water transport) som de har identifisert som kvalifisert for Kongsberg. Slik denne aktiviteten er definert og forklart så er den adressert mot nybyggmarkedet. I dette markedet så er Kongsbergs rolle å være en leverandør til verftet, og ikke leverandør av selve fartøyet. Slik Kongsberg forstår definisjonen av denne aktiviteten så er det rettet mot leverandøren av selve fartøyet og ikke underleverandører (Kongsberg, 2023b, s7). Dermed anser de aktivitet 3.3 som for lavt ned i verdikjeden til å kvalifiseres under EU taksonomien.

3.1 (redusere og forebygge klimagassutslipp) Manufacture of renewable energy technologies

Kongsberg har signifikante og kritiske bidrag til fartøy som står for utbyggingen av offshore havvind. Men de kommer frem til samme konklusjon som for aktivitet 3.3, nemlig at de er lavere i verdikjeden en det som EU taksonomien sikter på. Teknologien for fornybar energi må anees å være selve fartøyet, og ikke produktene, systemene og løsningene som er levert av leverandører til verftet som bygger fartøyet. Kongsberg påpeker at implikasjonen av den bærekraftige ytelsen av produkter, systemer eller løsninger vurderes basert på ytelsen av fartøyet de er levert til, heller enn den individuelle bærekraftige prestasjonen til produktet (Kongsberg, 2023b, s8). Derfor anser de heller ikke denne aktiviteten som kvalifisert for EUs taksonomi.

3.6 (redusere og forebygge klimagassutslipp) Manufacture of other low carbon technologies

Kongsberg leverer mange produkter, systemer og løsninger som er viktige for å redusere klimagassutslipp. Taksonomien mangler klare definisjoner for hva som kreves for å bli ansett for en teknologi som genererer betydelig reduksjoner i klimagassutslipp. Det er uklart hvilken målestokk Kongsberg skal bruke for å evaluere om produktene, systemene eller løsningene leverer en klimagassutslipps reduksjon. På bakgrunn av hvor de er i verdikjeden, og de usikkerhetene og tilgjengelig informasjon som er tilgjengelig, så evaluerer de med at denne aktiviteten ikke er kvalifisert for EUs taksonomi. (Kongsberg, 2023b, s8).

Minstekrav til sosiale og forretningsetiske forhold

Til slutt i Taksonmirapporten tar Kongsberg Gruppen for seg kriteriene for minimumskrav beskrevet i EUs taksonomi regulering (European Union Law, regulation number: 2020/852, 2020) artikkel 3 og 5, som fastsetter at samsvar kreves på et enhetsnivå for å kvalifisere aktiviteter som miljømessige bærekraftige. Kongsberg Gruppen har i tråd med reguleringen identifisert samsvar som kreves for de 4 kriteriene: *menneskerettigheter, korrupsjon, skatt og rettferdig konkurranse.*

Menneskerettigheter

Kongsberg (2023b, s. 10) skriver at «Platform on Sustainable Finance sin endelige rapport om minimumskrav til sikkerhetsforanstaltninger gjør det kjent at Norge, sammen med noen andre land, har innført obligatorisk lovgivning på nasjonalt nivå for menneskerettigheter og miljømessig aktsomhet». I European Commission (2022) sin endelige rapport om minimumskrav for sikkerhetstiltak har PSF gjort det kjent at Norge, sammen med andre land, har innført obligatorisk lovgivning på nasjonalt nivå for menneskerettigheter og miljømessig aktsomhet. Altså er Kongsberg Gruppen allerede pliktige til å følge minimumskrav for menneskerettigheter. Videre skriver Kongsberg (2023b, s. 10) at grunnen til det er gjennom «Norwegian Transparency Act» som «trådte i kraft i juli 2022 og er etablert for å "fremme bedrifters" respekt for grunnleggende menneskerettigheter og anstendige arbeidsforhold». Kongsberg Gruppen gjennomførte her en gap-analyse mellom «Norwegian Transparency Act» og PSF og konkluderte med at det er en overlapping. Dermed anser Kongsberg Gruppen seg for å være i samsvar med kravene til menneskerettigheter i minimumskravene til EUs taksonomi.

Korrupsjon

Kongsberg (2023b, s. 10) hevder at de har nulltoleranse for korrupsjon, og holdningene rundt det uttrykkes eksplisitt gjennom deres etiske normer og forretningsatferdskodeks som alle ansatte aksepterer ved ansettelse. Videre skriver de at de følger flere retningslinjer fra FNs globale pakt for korrupsjon, og anser at de overholder kravene til motvirkning av korrupsjon i forhold til minimumskravene i EUs taksonomi.

Skatt

Kongsberg Gruppens internasjonale tilstedeværelse betyr at de må overholde et bredt spekter av skattesystemer i mange land. De hevder at «en ansvarlig tilnærming til skatt er avgjørende for våre langsiktige aktiviteter i de landene vi opererer i» (Kongsberg, 2023b, s. 10). For å få til det har de en egen skatteavdeling som rapporterer til konsernledelsen, og som sørger for overholdelse av skatterapporteringskrav i landene de opererer i. Videre har de igangsatt arbeid med å videreutvikle skatterisikostrategiene og prosessene for å styrke ytterligere økende forventinger til selskaper som Kongsberg Gruppen. Dermed anser de seg å være i samsvar med minimumskravene til EUs taksonomi for skatt.

Rettferdig konkurranse

Alle ansatte i Kongsberg Gruppen aksepterte «Code of Ethics and Business Conduct» som inkluderer et eget kapittel om «Fair Competition» ved ansettelse. Videre har Kongsberg Gruppen gjennomført «målrettede opplærings- og bevissthetsaktiviteter knyttet til konkurranselover og -forskrifter jevnlig for ansatte i ledende stillinger, samt andre stillinger som anses å være av stor relevans» (Kongsberg, 2023b, s. 11). Dermed anser de seg å være i samsvar med minimumskravene til EUs taksonomi for rettferdig konkurranse.

4.3.1.3 Års- og bærekraftsrapport Nammo

Resultatene fra års- og bærekraftsrapporten til Nammo viser hvordan de har forpliktet seg til å identifisere, adressere og rapportere åpent om sine miljømessige, sosiale og forretningsetiske påvirkninger (ESG). I rapporten skriver Nammo (2023, s. 19) at deres strategiske visjon er «vårt ansvar som selskap er å minimere enhver negativ påvirkning fra våre aktiviteter samtidig som vi leverer produkter, teknologi og tjenester av høy kvalitet til våre nasjonale myndigheter og deres allierte for å støtte deres essensielle arbeid med å opprettholde fred og demokrati». For å jobbe mot denne visjonen har de etablert et bærekraftig rammeverk basert på ESG gjennom tilbakemeldinger fra interessenter, interne undersøkelser og uavhengig ekspertanalyse. Resultatene fra rapporten er strukturert etter ESG og resultatene i denne oppgaven kommer også til å bli presentert på samme måten.

Miljø

Nammo (2023, s. 27) skriver i sin rapport at de i 2022 samarbeidet med en uavhengig tredjepart for å gjennomføre en klimarisikovurdering for 13 av sine 27 anlegg i Europa og USA. Denne vurderingen ble basert på EUs taksonomi veiledning og kvalitetssikre klimadata. Resultatene identifiserte ekstrem nedbør, vind og varme som de største klimarelaterte naturkrisene på tvers av alle de vurderte anleggene. Flom fra elver og kyst ble også sett på som en betydelig potensiell trussel for 4 av stedene. Videre erkjenner Nammo (2023, s. 28) at klimarisikoer kan ha betydelige konsekvenser for virksomheter, samfunn og enkeltpersoner, og skriver at «Selskapet planlegger å integrere resultatene av den initielle vurderingen i sin strategiprosess i løpet av 2023 for å informere beslutninger og risikostyring, spesielt med hensyn til klimaendringer». Informasjonen fra vurderingen skal brukes til å ta velinformerte beslutninger om kapitalinvesteringer og utvidelse av eksisterende anlegg.

Klimagassutslipp (GHG protokollen)

Nammo samler inn og rapporterer på data om klimagassutslipp for Scope 1 og 3 på årlig basis, mens for Scope 2 rapporterer de elektrisitetsforbruket sitt månedlig. I 2022 leide de inn en uavhengig tredjepart som tilbyr en klimaregnskapsprogramvare for å gi en bedre analyse og visualisering av dataene Nammo samler inn. Når det kommer til måling av Scope 1 og 2-utslipp anser Nammo (2023, s. 29) seg som tilstrekkelig. Mens når det kommer til å måle Scope 3-utslipp står de ovenfor utfordringer på grunn av deres store antall underleverandører, det brede spekteret av produkter de produserer, og begrensede ressurser for datainnsamling. Videre skriver Nammo (2023, s. 29) at «Vi vil fortsette å gi opplæring til våre enheter om rapportering for å forbedre kvaliteten og nøyaktigheten av dataene, samtidig som vi vurderer alternative kilder til drivstoff der vi ser store kilder til klimagassutslipp». Nammo er forpliktet til åpenhet og kommer til å gi ytterligere oppdateringer på deres ytelse med hensyn til Scope 1, 2 og 3 i fremtidige rapporter. I vedlegg 3 finner man resultatene og klimadataene fra Scope 1, 2 og 3 fra 2021 til 2022. Her presiserer Nammo (2023, s. 30) at deres totale registrerte klimagassutslipp utgjorde 58 842 tonn CO₂, en økning fra 55 789 tonn året før på grunn av forbedret informasjonshenting og gjenopptakelse av forretningsreiser etter Covid-19.

Energi-, vann- og avfallshåndtering

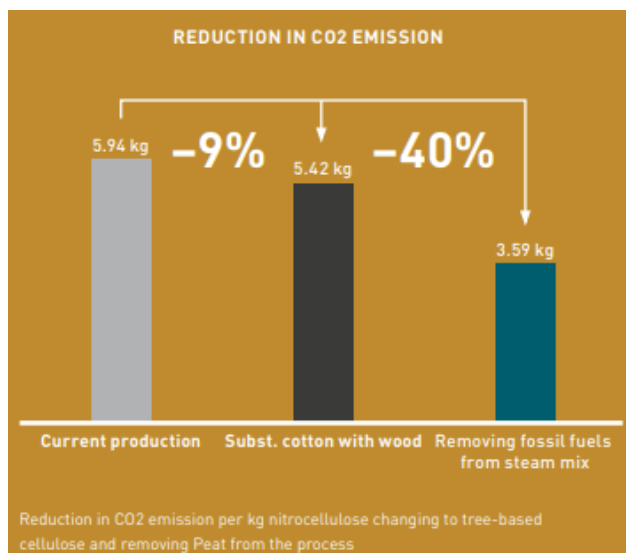
Videre om miljø tar Nammo for seg energiforbruk, forvaltning av vann, og avfall og farlige materialer. Nammo (2023, s. 31) skriver at de «er forpliktet til å redusere energiforbruket, og i 2022 startet vi å spore forbruket ved hjelp av en klimaregnskapsprogramvare». Der har ikke alle de månedlige dataene blitt gjennomgått, men Nammo hevder at de overvåker avvikende tall som viser forskjeller i forbruket fra

tidligere måneder. Når disse forskjellene er identifisert kontakter de den berørte avdelingen for å diskutere årsaker til det økte eller reduserte forbruket, og analysere trender. Når det kommer til vannforbruk skriver Nammo (2023, s. 32) at de erkjenner viktigheten av ansvarlig vannhåndtering, og at alle Nammos steder rapporterer på dette månedlig. De hevder at dette gjør det mulig å identifisere trender og økninger i vannforbruket, og årsakene til økt eller redusert forbruk. Nammo (2023, s. 32) skriver videre at de «i løpet av 2022 identifiserte flere tilfeller av økt vannforbruk gjennom gjennomgang av månedlige rapporteringsdata». Ved disse tilfellene ble det berørte stedet kontaktet og mulige årsaker til økt forbruk diskutert. Denne prosessen har ført til redusert vannforbruk hos Nammo ved å forbedre generelle praksiser for vannhåndtering og bygge eierskap til problemet på operasjonelt nivå. Angående håndtering av vanlig og farlig avfall skriver Nammo (2023, s. 33) at alle deres produksjonsfasiliteter operer i samsvar med lokale og nasjonale reguleringer. De følger også de såkalte REACH-reguleringene for fjerning/erstatning av farlige stoffer for å minimere påvirkninger på deres ansatte, kunder og miljøet. I tillegg jobber 70% av deres ansatte ved ISO14001-sertifiserte anlegg, som er et rammeverk for å systematisk arbeidet med å støtte den miljømessige delen av bærekraft. Nammo (2023, s. 33) avslutter med å skrive at «i løpet av 2023 planlegger Nammo å begynne å spore avfallsstrømmer mer aktivt på månedlig basis fra utvalgte steder for å kunne ha tilgang til mer data og kunne ta beslutninger tidligere, i stedet for å vente på årlige rapporteringsresultater».

Nammo legger til i rapporten at de «i løpet av 2022 reduserte sitt totale strømforbruk med 4,5% sammenlignet med 2021» (Nammo, 2023, s. 35). Dette skyldes fokuset på potensiell anvendelse av fornybare energikilder, og fant fotovoltaisk solenergi spesielt lovende. Det startet med Nammo Vihtavouri der de installerte 360 solcellepaneler som genererer 128kW strøm. Med denne installasjonen hevder de at de produserer bemerkelsesverdige 109 000kWh fornybar elektrisitet hvert år. Videre skriver Nammo (2023, s. 35) at de «tar fornybare energi-tiltak videre ved å investere i fotovoltaiske paneler på andre steder i Europa, og anslår at vi til slutt vil produsere en total på 1 450 000 kWh per år fra disse installasjonene». Det tilsvarer en anslått besparelse på 476 000 tonn CO2 hvert år, som tilsvarer totale utslipp fra 103 bensindrevne biler.

Sirkulær økonomi

For å sørge for en overgang til sirkulær økonomi har Nammo begynt å integrere LCA i sin produktutviklingsprosess. Det bidrar til at de kan ta informerte beslutninger om valg av materialer og prioriterer leverandører som kan bidra til å minimere utslipp av luft, vann og jord. Nammo (2023, s. 36) skriver at «to LCAer ble fullført i løpet av 2022; en for nitrocelluloseproduksjon hos Nammo Vihtavuori i Finland og den andre hos Nammo Raufoss for en av dens 155 mm artillerirunde». Figur 20 viser resultatet fra LCAen gjennomført hos Nammo Vihtavuori som viser at ved å erstatte bomullsbasert cellulose med trebasert cellulose vil det redusere klimagassutslippene med 9%. Videre lærte de også at oppvarming ved prosessdamp med torv står for 40% av klimagassutslippene. Basert på erfaringene fra de to LCA-ene jobber bærekraftsavdelingen på konsernnivå tett med R&D avdelingen ved Nammo Raufoss for å identifisere den beste måten å integrere LCA i deres R&D anstrengelser i fremtiden.

Figur 20 Resultat fra Nammo Vihtavuori sin LCA (Nammo, s. 36)

Som en viktig del av sirkulær økonomi skriver Nammo (2023, s. 38) at «produksikkerhet er en kjerneprioritet for Nammo, og et fundamentalt element i design- og kvalifiseringsprosessen for produktene vi leverer». Nammos kunder stiller høye krav til ytelse, kvalitet og sikkerhet, og de ser på ansvaret om å levere produkter som møter disse behovene svært alvorlig. For å imøtekomme disse har Nammo en rekke verktøy i produktutviklings- og testfasene. Som for eksempel «Failure Mode Effects Analysis (FMEA) som identifiserer og reduserer potensielle problemer før de oppstår. Eller «Lot Acceptance Testing» (LAT) som de bruker for å sikre at kunder mottar produkter av høy kvalitet. Begge disse skal gi sluttbrukerne en høy grad av sikkerhet. Også i tilbakemeldingsfasen har de implementert et nytt Customer Relationship Management (CRM)-system, som vil gjøre det enklere å lagre og spore kundenes tilbakemeldinger på en mer effektiv måte.

Sosialt

Nammo (2023, s. 41) skriver at de arbeider aktivt for å skape en sikkerhetskultur som baserer seg på mye mer enn bare å unngå ulykker. Selv om de fortsetter å prioritere forebygging av fraværsskader, nesten ulykker og farlige forhold, så vil de også gjenkjenne og lære av normale, vellykkede operasjoner. Det å identifisere svake signaler under normale operasjoner vil hjelpe å unngå en såkalt «drift mot feiling» som kan føre til skader på personell, utstyr eller fasiliteter. For å oppnå dette så har Nammo bygget et fundament av psykologisk trygghet som tillater alle ansatte, uansett nivå å uttrykke bekymring uten frykt for straff eller gjengjeldelse. I stedet for å pålegge stadig mer kompliserte sjekklister og standard driftsprosedyrer, engasjerer Nammo seg med personalet for å forstå de utfordringene de ansatte møter i sitt daglige arbeid.

Nammo (2023, s.42) sier at de prioriterer helsen og sikkerheten til alle deres ansatte, og spesielt de som jobber med potensielt farlige materialer. Ansatte som jobber med farlige materialer blir undersøkt i samsvar med veiledningen gitt i materialedatabladene og nasjonale forskrifter i hvert av deres ni driftsland. Nammo anerkjenner også betydningen av det psykososiale arbeidsmiljøet, spesielt med tanke på økt produksjonstrykk som en følge av krigen i Ukraina.

For året 2022 oppnådde Nammo det laveste fraværsskade nivået i selskapets historie, med bare 4,6 fraværsskader per 1 million arbeidstimer. Det ble ikke rapportert om alvorlige skader eller dødsfall i løpet av 2022. Selv om reduksjonen i antall fraværsskader

kan være et tegn på progresjon, så er det ikke en ledende indikator, og gir ingen garanti for videre suksess. Derfor sier Nammo at de forblir årvåkne og forpliktet til å kontinuerlig forbedre deres sikkerhetspraksiser for å forebygge alle hendelser og skader (Nammo, 2023, s.42).

Forretningsetisk

For den forretningsetiske delen av ESG rapporteringen til Nammo, er de delt inn etter hvordan Nammo forholder seg til *samarbeidspartnere, menneskerettigheter og korrupsjon*.

Samarbeidspartnere

Nammo holder sine leverandører og forretningspartnere til de høyeste standarder, med sikte på å legge til rette for ansvarlig forretningsetikk og redusere bærekrafts risiko samtidig som de fremmer forståelse for og respekt for ESG-temaer. Nammo har en streng «kjenn din kunde/kjenn din leverandør» politikk og utfører grundig due diligence før de tar inn nye samarbeidspartnere for å sikre at de følger de samme forretningsmessige og etiske standardene som Nammo gjør, og inngår langsiktige avtaler med minst mulig risiko. Nammo forventer at alle leverandører følger Nammo's leverandørprinsipper for atferd og deres etiske retningslinjer om de ikke har sine egne retningslinjer med tilsvarende standard. Prinsippene fastsetter at leverandørene må drive virksomheten i samsvar med moderne slaverilovgivning og lovgivning om menneskehandel, redusere deres miljøpåvirkning, kontinuerlig forbedre deres miljøprestasjoner og forhindre og begrense miljømessige og helsemessige risikoer (Nammo, 2023, s.50).

I løpet av 2022 så overvåket Nammo 1 086 tredjeparter, som inkluderer samtlige strategiske leverandører. Disse ble målt opp mot offentlig tilgjengelig informasjon innen risikokategorier som politikk, land, lov, sanksjoner, overvåkningslister, politisk eksponerte personer, eierskap blant annet. Ut ifra dette så opplevde Nammo ingen negative sosiale virkninger i forsyningskjeden, men syv leverandøravtaler ble terminert av grunner som sanksjonerte parter innenfor leverandørens eierstruktur, leverandører med pågående undersøkelser av korrupsjon og leverandører som brøt nasjonale eksportregler. En risikoanalyse av tredjeparter viser at 52 % av tredjepartene har lav risiko, 31 % har medium risiko, 11% har høy risiko og 6% har ikke tilgjengelige tall for å utarbeide (Nammo, 2023, s.50).

Menneskerettigheter

Nammo gjennomførte i 2021 en kartlegging for å identifisere fremtredende menneskerettighetsproblemer. I denne kartleggingen viser det at salg til høyrisikoland er en av menneskerettighetsrisikoene som Nammo står ovenfor. I 2022 så var over 96% av Nammos salg gjort til kunder i Europa og Nord-Amerika. Dette er regioner som er ansett som lavrisiko når det gjelder menneskerettigheter og anstendige arbeidsforhold. Videre så er kundene i disse landene stort sett nasjonale forsvarsmyndigheter og europeiske forsvarsindustribedrifter, som er underlagt strenge lover og reguleringer. Nammo anser det kommersielle markedet som en høyere risiko, siden dette er mindre regulert og når et mye bredere geografisk omfang. Nammos risikovurdering tar ikke bare hensyn til landet, men også til typen kunde. Derfor valgte de fra 2022 å styrke gjennomføringen av due diligence for kunder og distributører i det kommersielle markedet (Nammo, 2023, s.52)

Korrupsjon

Nammo erkjenner sitt juridiske ansvar for å forhindre korrupsjon og tar denne forpliktelsen svært alvorlig. Nammo forstår at det kanskje ikke er tilstrekkelig å bare overholde lokale lover når driften deres stort sett er internasjonal handel, da flere anti-korrupsjonsregimer kan ha ekstraterritoriell anvendelse på deres operasjoner. Derfor er Nammo regulert av og følger flere anti-korrupsjonslover, inkludert nasjonale straffelover. Disse lovene er UK Bribery Act 2010 og den amerikanske Foreign Corrupt Practices Act (FCPA). I tillegg forplikter Nammo seg til å følge FNs Global Compact sine ti prinsipper og å overholde Organisation for Economic Co-operation and Developments retningslinjer for multinasjonale selskaper. Nammos etiske retningslinjer beskriver de etiske prinsippene som styrer beslutninger og atferd hos alle ansatte og tredjeparter som handler på Nammos vegne basert på overnevnte reguleringer (Nammo, 2023, s.55).

Nammo har hatt gode resultater når det gjelder å unngå store korrupsjonssaker, men det er fortsatt en innebygd risiko. Dette gjelder spesielt fordi store kontrakter kan komme så sjeldent som hvert femte år som betyr at korrupsjon kanskje ikke vil være en prioritet i den daglige driften. Gitt det potensielle omfanget av korrupsjon i disse tilfellene, er det fortsatt en risiko for at betydelige beløp kan bli avledet fra offentlige midler. I tillegg kan også korrupsjon i mindre skala være en risiko.

For å redusere slik korrupsjonsrisiko har Nammo etablert salgs- og innkjøpsprosesser som hver juridisk enhet må følge. Disse prosessene inkluderer instruksjoner og due diligence prosedyrer. Videre må også enhver kontrakt som overstiger en viss størrelse passere en intern budgjennomgang og budgodkjenningsråd. Alle økonomiske transaksjoner håndteres gjennom en etablert autorisasjonsmatrise og er underlagt interne kontroller. Nammo har også en egen klageordning som har vært på plass i over tre år. Dette gir de ansatte en kanal som de kan rapportere bekymringer eller brudd på adferdskoden. Dette kan gjøres anonymt og på de ansattes egne språk. Nammo gir også sine ansatte regelmessig etikk og anti-korrupsjonstrening (Nammo, 2023, s.53 og 54).

4.3.2 Webinar «Kampkraft og bærekraft»

Når man snakker om forsvarsindustrien, er kanskje ikke bærekraft det første ordet som dukker opp. Kan man produsere militært materiell, ment for krig og ødeleggelse, og samtidig bidra til en bærekraftig verden? Dette spørsmålet ble stilt av FSi under en debatt under Arendalsuka 2021. I denne seksjonen vil svaret på spørsmålet bli analysert i tråd med FNs bærekraftsmål, samt underbygget av pålitelige kilder. Svarene er formulert slik at deltakerne sier i debatten ikke skal kunne spores tilbake til vedkommende.

FN presenterte i 2015 en rekke mål for å utrydde fattigdom, bekjempe ulikhet og stoppe klimaendringen innen 2030 (FN, 2023). Målene skal fungere som en felles global retning for land, næringsliv og sivilsamfunn. Figur 21 viser de 17 hovedmålene som har blitt valgt på en demokratisk måte med innspill fra land over hele verden. Denne bærekraftige arbeidsplanen viser at det som definerer en bærekraftig verden og et bærekraftig samfunn ikke er nødvendigvis kun det som handler om klima og miljø. En viktig del av FNs bærekraftsmål handler like mye om det sosiale og styresett i ulike samfunn. Dersom man ser på bærekraftsmål nr. 16: *Fred, rettferdighet og velfungerende institusjoner* viser den til helt sentrale elementer for et samfunns eksistens. Fred er en grunnleggende forutsetning i alle samfunn for bærekraftig utvikling. Og for at et land eller et samfunn skal legge til rette for fred er det avhengig av et forsvar. Et eksempel på et slikt forsvar er Norges forsvar. Forsvaret i Norge fungerer som en forsikring og stabilisator for befolkningen. Forsvarsindustrien leverer militært utstyr og andre verktøy til forsvaret for at de skal bevare fred, og sikre demokrati og menneskerettigheter. Altså er

forsvarsindustrien indirekte med på å bidra til bærekraftsmål nr. 16 og en bærekraftig verden.

Figur 21 FNs bærekraftsmål (FN, 2023)

Aktører i forsvarsindustrien er sjeldent homogene bedrifter, altså at de også produserer produkter og tjenester som blir brukt i det sivile markedet. Ser man på Kongsberg Gruppen så startet de primært med å produsere våpen, men har etter hvert utviklet seg til å dekke tre ulike forretningsområder innenfor maritime, forsvar og romfart, og digitalisering. I følge FSi (2023) er norsk forsvarsindustri kjent for å drive innovasjon og teknologisk utvikling på verdensklasse nivå. Mye av den teknologien som blir utviklet av forsvarsindustrien anvendes av andre industrier for bærekraftige løsninger. For eksempel teknologien rundt hydroakustikk og lyd i vann som Kongsberg Maritime leverer. Store deler av Norge grenser til hav, hvor det ofte er dype daler og vanskelig å navigere. Ved hjelp av hydroakustikk, utviklet av Kongsberg og forsvarsindustrien, er det lettere for skip eller andre undervannsfarkoster å nøyaktig posisjonere seg. Slik teknologi forhindrer ulykker som potensielt kan gå ut over havet og de marine ressursene. På den måten bidrar det til å bevare livet i havet, altså bærekraftsmål nr 14: *Livet i havet*. Teknologien ble først og fremst utviklet av forsvarsdelen i Kongsberg Gruppen for å lokalisere fiendtlige fartøy, men en indirekte konsekvens av det er at den samme teknologien kan anvendes for å bevare og bruke havet på en måte som fremmer bærekraftig utvikling. Dette er også en måte for Norge og norsk forsvarsindustri ved Kongsberg Gruppen å gjøre en forskjell for verden. Norge er ikke det eneste landet med hav, slik at teknologien også vil komme til nytte i andre land.

Norsk forsvarsindustri, gjennom Kongsberg Gruppen, Nammo og deres underleverandører, skaper en rekke arbeidsplasser og verdier for hele landet. Den norske stat eier 50% av begge selskapene og økt verdi i disse vil fremme økonomisk vekst for den norske stat. Med over 14 000 ansatte, fordelt på Kongsberg Gruppen og Nammo over flere land, er det sysselsetting av en rekke mennesker. FNs bærekraftsmål nr. 8: *Anstendig arbeid og økonomisk vekst* viser til at det å skape arbeidsplasser av god

kvalitet gjennom anstendig arbeid er en stor utfordring for alle land frem mot 2030 (FN, 2023). Selv om dette må gjøres på en bærekraftig måte er det å ha en jobb å gå til for økonomisk inntekt helt sentralt for å utrydde fattigdom og bekjempe ulikhet i verden. Under pandemien så man viktigheten av dette. Ifølge FN (2023), førte pandemien til at arbeidsplasser tilsvarende 255 millioner fulltidsjobber har forsvunnet. Det er fire ganger så mange som under finanskrisen (2007-2009). Det viser hvor skjært samfunnet er for kriser, og hvor viktig det er å håndtere disse. Forsvarsindustrien ivaretar våre nasjonale sikkerhetsinteresser og er derfor en industri som ble viktig å opprettholde på tross av pandemien. Arbeidsplassene ble derfor ikke påvirket i like stor grad som hos andre industrier, og var derfor ekstra viktig for å fremme den økonomiske veksten for Norge. Altså bidrar forsvarsindustrien til bærekraftsmål nr. 8 i form av å fremme varig og bærekraftig økonomisk vekst og anstendig arbeid både under kriser, men også for Norge som nasjon.

For å besvare spørsmålet som ble stilt i innledningen til denne seksjonen så kan man, ved hjelp av argumentene presentert fra debatten ovenfor, konkludere med at forsvarsindustrien bidrar til en bærekraftig verden. Sett i lys av bærekraftsmålene nr. 8, 14 og 16 er det tydelige argumenter for hvordan industrien er en bærekraftig bidragsyter. Selv om bidragene i stor grad er indirekte, er de ikke mindre viktige av den grunn. Det finnes også flere argumenter for hvordan industrien er bærekraftig, men som ikke har blitt prioritert i like stor grad i dette underkapittelet. Blant annet demilitarisering, hvor gammelt militært materiell blir bygget ned til sivil bruk. Dette kan knyttes opp mot bærekraftsmål nr. 12: *ansvarlig forbruk og produksjon*.

4.4 Oppsummering av resultater og analyse

Tabell 5 oppsummerer funnene fra resultatene og analysen, og viser hvordan de er relevante sett i lys av forskningsspørsmålene. Tabellen viser først hva vi har lært fra de ulike dataene per forskningsspørsmål. Videre viser den noen nøkkelpunkter og hovedfunn fra det vi har lært som vi ønsker å ta med videre i diskusjonen og som konklusjonen skal bygge på.

Forskningsspørsmål	Intervjuer	Dokumentanalyse	Hva vi har lært
1. Hvordan fungerer EUs taksonomi, og hva er dens fordeler og ulemper?	-Variert egnethet for ulike industrier - Eget rapporteringsverktøy for bærekraft	- Mangel på viktige definisjoner og begreper	- Omfatter ikke alle industrier - Flere hull, særlig i norsk industri - Varierende krav - Positive til taksonomien som et rapporteringsverktøy
2. Hvilken innvirkning har EUs taksonomi hatt på norsk forsvarsindustri, og hvordan har norske aktører tilpasset seg de nye kravene?	- KDA hevder taksonomien har hatt liten til ingen innvirkning - Nammo sier det potensielt kan ha en innvirkning på deres forretningsmodell - Liten del av kvalifiserte aktiviteter for KDA	- KDA pliktige til å rapportere på taksonomien som en del av et børsnotert konsern. Nammo er ikke det. -Kongsberg Gruppen: <ul style="list-style-type: none"> • 4 kvalifiserte, kun 1 forenelig taksonomi aktivitet • 3 øvrige vurderte, men ikke-kvalifiserte aktiviteter 	- Generelt hatt liten innvirkning per dags dato - Få kvalifiserte aktiviteter for KDA - Mange likheter i rapporteringen for de to aktørene - Sirkulær økonomi har liten betydning for taksonomien per nå

	<ul style="list-style-type: none"> - Hverken KDA eller Nammo møter krav fra kunder - Mangel på sirkulær økonomi i taksonomien 	<ul style="list-style-type: none"> • Oppfyller minstekrav for sosiale og forretningsetiske forhold - Nammo: <ul style="list-style-type: none"> • Rapporterer etter ESG • Gjennomførte i 2022 en klimarisikovurdering. Brukte her EUs taksonomi som veiledning 	<ul style="list-style-type: none"> - Begge oppfyller minstekrav for sosiale og forretningsetiske forhold - KDA virker mer negativt innstilt til taksonomien enn Nammo
3. Hva slags potensielle utfordringer har EUs taksonomi for den norske forsvarsindustrien, og hva er eventuelle muligheter?	<ul style="list-style-type: none"> - Komplekst rammeverk å sette seg inn i - Frykt for å bli ekskludert fra taksonomien - Stor risiko fra finansforetak, primært for underleverandører - KDA ser ingen potensiale i taksonomien som driver for bærekraft. - Nammo ser potensiale for rapportering - Kostnader med å innfri kravene 	<ul style="list-style-type: none"> - Uklare definisjoner og direktiver - Svært få kvalifiserte aktiviteter - Ikke ferdig implementert for de 4 siste målene - Potensiale i å bruke rammeverket i fremtidige investeringer og strategiarbeid - Nammo vil tjene på å rapportere etter taksonomien 	<ul style="list-style-type: none"> - Komplekst rammeverk - Størst potensiale i sirkulær økonomi for både KDA og Nammo - Taksonomien i seg selv er ingen direkte driver for bærekraft - Lite relevante kriterier for forsvarsindustrien. - Kan føre til finansieringsutfordringer for forsvarsindustrien - Fordelaktig for Nammo å rapportere på taksonomien
4. Dersom EUs taksonomi ikke er et egnet rammeverk for norsk forsvarsindustri, hvilke andre måter kan industrien fange opp bærekraft på?	<ul style="list-style-type: none"> - Sirkulær økonomi og LCA analyser gir en mer bærekraftig omstilling - KDA hevder at å rapportere Scope 1, 2 og 3 ved SBTi er bedre egnet enn taksonomien - Nammo gjennomførte en klimarisikovurdering - Nammo mest opptatt av leveransesikkerhet 	<ul style="list-style-type: none"> - Både Nammo og KDA rapporterer på GHG-utslipp ved Scope 1, 2 og 3, og sirkulær økonomi - Webinaret viser hvordan forsvarsindustrien oppfyller FNs bærekraftsmål - Resultater fra klimarisikovurderingen 	<ul style="list-style-type: none"> - Generelt virker det som det finnes bedre måter enn taksonomien å fange opp bærekraft på: <ul style="list-style-type: none"> • Sirkulær økonomi • Scope 1, 2 og 3 • FNs bærekraftsmål
Nøkkelpunkter	<ul style="list-style-type: none"> - EUs taksonomi virker å være et egnet verktøy for bærekraftsrapportering - Taksonomien er ikke like egnet for alle industrier, da den enda ikke er ferdig implementert for alle målene og har flere hull. Særlig i norsk industri, når det kommer til enkelte definisjoner og begreper - Innad i forsvarsindustrien er det delte meninger mellom KDA og Nammo om taksonomien. Dette kan skyldes at den ene aktøren er rapporteringspliktig, mens den andre ikke er - Svært få kvalifiserte aktiviteter, og ingen forenelige 		

	<ul style="list-style-type: none"> - Ser størst potensiale i punkt 4 i taksonomien «sirkulær økonomi» - Generelt virker det som at det finnes bedre verktøy for å fange opp bærekraft på. Som f.eks. sirkulær økonomi, ESG og Scope 1, 2 og 3
--	--

Tabell 5 Relevante resultater for de 4 forskningsspørsmålene

5 Diskusjon

I dette kapitlet skal vi komme frem til «det store svaret» på problemstillingen, nemlig hva som er konsekvensene av EUs taksonomi for norsk forsvarsindustri. EUs taksonomi er et relativt nytt rammeverk å forholde seg til, både for europeiske og norske aktører. Derfor har ikke taksonomien rukket å ha så stor innvirkning på norsk forsvarsindustri enda, og det forklarer hvorfor seksjonen om potensielle utfordringer og eventuelle muligheter er vesentlig større. Man er såpass tidlig i startfasen at fokuset ligger mest på hva rammeverket fører med seg i fremtiden. Uansett skal resultatene funnet fra intervjuer og dokumentanalysen knyttes opp mot den presenterte teorien som sammen danner grunnlaget for svaret på de ulike forskningsspørsmålene. Hvert forskningsspørsmål vil bli diskutert hver for seg.

Først skal vi se nærmere på hvordan rammeverket fungerer på mer generell basis, før vi ser på hvilken innvirkning det har hatt på norsk forsvarsindustri. For forskningsspørsmål 1 vil det da bli gjort en generell analyse av EUs taksonomi, samt medfølgende fordeler og ulemper. Videre, for forskningsspørsmål 2, skal vi se nærmere på hvilken innvirkning taksonomien har hatt på norsk forsvarsindustri så langt og hvordan norske aktører har tilpasset seg de nye kravene. For forskningsspørsmål 3 skal vi diskutere hva slags konsekvenser taksonomien kan ha med potensielle utfordringer og eventuelle muligheter den fører med seg for forsvarsindustrien. Avslutningsvis skal vi med forskningsspørsmål 4 diskutere hvilke andre måter industrien kan fange opp bærekraft på, dersom EUs taksonomi ikke er et egnet rammeverk.

5.1 Hvordan fungerer EUs taksonomi, og hva er dens fordeler og ulemper?

For at Europa skal bli det første kontinentet i verden til å bli klimanøytrale innen 2050, la EU frem et program ved navn EU Green Deal. Programmet skal gjøre det rimeligere å være «grønn» og skille mellom grønnvasking og reell bærekraft. Dette er en stor omveltning for EU, og tatt FNs siste klimarapport (Miljødirektoratet, 2023a) i betraktning virker det som det er en lang vei å gå. En slik omstilling vil være kostbar og kreve mye kapital, og derfor la EU frem en handlingsplan for bærekraftig finansiering. EUs taksonomi er en sentral del av denne planen, og skal fungere som et klassifiseringssystem ment for å identifisere hvilke økonomiske aktiviteter som bidrar til bærekraftig utvikling. Slik kan selskaper og investorer enklere få klarhet i hva slags aktiviteter som er i tråd med langsiktige europeiske klima- og miljømål. Taksonomien komplementeres av taksonomiforordningen og tilhørende kriterier for hva som skal til for at en spesifikk økonomisk aktivitet kan regnes som miljømessig bærekraftig.

Gjennom teorien fant vi ut hva slags holdninger den norske og europeiske industrien har rundt EUs taksonomi. Studien viste at det var flere like holdninger knyttet til taksonomien på tvers av land og industrier, samtidig som det var noen ulike. Det samme gjaldt for hva de så på som fordeler og ulemper med taksonomien. Den mest fremtredende fordelen for den norske og europeiske industrien er den bærekraftige omstillingen EUs taksonomi fører med seg. Som Farstad et al. (2020) i sin analyse viser er taksonomien sett på som en «gamechanger» innenfor bærekraftig finans og det vil spare tid på diskusjoner om definisjoner for en bærekraftig omstilling. Det samme hevder Cochu et al. (2022) i sin undersøkelse at til tross for utfordringer har taksonomien en positiv effekt på markedet. Den bringer bærekraftige diskusjoner til fremste rekke i politiske diskusjoner og får fart på prioriteringene. Altså har taksonomien en fordel ved at den fremskynder prosessen med en bærekraftig omstilling for europeisk og norsk industri.

Videre virker EUs taksonomi å fungere som et godt rapporteringsverktøy. Som PwC (2023b) hevder er dagens bærekraftsrapportering preget av å være inkonsistent og med kvalitative og kvantitative mangler, og taksonomirammeverket kan dekke dette behovet. Rammeverket vil gjøre det enklere for selskaper og investorer å skape forutsigbare og langsiktige rammer. Dette underbygges av Farstad et al. (2022) og Cocu et al. (2022) ved at de anser taksonomien per nå som et velfungerende rapporteringsverktøy for de omfattede selskapene. Et verktøy som selskapene kan benytte i den forbindelse er EUs taksonomi kompass. Kompasset gjør det mulig for brukerne å evaluere hvilke aktiviteter som er taksonomi-kvalifiserte, hvilke mål de i vesentlig grad bidrar til og hvilke kriterier de må oppfylle. Altså skal det gi klare rammer for hvordan selskapene kan bli mer i bærekraftige i sine handlinger, ved å prioritere bærekraftige aktiviteter som de anser som relevante for seg. Dette vil være fordelaktig ettersom private og offentlige investorer også vil prioritere de selskapene som oppfyller kravene i taksonomien. I tråd med EUs handlingsplan for bærekraftig finansiering, virker EUs taksonomi å være et godt rammeverk for en bærekraftig omstilling og å unngå «grønnvasking». Det vil være krevende for selskapene å hevde at de gjennomfører bærekraftige aktiviteter uten å vise til de tilhørende kriteriene som må oppfylles. Dersom investorer eller kunder har satt seg grundig inn i rammeverket, vil de også enklere kunne gjennomskue om en aktivitet er bærekraftig eller ikke. Tatt alt dette i betraktning virker EUs taksonomi å fungere som et godt rapporteringsverktøy.

Så langt har det blitt presentert fordeler med EUs taksonomi, men den kommer ikke uten ulemper. Som nevnt fører EUs Green Deal, og ikke minst Parisavtalen, med seg store forventninger og krav til omstilling for en bærekraftig verden. En slik omstilling krever endringer hos mange industrier og selskaper som ikke alltid er like lønnsomme og populære. Det kan være en av årsakene til at det virker som det er en generell negativ innstilling til taksonomien. Den første ulempen som vi velger å trekke fram er tilgangen på sammenlignbar og troverdig data. Farstad et al. (2022) hevder at kriteriene i taksonomien er svært tekniske og tidkrevende å anvende, og spesielt når det kommer til komplekse verdikjeder. Dette gjelder i stor grad forsvarsindustrien som sjeldent er homogene grupper. KDA og Nammo produserer unike produkter, i form av våpen, teknologi og ammunisjon, dette gjør også at mange av deres aktiviteter er unike, og derav vil det være vanskelig å innhente sammenlignbare og troverdige data. De tekniske kriteriene i taksonomien er heller ikke ferdig uformet og skaper friksjon for hele EU og EØS. Dette underbygges av både Kvale & Norang (2021) og Cochu et al. (2022) da de også hevder at utilstrekkelig tilgjengelighet og kvalitet på data er en av de mest fremtredende bekymringene. For AM/AO begrenses bruken av taksonomien for øyeblikket av tilgjengeligheten på data, og da spesielt for eiendeler som ikke faller inn under NFRD.

Dette fører til den neste ulempen, som skaper det begrensede omfanget taksonomien har. Altså at det kun er begrenset hvem som er pliktige til å rapportere på taksonomien. Per nå er det kun børsnoterte selskaper som overstiger 2 av 3 terskelverdier som er rapporteringspliktige ifølge taksonomien. Ifølge Farstad et al. (2022) er finansaktører bekymret for at det skal føre til en såkalt «taksonomiboble». Dersom investeringer blir prioritert de selskapene som følger kriteriene i taksonomien, vil det være en svært liten andel av selskaper som får tilført en stor mengde kapital. Det vil føre til en overprising av disse selskapene. En indirekte effekt er da at de børsnoterte selskapene, som ofte er de største, vil bli større, mens de mindre selskapene vil bli mindre. Samtidig frykter de mindre aktørene, som fungerer som underleverandører for de større selskapene, at taksonomi regelverket vil «snike seg inn» i deler av næringslivet, og vil i praksis være gjeldende for selskaper som ikke er store børsnoterte selskaper. Farstad et al. (2022) hevder at dette kan være svært krevende, ikke minst ressursmessig for mindre selskaper, som har begrenset med ressurser og kompetanse for å kunne forholde seg til

et slikt komplekst regelverk. Dette underbygges av Kvale & Norang (2021) hvor de mener at det faktisk er underleverandørene som må rapportere i mange tilfeller, og det vil være vanskeligheter med å stille krav til disse. Også Cochu et al. (2022) finner i sin undersøkelse at taksonomien er et komplekst verktøy og etterlater mindre AM/AOer i behov for støtte for å forstå taksonomidataen fullt ut.

Videre blir det ofte påpekt, særlig i norsk industri, mangelen på klare definisjoner og reguleringer fra myndigheter. Artikkelen til Norang et al. (2023) konkluderer med at det er høye nivåer med usikkerhet og forvirring knyttet til taksonomien, som er en stor hindring for vellykket implementering av taksonomien i norsk industri. Særlig når det gjelder kravene for nye bygninger og eksisterende bygninger anses de å være strengere enn dagens praksis i norsk bygg- og eiendomsbransje. Denne ulempen underbygges også av Farstad et al (2022) og studien til Kvale & Norang (2021) som viser at det for aktører i bygg og eiendomsnæringen er høy grad av usikkerhet og forvirring assosiert med taksonomien. Noe av grunnen til det er den manglende implementeringen av EUs nye bygningsdirektiv i EØS-avtalen, som fører til uoverensstemmelser knyttet til sentrale definisjoner og begreper for aktører som er underlagt å rapportere på taksonomien. Et slikt tilfelle ble også funnet i studiet for denne oppgaven. Kongsberg Gruppen (2023b) skriver nemlig i sin rapport at viktige definisjoner knyttet til «nesten null-energibygge» og «Primærenergibehov» ble først gjort tilgjengelig av den norske regjeringen i slutten januar 2023. Altså har de ikke hatt mulighet til å utføre de relevante evalueringene av kvalifiserte aktiviteter i henhold til EU-taksonomien for aktiviteter som er avhengig av disse definisjonene. Dette har vært en klar ulempe for Kongsberg Gruppen når det kommer til rapportering på taksonomien, og på bakgrunn av tidligere studier virker det ikke som de er de eneste.

5.2 Hvilken innvirkning har EUs taksonomi hatt på norsk forsvarsindustri, og hvordan har norske aktører tilpasset seg de nye kravene?

For å begynne med hvilken innvirkning taksonomien har hatt på norsk forsvarsindustri, så man i intervjuet med KDA at de sliter med å se meningen med en så omfattende rapportering ettersom det kun er en liten del av taksonomien de er kvalifisert for og resultatet ikke gir noe svar på hvor bærekraftige de er. Resultatene de sikter til er hentet ut fra prøverapporteringen de gjennomførte i 2022, som ga dem en større forståelse av taksonomien, men da på en negativ måte. Selv om de gjennomførte rapporteringen kom de frem til at taksonomien vil ha liten til ingen innvirkning på forsvarsindustrien. KDA er uansett underlagt å rapportere på taksonomien, men sier allikevel at det ikke vil ha noen form for innvirkning på driften og hvordan de faktisk utfører sin forretning. Selv om Kongsberg Gruppen (2023a) skriver i års- og bærekraftsrapporten at de vil bruke rammeverket til å informere strategiarbeidet og investeringer i fremtiden, har det ingen direkte konsekvens for hvordan de utfører strategier og investeringer per dags dato. Nammo på sin side, som ikke er underlagt taksonomiordningen, sier at taksonomien indirekte vil påvirke deres forretningsmodell i og med at de gjennom deres kunder er underlagt kravene som kommer fra EU. De vil bli påvirket i den retningen at de må tenke enda mer på leveransesikkerhet og rette et enda større fokus på sirkulær økonomi. Nammo gjennomførte i 2022 en klimarisikovurdering for 13 av sine 27 produksjonssteder og hevdet at den ble gjort som en konsekvens av kravene fra EU. I rapporten skriver også Nammo (2023) at vurderingen ble basert på EUs taksonomiveiledning og at informasjonen fra vurderingen skal videre benyttes i strategiprosessen for 2023 for å informere beslutninger og risikostyring med hensyn til klimaendringer. For å oppsummere har taksonomien, for både Nammo og KDA, en innvirkning for strategiene og valgene som kommer til å tas i fremtiden. Verken prøverapporteringen eller klimarisikovurderingen har ført med seg endringer i driften enda, og selv om begge kom

som en konsekvens av taksonomien kan ikke disse bli brukt som et argument for at taksonomien allerede har hatt noen innvirkning på norsk forsvarsindustri.

Ved hjelp av prøverapporteringen Kongsberg Gruppen gjennomførte i 2022 fikk man et tidlig innblikk i hvilken innvirkning taksonomien kan ha knyttet til å identifisere taksonomi-kvalifiserte aktiviteter. På grunn av manglende definisjoner fra den norske regjeringen ble det altså kun vurdert aktiviteter for omsetningen. Resultatene viste at de vurderte totalt 7 aktiviteter for hele konsernet, hvorav 4 av disse kvalifiserte for taksonomien. Men selv om alle 4 var kvalifiserte var det kun 1 aktivitet (4.25 *Production of heat/cool using waste heat*) som ble ansett som forenelig med Kongsberg Gruppen. Altså er det et bevis på at taksonomien har liten innvirkning på Kongsberg Gruppen og KDA ved at det kun blir funnet en eneste aktivitet som forenelig. Dersom EUs taksonomi skulle fungert som det eneste rammeverket for å fange opp bærekraft hos KDA, ville de fremstått svært lite bærekraftige.

I og med at hele taksonomirammeverket for de gjenværende klima- og miljømål 3-6 ikke har blitt rullet ut enda, gir det en negativ innvirkning på forsvarsindustrien. Felles for både Nammo, KDA og europeisk forsvarsindustri generelt er at de har vært veldig tidlig ute med å tenke bærekraft innenfor sirkulær økonomi. Sirkulær økonomi er en del av EUs taksonomi som punkt nummer 4, og ifølge intervjuene med både KDA og Nammo er de allerede godt tilpasset disse kravene. Men det hjelper lite når taksonomien ikke fanger opp disse aktivitetene enda. Det gjør også at mange av aktivitetene som gjøres i forsvarsindustrien per dags dato ikke kvalifiseres som bærekraftige ifølge taksonomien. Dette gir dem en stor bekymring, ettersom man ikke får noen form for belønning, i henhold til taksonomien, ved å omstille seg til en mer sirkulær økonomi per nå.

Videre når det kommer til det siste kravet som må oppfylles i taksonomien, nemlig minstekrav til sosiale og forretningsetiske forhold, så viser dokumentanalysen at både Nammo og KDA oppfyller disse. Mye av grunnen til det er at Norge som nasjon ligger langt fremme når det kommer til sosiale og forretningsetiske prinsipper. Det samme gjelder for norsk forsvarsindustri som vises tydelig gjennom fokuset de har på menneskerettigheter, korrupsjon, skatt og ansattes helse. KDA har lenge før taksonomien hatt minimumskrav for menneskerettigheter gjennom «Norwegian Transparency Act», korrupsjon gjennom FNs globale pakt for korrupsjon, skatt gjennom skatteregler i ulike land og rettferdig konkurranse gjennom «Code of Ethics and Business Conduct». Det samme gjelder for Nammo hvor de analyserte kunder og leverandører i en kartlegging i 2021. Nesten alle tilhører Europa og Nord-Amerika som er ansett som lavrisikoland. Dette gjør at kunder og leverandører er underlagt strenge regler og lover fra nasjonalt hold, som er ansett å oppfylle minstekravene taksonomien stiller i henhold til menneskerettigheter. For korrupsjon reguleres Nammo gjennom anti-korrupsjonlover. For å oppsummere så er den norske forsvarsindustrien allerede tilpasset minstekravene til sosiale og forretningsetiske forhold i taksonomien. Dette underbygges også av intervjuet med Nammo hvor de sier at de som både en statlig eid bedrift, samt en aktør i forsvarsindustrien er underlagt strenge krav innen HMS. Det er derfor tydelig at taksonomien ikke har hatt en ny innvirkning på den norske forsvarsindustrien når det kommer til det sosiale og forretningsetiske. KDA har valgt å tilpasse de eksisterende minimumskravene i bedriften til kravene fra taksonomien, men de har ikke gjort noen endringer som følge av det per dags dato.

En trend vi har sett gjennom intervjuer med henholdsvis KDA og Nammo var den generelle innstillingen til taksonomien. Selv om begge selskapene er norske aktører innenfor samme industri hadde de ganske ulik holdning til rammeverket. Det vi tror er den største årsaken til de ulike holdningene skyldes at KDA, som en del av et børsnotert konsern, er rapporteringspliktige, mens Nammo ikke er det. Altså er KDA blitt tvunget til

å sette seg inn i rammeverket og måtte forstå det bedre enn det Nammo må. Det gjør også at KDA har et bedre grunnlag for å uttale seg om styrker og svakheter ved taksonomien. Kanskje er det derfor KDA har et større fokus på svakhetene, fordi de ikke kan implementere taksonomien på eget initiativ slik Nammo kan. Dersom rammeverket er så lite egnet for norsk forsvarsindustri som KDA hevder, vil det være en krevende prosess for alle norske aktører å sette seg inn i rammeverket og tilpasse seg de nye kravene. Med alle de presenterte innvirkningene ovenfor som taksonomien har per dags dato kan det tyde på at KDA har rett i sine uttalelser.

5.3 Hva slags potensielle utfordringer har EUs taksonomi for den norske forsvarsindustrien, og hva er eventuelle muligheter?

Innføringen av EUs taksonomi for forsvarsindustrien fører med seg både utfordringer og muligheter for industrien. Vi vil først presentere utfordringene, deretter mulighetene.

5.3.1 Utfordringer for forsvarsindustrien

Et funn som ble gjort for EUs taksonomi i seksjon 5.1 var at norske myndigheter har fått kritikk fra mange hold fordi de har vært altfor svake i implementeringen av taksonomien på nasjonal basis. Det gjelder primært mangel på klare definisjoner og direktiver for taksonomien nasjonalt. Dette er også en konsekvens for norsk forsvarsindustri ved at det er et komplekst rammeverk å sette seg inn i, i den grad det er vanskelig å identifisere viktige områder for å effektivt implementere regelverket som videre skaper en høy grad av usikkerhet og forvirring. Igjen fører det til at for norske aktører som er underlagt taksonomien vil det være vanskelig å tilpasse seg kravene og kriteriene den fører med seg. Dette ser vi direkte et eksempel på i taksonomirapporten til Kongsberg Gruppen, hvor de kun delte resultater for omsetningen i henhold til taksonomiforordningen. Alle drifts- og investeringsutgifter var ikke mulige å rapportere på grunn av mangler fra norske myndigheter. I tillegg måtte de selv tolke og vurdere om aktivitetene var kvalifiserte og forenelige med selskapet, og mye på grunn av usikkerhet og mangel på klare definisjoner så landet de på at flertallet av de kvalifiserte aktivitetene for taksonomien ikke var forenelige. Altså er det en utfordring både for KDA og hele Kongsberg Gruppen i den grad at de, også som en del av forsvarsindustrien, finner lite aktiviteter som oppfyller kriteriene.

Dette kom også frem som en bekymring fra intervjuet med KDA, hvor de hevder at det foreligger en risiko for hele industrien skulle de bli utelatt fra taksonomien. Risiko i form av at den kan bli vanskelig for industrien å få finansiering og forsikringer. Selv om det ikke er en direkte utfordring for Kongsberg Gruppen, har det en indirekte innvirkning på verdikjeden deres i form av underleverandører. I teorien ble det også funnet at mange av underleverandørene til selskapene som må rapportere på taksonomien vil merke ringvirkninger av taksonomien. Ifølge Cochu et al. (2022) er taksonomien et komplekst verktøy som etterlater mindre AM/AOer i behov for støtte da det kan være vanskelig å forstå dataen fullt ut. Det er altså en fare for at rapporteringskravene vil smittes lenger ned i leverandørkjeden til selskaper som kanskje ikke har den nødvendige kompetansen eller ressursene for å kunne rapportere og forholde seg til det regelverket og rammeverket som taksonomien er. Taksonomien betyr mye mer rapportering for mange aktører, og vil skape utfordringer for hele verdikjeden i norsk forsvarsindustri. Derfor er norske aktører nødt til å tilpasse seg kravene for rapportering, og sørge for at dette gjøres i hele verdikjeden. KDA har et særlig ansvar her ettersom de er rapporteringspliktige og må gå frem som et godt eksempel, samt sørge for at underleverandørene har den nødvendige kunnskapen.

Taksonomirammeverket kan potensielt bære med seg utfordringer for finansiering og forsikring av forsvarsindustrien. I de senere år har dette med grønne bankprodukter blitt veldig populært. Slik det er per dags dato, hvor få eller ingen av kriteriene i taksonomien er forenlige med aktivitetene til forsvarsindustrien, vil forsvarsindustrien kunne få problemer med å oppfylle kravene for å kunne få et grønt lån eller utstedt grønne obligasjoner der man må kunne overholde visse tekniske kriterier for å finansiere nye og/eller refinansiere utelukkende grønne prosjekter. KDA nevner at det er en definitiv risiko for dem om en leverandør skulle få finansieringsproblemer ved at de blir sett på som en forsvarsbedrift og dermed ikke får finansiering. Potensielt kan leverandøren være en virksomhet innenfor forsvarssektoren, som avhenger av banker og investorer for finansiering. Skulle denne virksomheten miste nødvendig kapital som følge av manglende oppfylging av taksonomikriterier, vil det ha en indirekte effekt på KDA også. Altså er ikke bare KDA, men også andre små virksomheter som en del av forsvarsindustrien avhengige av at taksonomien ikke utelukker dem. Dette underbygges av ASD (2021) hvor de var tydelig opptatte av å ikke diskvalifisere forsvarsaktiviteter som «ikke-bærekraftig». Dette vil potensielt by på utfordringer som; skade av omdømme i finansmarkedene, skape misnøye hos offentlige og private kredittorganisasjoner, forsikringselskaper og ratingbyråer, ytterligere skade imaget i den brede offentligheten og en negativ innvirkning på evnen til å tiltrekke seg nødvendige talenter og ferdigheter. Ifølge Thales (2022) har Ecolabel prosjektet gjort at finansinstitusjoner har utestengt forsvarsaksjer fra bærekraftige investeringsfond. Tilgangen på finansiering og forsikring kan dermed være en potensiell utfordring for norsk forsvarsindustri som er avhengig av finansiering. For KDA og Nammo vil det også ha en indirekte effekt gjennom utfordringene deres underleverandører møter.

Størst andel av kundene til KDA og Nammo er EU-land og stater. Dette er de samme statene som har signert EU Green Deal og som implementerer reguleringer i EU som for eksempel taksonomiforordningen. De har altså forpliktet seg til å følge rammeverket til taksonomien i henhold til handlingsplanen for bærekraftig finans. Derfor virker det merkelig at verken Nammo eller KDA merker noen krav i henhold til taksonomien fra kundene, som i bunn og grunn er de samme kundene som iverksetter regelverket. Det er helt klart en utfordring at de som er initiativtakere til taksonomiforordningen ikke velger å følge den selv i sine prioriteringer av leverandører. Det setter et dårlig eksempel ovenfor leverandørene, som i dette tilfellet er KDA og Nammo, som dermed ikke møter noen krav fra sine kunder. Videre sier Nammo i sitt intervju; hvis det ikke er kundene som krever dette, vil det være vanskelig å overtale et styre til å tildele mer penger til bruk på bærekraft og rapportering.

En annen utfordring, som vi også fant som ulempe for forsvarsindustrien per dags dato, er at taksonomien ikke er ferdig implementert med de siste 4 klima- og miljømålene. Dette er spesielt gjeldende for forsvarsindustrien som gjennomfører flere aktiviteter innenfor disse målene enn for de første to. Gjennom intervjuene og dokumentanalysen så vi at de har et stort fokus på sirkulær økonomi og bærekraftig bruk og beskyttelse av vann- og marine ressurser. Aktiviteter som dette som er ikke i tråd med taksonomiforordningen per dags dato, og er derfor heller ikke inkludert i rapporteringen. I tiden fram til de 4 siste målene blir en del av taksonomiforordningen vil den by på utfordringer for forsvarsindustrien ved at det finnes svært få kvalifiserte aktiviteter. Men både KDA og Nammo forventer at flere relevante aktiviteter vil bli introdusert senere, og det er å anta at de sikter til når de siste 4 klimamålene blir implementert i rapporteringen.

Selv om det er svært få relevante taksonomikriterier for forsvarsindustrien per dags dato må de fortsatt prioritere ressurser for rapporteringen. Særlig for KDA, som er rapporteringspliktige, må bruke kostnader på å rapportere på det de ser på som

irrelevante aktiviteter. Irrelevante i den grad at det kun finnes 1 forenelig aktivitet av 7 vurderte, og at de ikke møter noen krav om å oppfylle dem. Hadde det vært kundene, der pengestrømmene primært kommer fra, som stilte kravene, hadde det forsvart kostnadsposten med å rapportere etter taksonomien. Men når de kun ser krav fra finansforetak gir det ingen økonomisk fordel for dem å rapportere.

Videre er det viktig å ta med i diskusjonen at bedriftene som utgjør forsvarsindustrien sjeldent er homogene bedrifter. De har altså flere forretningsområder enn kun militære forretninger. Dette gjør at ikke hele bedriftene vil være forenlig med ulike krav innen taksonomien, og vil gjøre det vanskeligere å tilpasse seg kravene som taksonomien stiller. Dette er spesielt aktuelt for KDA som er en del av et stort konsern, hvor vi ser i både taksonomirapport og års- og bærekraftsrapport at det er mye som ikke er forenlig for deler av driften i konsernet. KDA sier at kriteriene som stilles i taksonomien er en utfordring for hele Kongsberg konsernet. Kriteriene i taksonomien er derfor en utfordring for større komplekse selskaper som driver med mer enn en forretningstype, noe som understrekes i KDA sin årsrapport og under intervjuet.

Det at taksonomien ikke er en driver for bærekraft vil være en utfordring for forsvarsindustrien. Fra seksjon 5.2 så vi på hva slags innvirkning taksonomien har hatt så langt på norsk forsvarsindustri. Fra den fant vi ut at taksonomien enn så lenge ikke har hatt noen særlig innvirkning, som kan forsvare uttalelsen fra intervjuet med KDA om at EUs taksonomi ikke er en driver for bærekraft. Rammeverket har ikke ført til noen endring hos KDA. Å bruke masse ressurser på et bærekraftig rammeverk som ikke gjør dem noe mer bærekraftig er en klar utfordring. Det er ikke dermed sagt de ikke omstiller seg for å bli mer bærekraftige, men taksonomien er ikke driveren for dette. Først og fremst fordi de aktivitetene som gjennomføres ikke fanges opp av taksonomien, men også fordi det finnes andre verktøy som fungerer bedre for å fange opp bærekraft. De ser heller ikke at dette kommer til å bli en potensiell driver for bærekraft i fremtiden. Fra Nammo sin side har heller ikke taksonomien vært en driver for bærekraft, annet enn at de ser potensialet i forenkling av rapportering.

5.3.2 Muligheter for forsvarsindustrien

Det som går igjen som den største muligheten og potensiale i taksonomien for norsk forsvarsindustri er når de resterende klima- og miljømålene trer i kraft, særlig punkt nummer 4 «sirkulær økonomi». Både KDA og Nammo gjennomfører allerede flere aktiviteter knyttet til dette punktet, slik at her vil de oppfylle en rekke kriterier som de ikke allerede gjør. Det samme gjelder for punkt nummer 3 «Bærekraftig bruk og beskyttelse av vann- og marine ressurser». Cochu et al. (2022) så også i sin undersøkelse at AM/AO mener taksonomien vil bli mer relevant ved en utvidelse for å inkludere de manglende miljømålene. Først og fremst vil forsvarsindustrien bli kvitt mange av de utfordringene de har med taksonomien per dags dato, men det vil også by på nye muligheter. Muligheter i form av de fordelene taksonomien fører med seg når det kommer til å oppfylle kriteriene. For eksempel bedre tilgang på finansiering og forsikring og styrket omdømme.

En stor forskjell fra funnene i dokumentanalysen er at Nammo ikke har valgt å rapportere på taksonomien av den enkle grunn at de ikke er pliktige til det, mens KDA har det. Allikevel ser vi mange likheter mellom dem og KDA når det kommer til rapporteringen, slik at for Nammo sin del er dette i aller høyeste grad gjennomførbart. Vi tror at med kravene Nammo møter fra kundene i EU vil det gi dem større muligheter ved å rapportere etter taksonomien. For eksempel skriver Nammo (2023, s. 35) at de har valgt å anvende fornybare energikilder i form av fotovoltaisk solenergi. Denne aktiviteten er direkte nevnt i vedlegget for den første delegerte rettsakten i taksonomiforordningen som en bærekraftig aktivitet; [4.1 Electricity generation using solar photovoltaic](#)

technology (European Commission, 2021). Altså gjennomfører Nammo en bærekraftig aktivitet, ifølge taksonomien, men som en ikke-rapporteringspliktig norsk aktør i forsvarsindustrien har de valgt å ikke tilpasse rapporteringen etter taksonomien. Vi tror allikevel at ved å vise sine europeiske kunder at de oppfyller ulike kriterier i taksonomien vil det skape flere muligheter for dem. Ifølge CSRD vil også taksonomien etter hvert ramme flere, slik at det å være i forkant når det kommer til rapporteringen vil være et konkurransefortrinn.

Videre sier Nammo i intervjuet at de ser et potensiale i taksonomien når det kommer til rapportering og tydeliggjøre hvordan man kan møte kravene som stilles med tanke på bærekraft gjennom felles definerte kriterier. Dette underbygges av det Farstad et al. (2022) så på, hvor finansnæringen ga sin støtte til taksonomien, ettersom det ville føre til at det ble et felles grunnlag for å kunne vurdere bærekraftige investeringer. Det underbygges også av Cochu et al. (2022) hvor AM/AO primært ser på taksonomien som et rapporteringsverktøy. Et felles grunnlag for rapportering vil gi muligheter for forutsigbare og langsiktige rammer. Forutsigbare rammer gir også et bedre sammenligningsgrunnlag. Dette hevder Nammo i sitt intervju at kan bli et konkurransefortrinn. Siden taksonomien er et klassifiseringssystem, så vil man bli bedre klassifisert jo bedre man rapporterer og jo mer transparent man er. Dette kan potensielt føre til at man stiller lengre frem i køen når det kommer til å anskaffe seg kunder, i tillegg til at det kan styrke omdømmet å bli klassifisert som mer bærekraftig enn andre virksomheter/bransjer. For forsvarsindustrien per nå virker det ikke som taksonomien gir dem en konkurransefordel, men hvis de velger å rapportere etter taksonomien vil det uansett styrke sammenligningsgrunnlaget både internt og eksternt.

Kongsberg Gruppen skriver i års- og bærekraftsrapporten at de ønsker taksonomien velkommen og vil bruke taksonomirammeverket for å informere strategiarbeid og investeringer i fremtiden. Selv om det var Kongsberg Gruppen som skrev det, er det også gjeldende for KDA. De følger opp med å skrive at de følger nøye med på utviklingen av EUs taksonomi, inkludert forhold som er knyttet opp mot de siste 4 miljømålene. De vil i løpet av 2023 fortsette å utvikle forståelsen av rapporteringskrav samt følge med på hvordan markedet tilpasser seg kravene. De sier ikke her direkte hva slags muligheter de ser med rammeverket, men at det vil brukes ved fremtidige valg for forretningen. Det samme sa også Nammo i sitt intervju at innføringen av taksonomien vil påvirke deres forretningsmodell med tanke på leveransesikkerhet og sirkulær økonomi. Altså ser både Kongsberg Gruppen, KDA og Nammo at EUs taksonomi kan ha muligheter ved videre innføring av rammeverket, men ikke nødvendigvis hva slags muligheter det gir.

5.4 Dersom EUs taksonomi ikke er et egnet rammeverk for norsk forsvarsindustri, hvilke andre måter kan industrien fange opp bærekraft på?

Som vi ser av dokumentanalysen er både Nammo og KDA allerede flinke til å rapportere på bærekraft, og de sier begge i intervjuene at bærekraft er på toppen av agendaen. Det som kjennetegner bærekraft i størst grad hos begge aktørene er fokuset på sirkulære aktiviteter. Vi ser fra både intervju og dokumentanalyse at Nammo sine sirkulære aktiviteter baserer seg mest på gjenproduksjon og resirkulering av utdatert, ubrukt og brukt ammunisjon. Både ammunisjon, granater og lignende produkter som etter hvert blir utdatert for militært bruk blir først sendt tilbake til Nammo for testing, og senere omgjort til sivilt bruk som veibygging og lignende. KDA sine sirkulære aktiviteter bygger mer på reparasjon, gjenproduksjon og vedlikehold ettersom de produserer våpen og militært utstyr som er laget for å ha lang levetid. Dette reflekteres ved pilotprosjektet KDA gjennomførte i 2022 hvor deres hovedprodukter hadde sterke sirkulære egenskaper.

Eksempelvis aktiviteter som avtalen de signerte gjennom *Kongsberg Aviation Maintenance Services* og forbedringen av rutinene i divisjonen deres *Aerostructures*. Ved skikkelig vedlikehold og reparasjon av våpen vil dette forlenge levetiden på KDA sine produkter, noe som fanges opp av sirkulær økonomi, men ikke av EUs taksonomi slik den er nå.

Videre utfører både KDA og Nammo omfattende livssyklusanalyser på sine produkter for å kartlegge sine utslipp. KDA har tidligere brukt LCA med fokus på ytelse, men har i senere tid benyttet seg av analysen for å forsøke å finne ut hvor det er størst potensiale for bærekraftig innovasjon. Nammo bruker LCA for å kunne ta informerte beslutninger om valg av materialer og prioriteringer av leverandører som kan bidra til å minimere utslippet av luft, vann og jord. Fra figur 19 i dokumentanalysen ser vi et konkret eksempel på en LCA Nammo har gjennomført og resultatene av denne. Ved å gjøre enkle utskiftninger fra bomullsbasert cellulose til trebasert cellulose vil de redusere klimagassutslipp med 9%. Videre så de at å erstatte oppvarming ved prosessdamp av torv vil redusere utslippet med 40%. Dette er resultatet av en LCA på et representabelt produkt og viser at LCA er en driver for bærekraft. Resultatet fra et slikt verktøy, kontra taksonomien, gjør at Nammo kan gjennomføre en konkret bærekraftig omstilling. Å benytte seg av LCA for Nammo og KDA blir i henhold til taksonomien enda ikke betraktet som en bærekraftig aktivitet, men gir de fortsatt gode og konkrete tall for sine utslipp på de produkter og aktiviteter de gjennomfører analysen på.

Når det kommer til innovasjon innen bærekraft, er det noe både Nammo og KDA ser store potensialer i. Innovasjon i form av effektivisering og digitalisering innen forsvarsindustrien vil være viktige punkter å jobbe med i fremtiden, og begge ser på dette som en mye større driver for bærekraft enn det taksonomien er. For forsvarsindustrien er det ytelse som står aller høyest i fokus, så industrien må være innovative å se på løsninger der bærekraft ikke trenger å gå utover ytelsen på produktet. Dette er aktiviteter som enn så lenge ikke er kvalifisert for taksonomien, men fortsatt er viktige bærekraftsaktiviteter. For eksempel aktiviteter i form av vann – og avfallshåndtering, reparasjon, resirkulering og forlengelse av levetid.

Forsvarsindustrien er også essensiell i å oppfylle flere av FNs bærekraftsmål. Spesielt bærekraftsmål nummer 16 «Fred, rettferdighet og velfungerende institusjoner» er knyttet opp mot å ha et velfungerende forsvar og en forsvarsindustri som kan supplere ulike forsvars rundt om i verden, slik at de blir velfungerende institusjoner. Videre bidrar de på ulike andre måter til bærekraftsmålene, som ved eksempelet nevnt under 4.2.2 «webinar kampkraft og bærekraft», hvor en teknologi utviklet av forsvarsdelen til Kongsberg gruppen har blitt en nyttig teknologi for å forhindre ulykker som potensielt kan skade havet og marine ressurser og bidrar derfor vesentlig til bærekraftsmål nummer 14 «livet i havet». Kongsberg Gruppen og Nammo har over 14 000 ansatte fordelt over flere land, og er viktige for å skape en rekke arbeidsplasser og verdier for hele landet. De bidrar derfor godt også på bærekraftsmål nr. 8, som er «anstendig arbeid og økonomisk vekst». Videre bidrar de vesentlig til flere andre bærekraftsmål gjennom å være basert i et lavrisiko-land som Norge hvor minstekravene mer enn oppfyller bærekraftsmålene. Ut ifra webinarret og FNs bærekraftsmål så oppfyller forsvarsindustrien veldig mange av bærekraftsmålene og kan på den måten kalles «bærekraftig». Men ved å se på EUs taksonomi på den andre siden så er plutselig den samme industrien ikke bærekraftig lengre, ettersom svært få eller ingen av aktivitetene i taksonomien er kvalifiserte eller forenlige med forsvarsindustriens aktiviteter. Nå fungerer ikke FNs bærekraftsmål som et klassifiseringssystem, men det er fortsatt underlig at det vil være en slik motsetning mellom om industrien er bærekraftig eller ei, i alle fall slik EUs taksonomi er utarbeidet så langt. I tillegg er kriteriene i taksonomien strengere enn i FNs bærekraftsmål, slik at det er vanskeligere for selskaper, kanskje

spesielt i forsvarsindustrien, å tolke hvor bærekraftige de er. En slik sammenligning vil nok derfor være mer nøyaktig når EUs taksonomi har fått implementert aktiviteter for alle sine 6 bærekraftsmål.

Som nevnt tidligere er både Nammo og KDA allerede flinke til å rapportere på bærekraft, og begge benytter seg av den såkalte GHG protokollen som tar for seg Scope 1, 2 og 3 for å rapportere på bærekraft. Ved å se på vedlegg 1 «klimadata og resultater Kongsberg Gruppen» så ser vi de Scope 1, 2 og 3 og tallene de har rapportert på fra år 2019. Selv om tallene gjelder for Kongsberg Gruppen og ikke KDA, anser vi de som representable for KDA. Grunnen til at 2019 her er brukt som basisår er at 2020 og 2021 var år hvor Coronaviruset begrenset veldig diverse aktiviteter for en bedrift, som for eksempel reiser. Vi ser at fra basisåret 2019 til år 2022 er det en vesentlig nedgang i absolutte utslipp for Kongsberg Gruppen, med en nedgang på 24,1 %. Om vi også ser på intensitetsberegninger for omsetning og årsverk, ser vi også her at det er en solid nedgang i utslipp i både omsetning og årsverk. Tallene her viser at Kongsberg Gruppen ikke bare skriver og sier at de tar bærekraft på alvor, men at de faktisk justerer aktivitetene sine i en mer bærekraftig retning. Videre om vi ser på Nammo sine utslippstall fra vedlegg 3 «Klimadata og resultater Nammo» så ser vi lignende tall. Nammo har bare brukt 2019 som basisår for forretningsreiser, og her ser vi en vesentlig nedgang i utslipp fra forretningsreiser. Nammo har ikke publisert egne tall for intensitetsberegninger, men ved å sammenligne med tallene fra vedlegg 4 har de blitt regnet ut i tabell 6.

CO2-utslipp i forhold til omsetning (tonn/MNOK)			
År	Kongsberg Gruppen	Nammo	Differanse
2021	2,02	1,25	0,77
2022	1,69	1,28	0,41
Endring	-0,33	0,03	

Tabell 6 CO2- utslipp i forhold til omsetning (tonn/MNOK)

Fra tabell 6 ser vi at Nammo har et utslipp fordelt på omsetning på 1,28. Noe som er en liten økning fra år 2021 på 0,03. Nammo har til tross for omsetning og aktivitetsøkning fortsatt stabilisert seg på rundt det samme utslippet. De tenker miljø og prøver å endre aktivitetene sine i en mer bærekraftig retning. Vi ser også at de scorer lavere enn Kongsberg Gruppen for begge årene, men Kongsberg Gruppen har hatt en større nedgang på utslipp (-0,33) enn Nammo.

For å kunne kontrollere og måle utslippsdata på Scope 2 og 3 må man også sørge for å innhente utslippstall fra underleverandører, noe som har vist seg å være et hinder i andre bransjer. Et eksempel på det er bygg og eiendomsbransjen vist gjennom oppgaven til Kvale & Norang (2021). Nammo skriver også det samme i rapporten ved at de møter på utfordringer grunnet deres store antall underleverandører og et bredt spekter av produkter som produseres. De vil fortsette å gi opplæring til ulike enheter for å forbedre rapporteringen og forbedre kvaliteten og nøyaktigheten på dataene. Nammo sier de er forpliktet til åpenhet, og sier videre at en grunn til økningen av totale utslipp fra 2021 til 2022 er forbedret informasjonsheving. Selv om bærekraft ikke er et nytt tema, er fortsatt det store fokuset rettet mot bærekraft og rapportering ganske nytt og vil være en kontinuerlig læringsprosess for både myndigheter og aktører.

For å sette seg egne bærekraftsmål i tråd med Parisavtalen har KDA signert for et verktøy utviklet av SBTi. Dette verktøyet er laget med bakgrunn i GHG-protokollen og er med på å validere Scope 1, 2 og 3. De har frivillig signert offentlig for en institusjon som er høyt rangert med en klar prosess for å oppnå klimamålene innenfor de 3 scopene. Ved å signere for SBTi viser KDA frivillig at de ønsker å oppnå målene og benytte seg av

scope 1, 2 og 3 for å kartlegge sine klimautslipp. De har satt seg vitenskapsbaserte mål, som presentert i dokumentanalysen ved figur 21, og implementert tiltak som skal gjøre at de innfrir målene i tråd med Parisavtalen. Disse målene skal ikke bare redusere utslippene i egne operasjoner, men sørge for utslippskutt i hele verdikjeden, og det blir et samarbeid med både leverandører og partnere for å oppnå målene. Dermed anser KDA SBTi som et langt bedre verktøy for en bærekraftig omstilling sammenlignet med EUs taksonomi. Både når det kommer til det å fange opp og måle helt konkret hvor bærekraftig en virksomhet er, men også for å sette seg mål i tråd med Parisavtalen.

Nammo, i sin års- og bærekraftsrapport har valgt å rapportere etter ESG. De hevder selv at de har valgt å basere det bærekraftige rammeverket på denne måten for å jobbe mot sin visjon. Fordelen med ESG er at det hensyntar både de miljømessige, sosiale og forretningsetiske påvirkningene Nammo har. Dette gjør at de finner flere måter å rapportere på bærekraft på. For eksempel deres forbruk av vann og marine ressurser. Nammo skriver at samtlige av deres enheter rapporterer på vannforbruket månedlig, og de erkjenner viktigheten av ansvarlig vannhåndtering. Ved å rapportere og overvåke vannforbruk månedlig, muliggjør det å identifisere trender og uregelmessige økning, samt å finne årsaken til det økte forbruket. Denne tilnærmingen har ført til et redusert vannforbruk hos Nammo. Ansvarlighet rundt vannforbruk bygges også opp fra det som ble nevnt under intervjuet med Nammo, hvor det kom frem at de har gjenbruksanlegg for de enhetene som er avhengige av vann for produksjon. På denne måten er de bærekraftige ved å spare miljøet ved å ikke konstant tømme nærmeste vannkilde for vann, men også å sørge for egen leveransesikkerhet ved ekstreme værutfordringer som tørke. EUs taksonomi fanger ikke opp denne måten å være bærekraftig på, og derfor er ESG et bedre egnet rapporteringsverktøy for Nammo per dags dato. Det blir spennende å følge med på utviklingen av taksonomiforordningen, og om dette fanges opp i fremtiden.

Når det kommer til den sosiale delen av bærekraft så er både Nammo og KDA lokalisert i det som defineres som lavrisiko-land, og begge selskapene melder at de jobber ut ifra de lover og regelverk som er gjeldende i de ulike landene som enhetene er representert i. De har også sine egne interne sosiale retningslinjer og «code of conduct» som de ansatte skriver under på når ved ansettelse som skal sørge for at samtlige ansatte skal ha det bra på jobb under Nammo og KDA. De har også egne klageinstanser, hvor det skal være lett å melde inn feil og andre ytringer uten at det vil få noen former for straff. Ved å følge nasjonale lovverk i tillegg til egne retningslinjer og muligheter for å melde fra ved avvik så fanger dette godt opp den sosiale delen av det å være bærekraftig. Derfor er ikke EUs taksonomi nødvendig for at forsvarsindustrien skal oppfylle krav ved sosiale og forretningsetiske forhold.

6 Konklusjon

Hensikten med denne masteroppgaven har vært å undersøke hva slags konsekvenser EUs taksonomi vil ha for norsk forsvarsindustri. Ved å svare på denne problemstillingen vil oppgaven bidra til bedre forståelse av hvordan bedrifter i forsvarsindustrien blir påvirket av nye krav fra EU rundt bærekraft. Gjennom teori og tidligere litteratur har det blitt identifisert ulike begreper og holdninger knyttet til taksonomien. Ved hjelp av dokumentanalysen og intervjuer har problemstillingen videre blitt utforsket for å se på hvordan forsvarsindustrien forholder seg til taksonomien. Det har også blitt sett på hvilke andre måter industrien kan fange opp bærekraft, og eventuelle mangler i EUs taksonomi dersom det ikke skulle være et egnet rammeverk.

Gjennom Parisavtalen har EU forpliktet seg til en kraftig reduksjon i klimagassutslipp, og et mål om å være det første klimanøytrale kontinentet innen 2050. En slik omstilling vil være kostbar og kreve mye kapital. For å kunne nå målene satt i Parisavtalen vil finansnæringen spille en viktig rolle ved å kanalisere kapital i en mer bærekraftig retning. Derfor ble EUs taksonomi etablert. Taksonomien skal fungere som et klassifiseringssystem som skal etablere hvilke investeringer og aktiviteter som er i tråd med de langsiktige klima- og miljømål som EU har satt. Det skal danne en felles definisjon av hva det er som anses å være bærekraftig.

Ut av diskusjon kom det frem at taksonomien fungerer best som et rapporteringsverktøy. Dette kom frem i form av holdninger fra norsk og europeisk industri, og fra intervjuet med Nammo. KDA så ingen muligheter i taksonomien, og heller ikke som rapporteringsverktøy. I funnene virket det som at den generelle holdningen var at de som var underlagt å rapportere på taksonomien ofte var negativt innstilt til den, noe som også viste seg å være tilfellet for KDA. Nammo, som ikke er underlagt taksonomien, virket å være mer positive enn KDA, og vi tror grunnen til det kan være at de ikke har utforsket hvordan taksonomien fungerer i sin helhet. De som skal bruke rapportene for å prioritere bærekraftige investeringer, som for eksempel finansaktører, hadde også en mer positiv innstilling.

Funnene fra intervjuer og dokumentanalyse viste generelt at taksonomien er lite relevant for forsvarsindustrien. Slik taksonomien er nå, så er det svært få eller ingen av kriteriene i taksonomien som forsvarsindustrien er forenlige med. Derfor anser ikke norsk forsvarsindustri, ved KDA og Nammo, taksonomien som et egnet verktøy for å klassifisere en virksomhet som bærekraftig. Undersøkelsene viste at forsvarsindustrien har størst potensiale innen klima- og miljømål nummer 4 «omstilling til en sirkulær økonomi» hvor de allerede har flere aktiviteter som baserer seg på sirkulær økonomi. Derfor kan det komme kriterier i taksonomien som er forenlig med aktiviteter forsvarsindustrien foretar. Dette kan føre til en endring i holdninger for aktørene i forsvarsindustrien, men slik taksonomien er nå så er taksonomien svært lite relevant for forsvarsindustrien.

Utfordringene med finansiering gikk ofte igjen for forsvarsindustrien. Ettersom både KDA og Nammo er finansiert via kunder og ikke møter noen krav fra dem rundt taksonomien, vil det ikke være lønnsomt å bruke ressurser og kostnader på det. Som følge av det kan taksonomien bli nedprioritert, noe som vil være en negativ konsekvens. Den potensielt største risikoen ligger i aktørenes underleverandører, som også er en del av forsvarsindustrien. Disse mindre virksomheten er ofte mer avhengig av kapital fra finansaktører og vil i større grad møte krav rundt taksonomien. Skulle en konsekvens være at de får mindre tilgang på kapital fordi de ikke er taksonomi-kvalifiserte vil dette være en indirekte konsekvens for både KDA og Nammo.

Gjennom intervjuer og dokumentanalyse viste det seg at forsvarsindustrien tar bærekraft på alvor og rapporterer på bærekraft ved bruk av ulike verktøy. Dette er verktøy som; ESG, Scope 1, 2 og 3, sirkulær økonomi og oppfylging av FNs bærekraftsmål, som både KDA og Nammo anser som mer relevante verktøy for bærekraft. De har benyttet seg av disse verktøyene fordi de synes disse verktøyene fanger bedre opp de forsvarsrelaterte aktivitetene enn EUs taksonomi gjør. Samtidig anser både KDA og Nammo også disse verktøyene som drivere for en mer bærekraftig omstilling. Fra begge intervjuene fant vi ut at dette ikke var tilfellet med EUs taksonomi per dags dato.

Konklusjonen kommer frem til at EUs taksonomi ikke er et egnet rammeverk for norsk forsvarsindustri. Dette kommer tydelig frem ved at det er så å si ingen aktiviteter som er taksonomi-kvalifiserte, og de negative konsekvensene det fører med seg med tanke på finansiering og omdømmet. Per nå finnes det bedre måter for industrien å fange opp bærekraft på, og det er å anta at disse måtene kommer til å bli prioritert for forsvarsindustrien generelt framfor taksonomien også i fremtiden.

6.1 Videre forskning

Videre forskning bør ta for seg noen av avgrensingene vi satte for denne oppgaven. Først og fremst bør det forskes på hvilke konsekvenser EUs taksonomi vil ha for norsk forsvarsindustri etter at de resterende klima- og miljømålene er implementert i Norge. Det vil være interessant å finne ut av om de mulighetene, funnet i dette studiet, faktisk oppstår etter at sirkulær økonomi blir en del av taksonomien. I tillegg kan man se på hva leverandører, kunder og finansaktører tenker om hvor lite egnet rammeverket er for norsk forsvarsindustri, og hvilke konsekvenser det vil ha.

6.2 For bedrifter i forsvarsindustrien

Konklusjonen i denne oppgaven kom frem til at EUs taksonomi er et lite egnet rammeverk for norsk forsvarsindustri. For bedriftene vil det derfor enn så lenge ha liten relevans å bruke mye ressurser på dette rammeverket, da det i denne oppgaven er blitt funnet bedre måter å fange opp bærekraft på. Det oppfordres allikevel til å følge nøye med på utviklingen etter hvert som vi tror det vil komme flere bærekraftige aktiviteter som kan knyttes opp mot sirkulær økonomi.

Videre bør bedriftene i forsvarsindustrien være klar over konsekvensene av å ikke være inkludert i taksonomien. Særlig konsekvensene med finansiering. Selv om KDA og Nammo hevder de ikke vil bli rammet av dette i særlig grad, kan det få større konsekvenser for de mindre bedriftene som er mer avhengig av tilgangen på kapital. Derfor oppfordres det også for KDA og Nammo å ta et visst ansvar for at de mindre bedriftene oppfyller krav i taksonomien, da disse ofte har mindre ressurser knyttet til bærekraft.

I tillegg bør den norske forsvarsindustrien være klar over konsekvensene med omdømmet og imaget i den brede offentligheten. Som en noe kontroversiell industri fra før, bør de ikke skade imaget ytterligere ved å være lite bærekraftige i tillegg. En oppfordring er derfor å sørge for å prioritere ressurser på å finne aktiviteter som oppfyller kravene i taksonomien per dags dato.

Referanser

Aakre, Marit. *Norsk forsvarsindustri i lys av globaliseringen*. Masteroppgave, University of Oslo, 2012

Alnes, E., Tjøflot, E., Skei, L. 2023, 13.januar. *Nammo får milliardkontrakt med staten*. NRK.no Tilgjengelig fra: <https://www.nrk.no/norge/regjeringa-og-nammo-har-inngatt-ei-stor-kontrakt-om-produksjon-av-ammunisjon-1.16255339>

Arbnor, Ingeman & Bjerke, Bjørn. (2011). *Methodology for Creating Business Knowledge*. SAGA Publications, Ltd

Arendalsuka. (17.08.2021). *KAMPKRAFT OG BÆREKRAFT: HVORDAN BIDRAR FORSVARSINDUSTRIEN TIL BÆREKRAFT?*. Tilgjengelig fra: <https://program.arendalsuka.no/event/user-view/16533>

ASD. (6. Oktober 2021). *ASD Considerations on Sustainability and the European Defence Industry*. Tilgjengelig fra: <https://asd-europe.org/sustainability-and-the-european-defence-industry>

Bjartnes, A., Michealsen, L. H. P., Øvrebø, O. A. (26.06.2020). *EUs Grønne Giv*. *Norsk Klimastiftelse*. Hentet fra: <https://klimastiftelsen.no/publikasjoner/eus-gronne-giv/>

Bjørk, H., Brunsvig, C., Gundersrud, S., Magnæs, M., Mørkved, T., Olsen, F. B., Thorsberg, L., Hofoss, E., Aarønæs, L. (2022). *Teknologisk Innovasjon I Forsvaret*. *Forsvarets Forskningsinstitutt*. 2022 (1).

Bjørnbet, M., M. & Vildåsen, S., S. (2021). *Article Life Cycle Assessment to Ensure Sustainability of Circular Business Models in Manufacturing*. Tilgjengelig fra: <https://ntnuopen.ntnu.no/ntnu-xmlui/handle/11250/2789464>

Cevasco, Francis (2009). "Export Controls and Their Relationship to National Defense Industry", kap. 13 i Richard Bitzinger (red.). *The Modern Defense Industry. Political, Economic and Technological Issues*. Santa Barbara, California: Praeger.

Cochu, A., Metzler, C., Mohnen, L., Pelletti, B., Kahlenborn, W. (2022). *European Sustainable Finance Survey*. Tilgjengelig fra: <https://sustainablefinancesurvey.de/survey-2022>

De Nasjonale Forskningsetiske komiteene. (10.02.2019). *Generelle forskningsetiske retningslinjer*. Tilgjengelig fra: <https://www.forskningsetikk.no/retningslinjer/generelle/>

Econa. (2023). *Hva er EUs Green Deal og taksonomien?*. Tilgjengelig fra: <https://nye.econa.no/politikk/gronn-omstilling/varens-kursrekke/hva-er-eus-green-deal/#:~:text=EUs%20Green%20Deal%20er%20et,klimagassutslipp%2C%20i%20tr%203%20med%20Parisavtalen>.

Ellen MacArthur Foundation. (2023). *Circular economy introduction-What is a circular economy?* Tilgjengelig fra: <https://ellenmacarthurfoundation.org/topics/circular-economy-introduction/overview>

European Commission. (2020). *Commission action plan on financing sustainable growth*. Tilgjengelig fra: https://ec.europa.eu/info/publications/sustainable-finance-renewed-strategy_en

European Commission. (Oktober, 2022). *Final Report on Minimum Safeguards – Platform on sustainable finance*. Tilgjengelig fra: https://finance.ec.europa.eu/system/files/2022-10/221011-sustainable-finance-platform-finance-report-minimum-safeguards_en.pdf

European Commission. (2023a). *EU taxonomy for sustainable activities*. Tilgjengelig fra: https://finance.ec.europa.eu/sustainable-finance/tools-and-standards/eu-taxonomy-sustainable-activities_en

European Commission. (2023b). *Delivering the European Green Deal*. Tilgjengelig fra: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/delivering-european-green-deal_en

European Commission. (2023c). *EU Taxonomy Compass*. Tilgjengelig fra: <https://ec.europa.eu/sustainable-finance-taxonomy/taxonomy-compass>

European Commission. (4.6.2021). *Taxonomy regulation delegated act annex 1*. Tilgjengelig fra: https://ec.europa.eu/finance/docs/level-2-measures/taxonomy-regulation-delegated-act-2021-2800-annex-1_en.pdf

European Union Law. (2020). Regulation number: 2020/852. *Regulation on the establishment of a framework to facilitate sustainable investment, and amending Regulation (EU) 2019/2088*. Tilgjengelig fra: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32020R0852>

European Union Law. (2021). Regulation number: 2021/2139. *Delegated Act on the climate objectives*. Tilgjengelig fra: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32021R2139>

European Union Law. (2022). Regulation number: 2022/1214. *Complementary Delegated Act*. Tilgjengelig fra: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32022R1214>

Farstad, F. M., Øistad, K., Knapskog, M. & Sandanger, G. E. (07.04.2022). EUs taksonomi – Er Norske aktører klare? *Energi og Klima*. Tilgjengelig fra: <https://energiogklima.no/meninger-og-analyse/kommentar/eus-taksonomi-er-norske-aktorer-klare/>

Finans Norge. (2023). *Klimarisikorapportering – En veiledning for å komme i gang*. Tilgjengelig fra: <https://www.finansnorge.no/tema/baerekraft/klimarisikorapportering/>

Finansdepartementet. (04.10.2021). *Bærekraftig Finans*. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/tema/okonomi-og-budsjett/finansmarkedene/baerekraftig-finans/id2688108/>

Finansdepartementet. (21.04.2023). *Finansmarkedsmeldingen 2023*. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-18-20222023/id2972294/>

FN. (19.01.2023). *FNs bærekraftsmål*. Tilgjengelig fra: <https://www.fn.no/om-fn/fns-baerekraftsmaal>

Footprint. (u.å.). *Enkelt forklart: Hva er Scope 1, 2 og 3?* Hentet 28. Mars 2023 fra: <https://footprint.no/aktuelt saker/klimanytt/enkelt-forklart-scope-1-2-og-3/>

FSi. (2022). *Forsvarsindustrien – en forutsetning for bærekraftig utvikling*. Tilgjengelig fra: <https://www.fsi.no/artikler/2021/baerekraft/>

FSi. (2023). *Høyteknologi og verdiskapning*. Tilgjengelig fra: <https://www.fsi.no/informasjon/hoyteknologi-og-verdiskapning/>

Google Scholar. (u.å.). *About Google Scholar*. Hentet 14. Mars 2023 fra: <https://scholar.google.com/intl/en/scholar/about.html>

- Greenhouse gas protocol. (u.å.). *About us*. Hentet 15. Mars 2023 fra: <https://ghgprotocol.org/about-us>
- Grønmo, S. (3. April 2020). *Reliabilitet*. Tilgjengelig fra: <https://snl.no/reliabilitet>
- Grønmo, S. (10. mai 2021). *Forskningsmetode – samfunnsvitenskap*. Tilgjengelig fra: <https://snl.no/forskningsmetode - samfunnsvitenskap>
- Grønmo, S. (16. januar 2023). *Kvalitativ metode*. Tilgjengelig fra: [https://snl.no/kvalitativ metode](https://snl.no/kvalitativ_metode)
- Hartley, K. (2011). *The Economics of Defence Policy. A new perspective*. London: Routledge
- Hurley, M. (03.01.2023). *EU says defence industry not excluded from sustainability taxonomy*. Tilgjengelig fra: <https://www.environmental-finance.com/content/news/eu-says-defence-industry-not-excluded-from-sustainability-taxonomy.html>
- ICMA. (Juni, 2021). *Green Bond Principles*. Tilgjengelig fra: <https://www.icmagroup.org/assets/documents/Sustainable-finance/2021-updates/Green-Bond-Principles-June-2021-140621.pdf>
- ICMA. (Juni, 2020). *Sustainability Linked Bond Principles*. Tilgjengelig fra: <https://www.icmagroup.org/assets/documents/Regulatory/Green-Bonds/June-2020/Sustainability-Linked-Bond-Principles-June-2020-171120.pdf>
- IPCC. (20. mars 2023). *AR6 Synthesis Report - Climate Change 2023*. Tilgjengelig fra: <https://www.ipcc.ch/report/ar6/syr/>
- Johannessen, A., Christoffersen, L. & Tuft, P.A. (2011). *Forskningsmetode for økonomisk administrative fag*. 3.utgave. Oslo: Abstrakt forlag
- Kahlenborn, W., Coch, A., Georgiev, I., Eisinger., & Hogg, D. (2017). *Defining the "green" in the context of green finance*.
- Kongsberg. (2023a). *Årsrapport og bærekraftsrapport 2022*. Tilgjengelig fra: <https://www.kongsberg.com/globalassets/corporate/investor-relations/annual-report-2022/kog-rapport-2022-no.pdf>
- Kongsberg. (2023b). *EU Taxonomy Report 2022*. Tilgjengelig fra: <https://www.kongsberg.com/globalassets/corporate/investor-relations/annual-report-2022/kog-taxonomy-report.pdf>
- Kvale, N., & Norang, H. (2021). *Grønt er skjønt?: En studie av hvordan EUs taksonomi og Level (s) kan konkretisere bærekraft innen bygg og eiendom* (Masteroppgave, NTNU). Tilgjengelig fra: <https://ntnuopen.ntnu.no/ntnu-xmlui/handle/11250/2787269>
- Leedy, Paul D., Ormrod, Jeanne Ellis and Johnson, Laura Ruth. *Practical Research: Planning and Design, 12th edition*. Harlow: Pearson Education Limited, 2021.
- Loan Market Association. (21.03.2018). *Green Loan Principles*. Tilgjengelig fra: <https://www.icmagroup.org/assets/documents/Regulatory/Green-Bonds/LMA Green Loan Principles Booklet-220318.pdf>
- Markowski, Stefan, Peter Hall og Robert Wylie (2010). *Defence Procurement and Industry Policy. A small country perspective*. New York: Routledge.
- Mehmetoglu, M. (2004). *Kvalitativ metode for merkantile fag*. Bergen: Fagbokforlaget.

Miljødirektoratet. (20.03.2023a). *Hovedfunn i synteserapporten i sjette hovedrapport*. Tilgjengelig fra: <https://www.miljodirektoratet.no/ansvarsomrader/klima/fns-klimapanel-ipcc/dette-sier-fns-klimapanel/sjette-hovedrapport/hovedfunn-syr-sjette-hovedrapport/>

Miljødirektoratet. (2023b). *Grønn giv fra EU (Green Deal)*. Tilgjengelig fra: <https://www.miljodirektoratet.no/ansvarsomrader/internasjonalt/gronn-giv/>

Moe, O.D., Lind, L.H., Erraia, J. (Desember 2022). *Forsvars- og sikkerhetsindustriens økonomiske fotavtrykk*. Tilgjengelig fra: <https://www.menon.no/wp-content/uploads/2022-157-Norsk-forsvars-og-sikkerhetsindustri.pdf>

Moger, F. (2022). *Det grønne veiskillet: En studie av hvordan norsk bygg- og eiendomsnæring responderer på innføring av EUs taksonomi*. (Masteroppgave, NTNU). Tilgjengelig fra: <https://ntnuopen.ntnu.no/ntnu-xmlui/handle/11250/3049056>

Nammo. (2022). *Our responsibility*. Tilgjengelig fra: <https://www.nammo.com/about-us/our-responsibility>

Nammo. (u.å.). *About us*. Hentet 14. Februar fra: <https://www.nammo.com/about-us/>

Nammo. (2023). *Nammo annual and sustainability report 2022*. Tilgjengelig fra: https://www.nammo.com/wp-content/uploads/2023/04/Nammo-Annual-and-Sustainability-Report-2022_FINAL_version.pdf

NHO. (u.å.a). *Tidslinje over EUs taksonomi*. Hentet 6. mars 2023 fra: <https://www.nho.no/tema/energi-miljo-og-klima/artikler/tidslinje-over-eus-taksonomi/>

NHO. (u.å.b). *Bærekraftsrapportering: Treffer nye krav små og mellomstore bedrifter?*. Hentet 10. april 2023 fra: <https://www.nho.no/tema/barekraftig-utvikling/artikler/barekraftsrapportering/>

Norang, H., Støre-Valen, M., Kvale, N., Temeltjotov-Salaj, A. (2023). *Norwegian stakeholder's attitudes towards EU taxonomy*. Tilgjengelig fra: <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/F-03-2022-0051/full/html>

NTNU Open. (u.å.). *NTNU Open delarkiv*. Hentet 14. Mars 2023 fra: <https://ntnuopen.ntnu.no/ntnu-xmlui/>

Proff.no (2023a). *Kongsberg Gruppen ASA, Roller og Eiere*. Tilgjengelig fra: <https://www.proff.no/roller/kongsberg-gruppen-asa/kongsberg/offshoretjenester/IFLVX0T07RY/>

Proff.no (2023b). *Nammo AS, Roller og Eiere*. Tilgjengelig fra: <https://www.proff.no/roller/nammo-as/raufoss/hovedkontortjenester/IG7GH2310NZ/>

PwC. (2020). *Webinar - PwC Lær litt mer: EU Taksonomi*. Tilgjengelig fra: <https://www.pwc.no/no/event/webinarer/eu-taksonomi-for-barekraftig-finans-en-vekker-for-norsk-naeringsliv.html>

PwC. (2023a). *EUs klassifiseringssystem for bærekraftige investeringer*. Tilgjengelig fra: <https://www.pwc.no/no/pwc-aktuelt/barekraftsrapportering/taksonomien.html>

PwC. (2023b). *Bærekraftsdirektivet (CSRD) vedtatt i EU – Hva betyr det for din virksomhet?* Tilgjengelig fra: <https://www.pwc.no/no/pwc-aktuelt/enighet-om-barekraftsdirektivet-csrd.html>

PwC. (2023c). *Hva er ESG?* Tilgjengelig fra: <https://www.pwc.no/no/pwc-aktuelt/hva-er-esg.html>

Quist, Z. (19.03.2023). *Life Cycle Assessment (LCA) – Complete Beginner’s Guide*. EcoChain. Tilgjengelig fra: <https://ecochain.com/knowledge/life-cycle-assessment-lca-guide/>

Regjeringen (2019) *Handlingsplan -Bærekraftig finans*. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/sub/eos-notatbasen/notatene/2018/nov/handlingsplan---barekraftig-finansiering-/id2652793/>

Regjeringen. (06.02.2020). *Green Deal*. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/sub/eos-notatbasen/notatene/2020/feb/green-deal/id2689681/>

Regjeringen. (03.06.2022). *Eksport av forsvarsmateriell fra Norge i 2021*. Tilgjengelig fra: https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/pm_forsvarsmateriell/id2917453/

Regjeringen. (31.01. 2023a). *Taksonomien for bærekraftig økonomisk virksomhet*. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/tema/okonomi-og-budsjett/finansmarkedene/taksonomien-for-barekraftig-okonomisk-aktivitet/id2924859/>

Regjeringen. (30.01.2023b). *En forsvarsindustri i verdensklasse*. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/-en-forsvarsindustri-i-verdensklasse/id2961066/>

Regjeringen. (10.03.2023c). *Norge donerer luftvern til Ukraina*. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/reise/id2966031/>

Regnskapsloven. (1999). *Lov om årsregnskap m.v. (regnskapsloven)*. LOV-2021-12-22-161. Lovdata. Tilgjengelig fra: https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-56/KAPITTEL_3#%C2%A73-3c

Science Based Targets. (u.å.). *How it works*. Tilgjengelig fra: <https://sciencebasedtargets.org/how-it-works#i-already-have-an-emissions-reduction-target-how-i-can-join-the-sbti>

Sintef. (19.05.2022). *Hva er Sirkulær Økonomi?* Sintefblogg. Tilgjengelig fra: <https://blogg.sintef.no/vareproduksjon-nb/hva-er-sirkular-okonomi/>

Stortinget. (23.04.2021). *Ny klimalov og oppjusterte klimamål*. Tilgjengelig fra: <https://www.stortinget.no/no/Hva-skjer-pa-Stortinget/EU-EOS-informasjon/EU-EOS-nytt/2021/eueos-nytt-23.-april-2021/ny-klimalov-og-oppjusterte-klimamal/>

Thales Group. (29.09.2022). *Defence and sustainability finance: Europe’s strangely split personality*. Tilgjengelig fra: <https://www.thalesgroup.com/en/group/responsability/news/defence-and-sustainable-finance-europes-strangely-split-personality>

Vedlegg

Vedlegg 1: Klimadata og resultater Kongsberg Gruppen

Klimadata og resultater¹⁾

Absolutte utslipp Tall i tonn	2019 ²⁾ Basis år SBTi	2020	2021	2022	Endring sammenlignet med 2021	Endring sammenlignet med basis år 2019
Scope 1 (Direkte utslipp)	1 255	1 076	2 447	3 232	32,1 %	157,5 %
Scope 2 (Indirekte utslipp – markedsbasert)	54 974	51 034	53 056	50 579	(4,7) %	(8,0) %
CO ₂ -utslipp totalt for Scope 1 + 2 (i tonn)	56 229	52 391	55 504	53 811	(3,0) %	(4,3) %
Scope 3 Flyreiser	33 782	7 979	6 430	15 737	144,8 %	(53,4) %
Scope 3 Transport – frakt av varer og gods	24 409	21 931	17 270	17 283	0,1 %	(29,2) %
Alle scope, sammenlignbare utslipp	114 420	82 020	79 203	86 832	9,6 %	(24,1) %
Scope 3 totalt for nye kategorier rapportert fra 2022 ³⁾				5 919		

Intensitetsberegninger	2019	2020	2021	2022	Endring sammenlignet med 2021	Endring sammenlignet med basis år 2019
CO ₂ -utslipp i forhold til omsetning (tonn/MNOK)	2,42	2,05	2,02	1,69	(16,3) %	(30,1) %
CO ₂ -utslipp i forhold til årsverk (tonn/årsverk)	5,21	4,90	4,99	4,42	(11,5) %	(15,3) %
CO ₂ -utslipp for flyreiser relativt til omsetning	1,45	0,31	0,23	0,49	111,3 %	(66,0) %
CO ₂ -utslipp for flyreiser relativt til årsverk	3,13	0,75	0,58	1,29	123,4 %	(58,7) %
CO ₂ -utslipp for transport relativt til omsetning	1,05	0,86	0,63	0,54	(13,6) %	(48,3) %
CO ₂ -utslipp for transport relativt til årsverk	2,26	2,05	1,55	1,42	(8,7) %	(37,3) %

1) Se også vedlegg "Klima- og miljøregnskap for 2022"

2) Reising var begrenset i 2020 og 2021 grunnet covid-19-restriksjoner. 2019 er det siste året som er sammenlignbart år uten reiserestriksjoner.

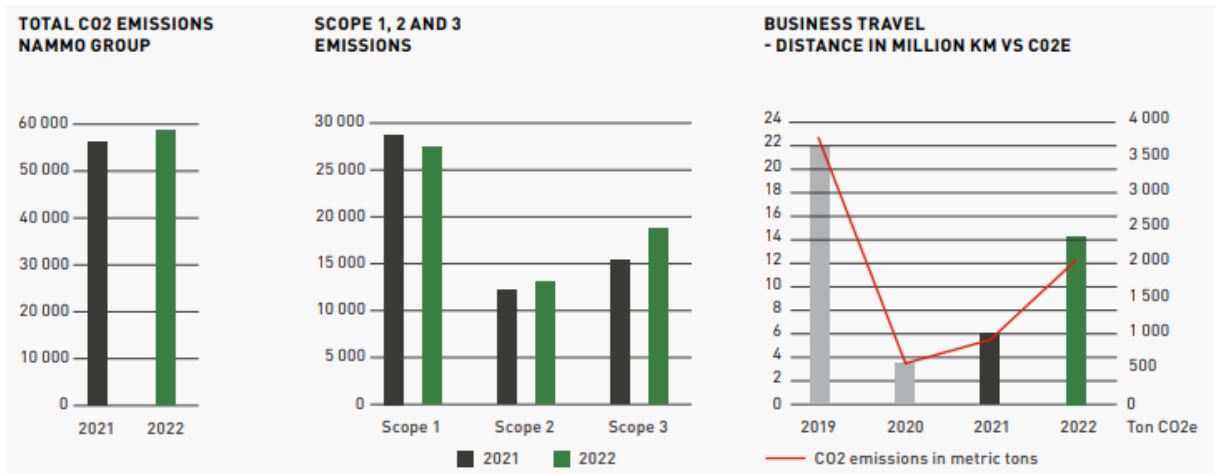
3) Nye kategorier inkluderer avfall, oppstrøms og nedstrøms leide eiendeler og drivstoff/brensel og energi relaterte aktiviteter

Vedlegg 2: Økonomiske aktiviteter for EUs taksonomi Kongsberg Gruppen

Economic activities	Code(s)	Absolute turnover	Proportion of turnover	Substantial contribution criteria							DNSH criteria ("Does Not Significantly Harm")							Taxonomy-aligned proportion of turnover, year N	Taxonomy-aligned proportion of turnover, year N-1	Category (enabling activity)	Category (transitional activity)
				Climate change mitigation	Climate change adaptation	Water and marine resources	Circular economy	Pollution	Biodiversity and ecosystems	Climate change mitigation	Climate change adaptation	Water and marine resources	Circular economy	Pollution	Biodiversity and ecosystems	Minimum safeguards					
		MNOK	%	%	%	%	%	%	%	Y/N	Y/N	Y/N	Y/N	Y/N	Y/N	Y/N	%	%	E	T	
A. Taxonomy-eligible activities																					
A.1. Environmentally sustainable activities (Taxonomy-aligned)																					
Production of heat/cool using waste heat	4.25 (Annex I)	15	0.0	100	0	0	0	0	0								0.0	n/a			
Turnover of environmentally sustainable activities (Taxonomy-aligned) (A.1)		15	0.0	100	0	0	0	0	0								0.0	n/a			
A.2. Taxonomy-Eligible but not environmentally sustainable activities (not Taxonomy-aligned)																					
Retrofitting of sea and coastal freight and passenger water transport	6.12 (Annex I)	1 454	4.6																		
Acquisition and ownership of buildings	7.7 (Annex I)	65	0.2																		
Data-driven solutions for GHG emission reductions	8.2 (Annex I)	512	1.6																		
Turnover of Taxonomy-eligible but not environmentally sustainable activities (not Taxonomy-aligned activities) (A.2)		2 031	6.4																		
Total (A.1 + A.2)		2 046	6.4																		
B. Taxonomy-non-eligible activities																					
Turnover of Taxonomy-non-eligible activities (B)		29 757	93.6																		
Total (A + B)		31 803	100.0																		

Vedlegg 3: Klimadata og resultater Nammo

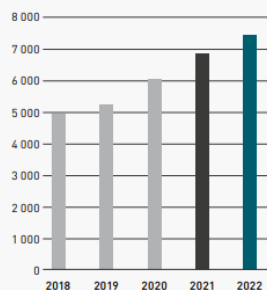

Vedlegg 4: Omsetning og EBIT for Nammo

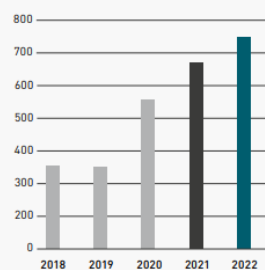
Revenue and EBIT

[NOK 1 000]	2018	2019	2020	2021	2022
Order reserve	5 813	7 443	9 170	10 307	14 829
Revenue	4 920	5 073	6 036	6 978	7 452
Earnings Before Interest and Tax (EBIT)	362	352	564	675	736
Total Assets	6 083	6 229	7 106	7 024	8 233
Total Equity	2 688	2 776	3 011	3 187	3 564
Average Man-years	2 409	2 377	2 523	2 648	2 679
Pre-tax Return on Sales (ROS)	6.7%	6.0%	9.1%	9.2%	9.2%

REVENUE

EBIT

Intervjuguide

Master i industriell innovasjon og digital sikkerhet, NTNU Gjøvik

Masteroppgave «Hva er konsekvensene av EUs taksonomi for norsk forsvarsindustri»

Tusen takk for at du stiller opp!

Estimert tid for intervjuet er ca. 30 minutter.

Formålet med intervjuet er å få svar på hva slags konsekvenser EUs taksonomi vil ha for norsk forsvarsindustri. Dataene vil bli behandlet med anonymitet og alle uttalelser og resultater fra respondenter vil bli anonymisert i oppgaven. Intervjuet vil gjennomføres via Teams, og vil bli tatt opp for å transkriberes i etterkant. Alle lyd/videopptak vil bli slettet. Kun vi og veileder vil ha tilgang på materialet som transkriberes. Normalt sett vil masteroppgaven bli publisert offentlig på NTNUs nettsider, men dette kan unngås med hensyn til diskresjon. Det vil bli gjort et semi-strukturert intervju som vil si at spørsmålenes formulering og rekkefølge kan variere.

Del 1 – EUs taksonomi

- Kjenner du til EU taksonomien, og hva er dine forventninger til den?
- EUs taksonomi trede i kraft i Norge 1. januar 2023, hvordan var dere forberedt på det?
- Hvilken innvirkning kan EUs taksonomi ha på norsk forsvarsindustri, og hvordan kan norske aktører tilpasse seg de nye kravene?
  1. Begrensning av klimaendringer
  2. Klimatilpasning
  3. Bærekraftig bruk og beskyttelse av vann- og havressurser
  4. Omstilling til en sirkulærøkonomi
  5. Forebygging og bekjempelse av forurensing
  6. Beskyttelse og gjenopprettelse av biologisk mangfold og økosystemer
- Vil innføringen av EUs taksonomi ha noen påvirkning på deres forretningsmodell?
- Har dere noen konkrete aktiviteter som baserer seg på sirkulær økonomi?

Del 2 – Klima, miljø og markedet

- Hvordan blir kravene fra EUs taksonomi hensyntatt av deres kunder, investorer og andre? Møter dere disse?
- Hva skiller de bedriftene som prioriterer de som gjennomfører grundige miljø og klima analyser fra de som ikke gjør det?
- Har du noen erfaring fra hvordan resultatene fra slike analyser kan utnyttes?
- Hvordan kan kravene fra EUs taksonomi påvirke etterspørselen fra investorer og kunder i deres bransje?
- Ettersom dere er de største innen sektoren i Norge, føler dere et visst ansvar om å gå «foran» å være mer fokusert på bærekraft og være villig til å bli mer bærekraftig, selv om ytelse kommer i første rekke?

- Forsvarsindustrien er underlagt strengere krav med tanke på ytelse osv. enn krav om bærekraft, og kravene i taksonomien vil kanskje ikke være like høye som i andre bransjer. Tror du dette vil gjelde for alltid, eller vil de også ramme forsvarsindustrien om noen år?

Del 3 – Innovasjon, muligheter og hindringer for industrien

- Hva ser du på som de største hindringene EUs taksonomi har for deres industri?
- Hva ser du på som de største mulighetene og innovasjon i industrien? Tenk gjerne fritt rundt bærekraftige muligheter med tanke på teknologi og digitalisering.
- Kan digitale plattformer utnyttes bedre i forsvarsindustrien for å bli bærekraftig?
- Hva mener du er den største driveren for innovasjon i industrien? Er det bærekraft, teknologi, digitalisering, ytelse osv. ...?

Del 4 – Avslutning

- Hvis du skulle trekke ut tre ting som du mener er det viktigste vi har snakket om, hva ville det vært?
- Er det noe mer du vil si eller legge til?
- Kan vi kontakte deg igjen hvis det blir aktuelt? (teste ideer)
- Tusen takk for at du stilte opp!

